

ŞURKAV Sanlıurfa

Kültür Sanat Tarih ve Turizm Dergisi

sayı
14
EYLÜL
2012

VI. Uluslararası Halil İbrahim Buluşmaları

Albert Gabriell'in
Fotograflarında
80 Yıl Önce Urfa

Hız. Eyyub
ve Kuyusu

Urfalı Bestekâr
R. Şeref Uslusoy

Urfayı Bir Başka Sevmek
(Halide Nusret Ve Urfa)

Urfa, Harran ve Çevresindeki
Yerleşimlerin Kuruluş
ve Adlarının Menşei

Vakıfların memleketimizin önemli bir servetini oluşturduğu herkesçe bilinmektedir.

Bu servetten millet ve memleketi gerektiği şekilde faydalandırabilmek için bütün bakanlar kurulunun ve hatta yüce meclisin bu hususu önemle inceleyerek bu büyük müessesenin harap olmaktan korunmasını ve memlekete faydalı bir hale getirilmesini temenni ederim.

K. Atatürk

SAHİBİ
Celalettin GÜVENÇ
Şanlıurfa Valisi / ŞURKAV Başkanı

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Şükrü ÜZÜMCÜ
ŞURKAV Genel Sekreteri

EDİTÖR
Öğr. Gör. S. Sabri KÜRKCÜOĞLU

HUKUK DANIŞMANI
Av. Müslüm C. AKALIN

YAYIN KURULU
Naci İPEK
M. Hulusi ÖCAL
Abdullah BALAK
Mehmet OYMAK
Mahmut KARAKAŞ
Prof.Dr. Abdullah EKİNCİ
Yrd.Doç.Dr. A.Cihat KÜRKCÜOĞLU

ŞURKAV YÖNETİM KURULU
Celalettin GÜVENÇ (Şanlıurfa Valisi)
Ramazan SEÇİLMİŞ (Vali Yardımcısı)
Adil SARAÇ
Zeki ERDEM
İ. Bakır CANBAZ
Öğr. Gör. Kemal KAPAKLI
Öğr. Gör. S.Sabri KÜRKCÜOĞLU

GÖRSEL YÖNETMEN
Mustafa AKGÜL

SEKRETERYA
Salih KAPLAN

İLETİŞİM
ŞURKAV İdare Merkezi
Balıklıgöl Cıvanı 1252. Sokak No:10
ŞANLIURFA
Tel : 0.414. 215 65 27 - 215 82 00 (Pbx)
Fax: 0.414. 216 89 02
e-mail : surkav@hotmail.com
web adresi: www.surkav.org.tr

Ön Kapak Fotoğraf
Harran-2002 / S.Sabri KÜRKCÜOĞLU

Dergideki Yazıların Sorumluluğu Yazarına Aittir.
Kaynak Gösterilerek Alıntı Yapılabilir.

BASKI
Kurtuluş Matbaası - ŞANLIURFA
TLF: 0414 313 65 65

ŞANLIURFA İLİ KÜLTÜR EĞİTİM SANAT
VE ARAŞTIRMA VAKFI YAYINIDIR
ISSN 1308-3449

4 Ayda Bir Yayınlanır (Ocak - Mayıs - Eylül)
ÜCRETSİZDİR

İçindekiler

- 2** SUNUŞ
Celalettin GÜVENÇ / Şanlıurfa Valisi
- 3** VI. HALİL İBRAHİM BULUŞMALARI
URFA, HARRAN VE ÇEVRESİNDE YER ALAN BAZI ÖNEMLİ YERLEŞİMLERİN KURULUŞ VE ADLARININ MENŞEİ
Prof. Dr. Abdullah EKİNCİ
- 9** ALBERT GABRIEL'İN FOTOĞRAFLARINDA 80 YIL ÖNCE URFA
Yrd. Doç. Dr. A. Cihat KÜRKCÜOĞLU
- 16** ANADOLU'DA BAŞ BAĞLAMA "BAŞ BAĞLAMANNIN İLETİŞİMDEKİ DİLİ"
Ekber YEŞİLYURT
- 22** H.1324 HALEB VİLAYET SALNAMESİ'NDE URFA SANCAĞI'NDA MEVCUD OKUL VE KÜTÜPHANELER
Öğr. Gör. Kemal KAPAKLI
- 26** URFAYI BİR BAŞKA SEVMEK (HALİDE NUSRET VE URFA)
Mehmet KURTOĞLU
- 30** URFALI BESTEKÂR R. ŞEREF USLUSOY
Abdullah BALAK
- 38** HZ. EYYUB VE KUYUSU
Selahattin E. GÜLER
- 48** ŞANLIURFA HALK KÜLTÜRÜNDE ÖLÇÜ TARTI VE HESAP KAVRAMLARI
Öğr. Gör. S.Sabri KÜRKCÜOĞLU
- 51** DÂRÜLELHÂN (İSTANBUL BELEDİYESİ KONSEVATUARI) 1926 YILI DERLEMELERİNDE URFA TÜRKÜLERİ I
Halil ALTINGÖZ
- 57** ŞANLIURFA TANITIM MERKEZİ
Mustafa AKGÜL

ŞANLIURFA'DAN SELAM

Ülkeler kültür ve turizm değerleriyle öne çıkmaktalar. Turizm sektörü ise dünyada en fazla getirisi olan sektör haline gelmektedir. Dünya turizmindeki arz ve talep de son yıllarda eğlence turizminden, kültür ve doğa turizmüne doğru kaymaktadır.

Şanlıurfa ve çevresi; Türkiye'nin en önemli inanç merkezlerini, tarihi dokusunu, kültür varlıklarını, termal ve ekolojik varlıklarını içerisinde barındırmasından dolayı önemli bir turizm potansiyeline sahiptir.

Tarihi, kültürel değerlerin ve doğa güzelliklerinin çevreleriyle birlikte ele alıp değerlendirerek turizm sektörüne kazandırılması temel hedeflerimizdendir. Şanlıurfa'da kültür ve doğa değerlerini en iyi ve en doğru şekilde ön plana çıkaran çalışmalar yapmaktayız.

Şanlıurfa'ya gelen yerli ve yabancı turistlerin yoğun ilgi gösterdiği Harran-Viranşehir arasındaki antik şehirlerin ve tarihi yapıların yer aldığı yolun standartlarının yükseltilmesi için çalışmalar başlatmış bulunmaktayız. Bu güzergahtaki tarihi yapıların çevre düzenleme ve restorasyon çalışmalarını da yürütmekteyiz.

Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından Harran Kalesi ve Surlarının restorasyon çalışmalarına devam edilmektedir.

Şanlıurfa Kale eteğindeki arkeolojik sit alanı üzerinde bulunan niteliksiz evler kamulaştırılarak yıktırılmış ve temizlenmiştir. Çevre düzenlemesi yapılacak bu alan, içerisindeki Roma dönemine ait kaya mezarlarıyla turizme kazandırılacaktır.

Dünya Kültür Mirası'nın önemli bir eseri olan, 12.000 yıl öncesine ait ve dünyanın en eski tapınağı olarak kabul edilen Göbeklitepe'de ziyaretçiler için yapımına başladığımız sosyal tesislerin inşaatı devam etmektedir.

Valiliğimiz öncülüğünde ŞURKAV tarafından "VI. Uluslararası Halil İbrahim Buluşmaları"nı 28-29 Eylül 2012 tarihleri arasında gerçekleştirdik. Etkinliklerde kültür-sanat programlarının yanı sıra; dayanışma, yardımlaşma, sevgi, hoşgörü gibi alanlarda verimli değerlendirmeler ve çalışmalar yapıldı. Dünyanın dört bir yanında faaliyet gösteren yardım kuruluşlarını, birçok ülkenin insanını yan yana getiren, birlik beraberlik duygularının yaşandığı buluşmalarda güzel dostluklar kuruldu, ortak projeler için fikirler paylaşıldı. Bu etkinliklerde temel "dayanışma anlayışı" Hz. İbrahim'in felsefesi ile buluşturuldu.

ŞURKAV olarak bu yıl 18 kursumuz devam etmektedir. Halk Oyunları, Ney, THM Yetişkinler, THM Çocuk, Tiyatro, Resim, Osmanlıca, Bağlama, Hüsn-ü Hat kursları ile Geleneksel El sanatlarından Halıcılık - Kilimcilik, Culhacılık, Kazzazlık, Keçecilik, Kürkçülük, Gümüş İşlemeciliği, Ağaç Oymacılığı, Ebru ve Mozaik sanatları kurslarında 700 gencimiz beceri eğitimi görmekteler.

Şanlıurfa'nın kültür, sanat, tarih ve turizm değerlerini araştırarak okuyucularımıza tanıtmak amacıyla yayınlanan dergimizde yer alan yazıları keyifle okuyacağınızı umuyorum. Dergimize emeği geçenleri kutluyorum.

Celalettin GÜVENÇ
Şanlıurfa Valisi
ŞURKAV Başkanı

VI. ULUSLARARASI HALİL İBRAHİM BULUŞMALARI

28-29 Eylül 2012 tarihleri
arasında gerçekleştirildi.

Şanlıurfa Valiliği öncülüğünde ŞURKAV tarafından "VI. Uluslararası Halil İbrahim Buluşmaları" 28-29 Eylül 2012 tarihleri arasında gerçekleştirildi. Uluslararası Halil İbrahim Buluşmaları kapsamında düzenlenen etkinliklerde dayanışma, yardımlaşma, sevgi, hoşgörü gibi alanlarda verimli değerlendirmeler ve çalışmalar yapıldı.

Halil İbrahim Buluşmaları Projesi üç büyük semavi dinin peygamberlerinin atası İbrahim Peygamber'in doğduğu yer olan Şanlıurfa'dan başlayıp bütün dünyaya ulaşacak, ülkeler arasında iyilik köprüleri kuracak ve de bütün insanlığı onun engin zenginliğinde buluşturacak iyilik hareketi olarak altı yıldır sürdürülmekte.

Halil İbrahim Buluşmaları ile misafirperverlik, paylaşım, gönül genişliği, yardımseverlik, cömertlik, bereket vb. insani hasletlerin ışığında, Hazreti İbrahim'in binlerce yıl öncesinden günümüze açtığı yoldan giderek, onun ayak izlerini takip amaçlanmakta.

28 EYLÜL 2012 Cuma Programları

İyiliğin Kalbine Yürüyüş

28 Eylül 2012, Cuma saat 16.30'da Şanlıurfa Sarayönü caddesi önünden başlayıp, Hz. İbrahim Peygamberin makamında son bulan "İyiliğin Kalbine Yürüyüş"te temel amaç, katılımcı sivil toplum örgütlerinin insanlığa el uzatmasının yanı sıra, uzlaşma kültürünün gelişmesi, insanların ve insanı hedefleyen kuruluşların omuz omuza bir araya gelmesi ve insanlığa doğru hep beraber yürümesiydi. Yürüyüşte Antakya Belediyesi Mehter Takımıyla birlikte yüzlerce dernek elele verip, omuzlarında iyilik mesajlarını taşıdı. Binlerce vatandaş güzergâh boyunca alkışlarla karşılık verdi. Yürüyüşün sonunda Türkiye'nin Somali ve Arakan gibi bölgelerde gerçekleştirdiği yardımların fotoğraflarının yer aldığı ve AA tarafından hazırlanan "Türkiye'nin Merhamet Eli" adlı bir fotoğraf sergisi açıldı.

Açılış Töreni

Balıklığöl amfi tiyatrodaki, Hz. İbrahim peygamberin makamında, iyiliğin kalbinde gerçekleştirilen açılış töreninde yıllık mesajları verilerek iyilikten yana olan insanların temennileri okundu, bu mesaj ve temenniler beyaz güvercinlerin kanadına yüklenip ihtiyaç duyulan diyarlara yolcu edildi. Dünya Kur'an okuma birincisi Mustafa Özcan GÜNEŞDOĞDU ve İKRA Grubunun Kur'an tilaveti icra edildi. Programın açılış konuşmalarını Şanlıurfa Milletvekili Abdülkerim GÖK, Şanlıurfa Valisi Celalettin GÜVENÇ ve Belediye Başkanı A. Eşref FAKİBABA yaptı.

İyilik Ödülleri Töreni

İyilik çalışmalarının taçlandırıldığı, sosyal yardım alanında örnek davranışları ile katkı sağlamış olan gönül insanlarının onurlandırıldığı "Altın Sofra İyilik Ödülleri", sivil toplum kuruluşlarının uygulamış oldukları başarılı projelere ve örnek davranışları ile sosyal yardım alanına destek veren kişilere verildi.

Yapılan çalışma ve değerlendirmeler sonucunda;

-“Çocuklara Uygun Bir Dünya Yaratmak” için uyguladığı Cinsiyet Açığını Kapatma ve Okul Terk Oranlarını Azaltma, Kız Çocuklarının Eğitimi, Çocuk Dostu Okullar vb. projelerle çocuklara yönelik çalışmalarından dolayı UNICEF Türkiye.

-Somali'de yaşanan insanlık dramını tüm dünyaya gösterme çabaları ile ayrıca dünyanın neresinde olursa olsun yardıma muhtaç insanlara koşulsuz yardımlarından dolayı TİKA (Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı).

-Suriyeli mültecilerin için kurulan çadır ve konteynerkentlerde insanca yaşamalarını sağlamak ayrıca bütün dünyanın kayıtsız kaldığı ve unuttuğu Arakan ve Somali halkı için düzenlediği yardım kampanyaları ve gönderdiği insani yardım malzemeleri ile tüm dünyaya insanlığın ölmediğini gösteren yardım faaliyetlerinden dolayı Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı AFAD.

-9 Kasım 2011 günü Van'da meydana gelen 5.6 büyüklüğündeki ikinci depremde enkaz altında kalarak hayatını kaybeden ve başka insanların canını feda etmekten çekinmeyen Japon yardım gönüllüsü Dr.Atsushi Miyazaki; Mesleği, çatışma çözümü ve müzakere uzmanlığı olan "Miyazaki Yardımlaşma ve Kurtarma Derneği Japonya Şubesi"ne özverili çalışmalarından dolayı Association For Aid Relief Derneği.

-Gazze Şeridi'nde Filistinlilerin evlerini yıkmak üzere harekete geçen bir İsrail buldozerinin önüne çıkıp, buldozer tarafından ezilerek öldürülen, insani değerlere ve barışa canını verecek kadar inanması nedeniyle barışa ve insanlığa katkılarından dolayı Rachel Corrie.

-“Yaşasın Okulumuz”, “Bir Şey Değişir Her Şey Değişir”, “Parlak Güllüşler Parlak Gelecekler”, “Kütüphaneler” vb. projelerle hep birlikte sorunları çözmenin daha kolay ve hızlı olacağını gösteren eğitim alanındaki

çalışmalarından dolayı TOÇEV (Tuvana Okuma İstekli Çocuk Eğitim Vakfı).

-“Sokaktan Okula Sevgiyle” Projesi ile sokaklarda çalışan yada çalıştırılan Ülkemizin geleceği olan çocukların tekrar eğitime kazandırılmaları yönündeki çalışmalarıyla Şişli Kaymakamlığı SYDV.

-“Tane Tane Kapakları Toplayalım Adım Adım Engelleri Aşalım” Sosyal sorumluluk projesiyle Ege Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Dekanlığı,

İyilik Ödülü Almaya Layık Görmüşlerdir.

Antakya Medeniyetler Korosu Konseri

İyilik Ödüllerinin takdimi sonrası Balıklıgöl'de Antakya Medeniyetler Korosu muhteşem konseri ile binlerce kişiye unutulmaz bir program sundu.

Programın sonunda Şanlıurfa'lı misafir sanatçı Nuri SESİGÜZEL solo bir program yaptı

29 EYLÜL 2012 Cumartesi Programları

Tirit Ziyafeti

Hazreti İbrahim Peygamber'in sofrasının başyemeği olan Tirit, Dergah makamında Şanlıurfalılar ile il dışından ve yurt dışından gelen misafirlerin yoğun ilgi gösterdiği yaklaşık 25 bin kişiye ikram edildi. Tirit için kullanılan malzemelerin bir kısmı hayırsever vatandaşların katkıları ile temin edildi.

Medeniyetler Belgeseli Ve Sergisi

Bahçeşehir Üniversitesi Medeniyet Araştırmaları Merkezi'nin hazırlamış olduğu "Batıya Doğru Akan Nehir" Belgeseli ve Sergisi; Gazezoğlu Kültür Merkezinde Protokol üyeleri ile Suudi Arabistan, Tunus, Sudan, Umman,

Filistin ülkelerinden gelen konuklarla yurtiçinden sosyal yardımlaşma alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri ve vatandaşların katılımıyla açıldı.

MEDAM Başkanı Prof. Dr. Bekir KARLIĞA Sergide yer alan fotoğraflara ilişkin katılımcılara bilgi vererek, medeniyetleri bir nehre benzettikleri için sergiye "Batıya Doğru Akan Nehir" adını verdiklerini söyledi. Daha sonra "Batıya Doğru Akan Nehir" belgesel filmi izlendi.

Uluslararası Halil İbrahim Buluşmaları Paneli

"Hz. İbrahim'in Aydınlığında Medeniyetler Beşiği Urfa" konulu panel Gazezoğlu Kültür Merkezinde gerçek-

leşti. Panelde Prof. Dr. Bekir KARLIĞA başkanlık yaptığı panele Prof. Dr. Anas Al-Shaikh, Dr. Burhan KÖROĞLU, Prof. Dr. Alparslan AÇIKGENÇ, Aref Ali NAYED, Prof. Dr. Sait ÖZTÜRK katıldılar. Panelde üç büyük semavi dinin peygamberlerinin atası İbrahim Peygamber'in engin anlayışı, misafirperverliği, cömertliği, yardımseverliği, insanlara bakış açısı anlatıldı.

KÜRKÇÜOĞLU'nun "Urfa'dan Yansımalar" Fotoğraf Sergisi

Harran Üniversitesi öğretim görevlisi S. Sabri Kürkçüoğlu'nun 20 yıllık fotoğraf çalışmalarından seçtiği "Urfa'dan Yansımalar" adlı 50 renkli fotoğraftan oluşan sergisi Dergah Cami şadırvanlı avlu revakları altında açıldı. Vali Celalettin Güvenç, Belediye Başkanı Ahmet Eşref Fakıbaba yerli ve yabancı misafirlerin yanı sıra vatandaşların katılımıyla gerçekleşen sergi 9 gün boyunca yoğun ilgi gördü.

Şanlıurfa Dijital Tanıtım Merkezi Açıldı

Dergah Cami şadırvanlı avluda yer alan "Şanlıurfa Dijital Tanıtım Merkezi"nin açılışını yapan ve Şanlıurfa'nın dijital tanıtım merkezi sayesinde orijinal bir kent bilgi merkezine kavuştuğunu anlatan Vali Celalettin GÜVENÇ, "Gördüğünüz gibi özel gözlüklerle izlene videolarla Şanlıurfa tarihi, kültürel ve sosyal ekonomik potansiyelini izleyip bilgiliniyorsunuz. Tanıtım ve rehberlik hizmetleri ile profesyonel düzeyde Şanlıurfa'nın tanıtımına katkı sağlayacak olan proje ile üç boyutlu şehir turu, tarihi kültürel, doğal alanlarımızda 360 derecelik görüntülerle sanal gezi yapılabiliyorsunuz. Ayrıca internet üzerinden www.urfax.com web portalinden bütün zenginliklerimizi dünyanın her yerinde izleyebileceksiniz" dedi.

Toplu Sünnet Şöleni

Cumartesi saat: 16:00'da Hazreti İbrahim Peygamber ile başladığı kabul edilen Sünnet organizasyonu gerçek-

leştirildi. Mağdur ailelerin çocuklarından 60 kadarı OSM Hastanesi işbirliği ile sünnet edildi. Organizasyonda çocuklara kıyafet ve oyuncak hediyeleri verildi.

Halil İbrahim Sofraları

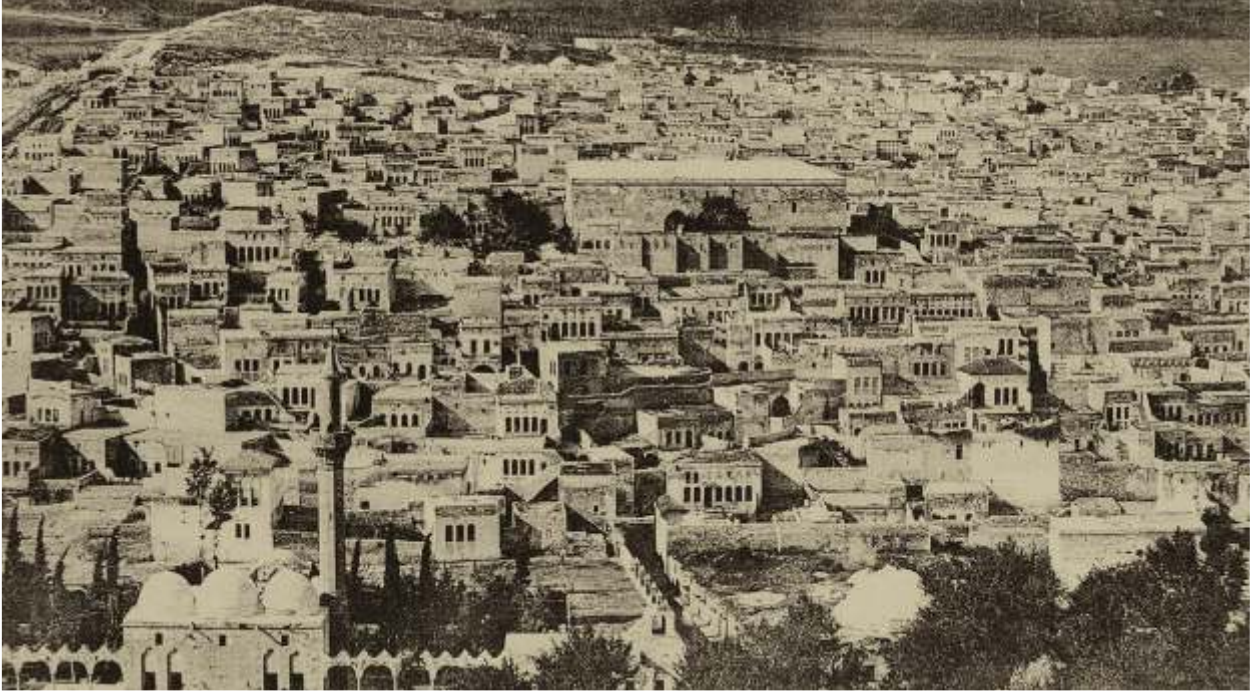
Sofrasına misafirsiz oturmayan Hazreti İbrahim Peygamberin bu mirasını günümüzde de devam ettiren Şanlıurfalılar, etkinlikler kapsamında ilimize gelen yerli ve yabancı misafirleri evlerinde açtıkları Halil İbrahim Sofraları'nda ağırladılar. Bu etkinlik ile Bölge insanımızın misafirperverliğini, cömertliğini tanıtmak yanında ayrıca onların ev yaşantısını, nezaketini ve güler yüzünü de tüm misafirlere gösterdi.

Dostluklar Kuruldu Fikirler Paylaşıldı

Etkinlik nedeniyle Urfa'ya gelen misafirlere Yıldız Konukevinde Sıra Geceleri kültürü, özüne uygun bir şekilde sunuldu.

Dünyanın dört bir yanında faaliyet gösteren yardım kuruluşlarını, birçok ülkenin insanını yan yana getiren, birlik beraberlik duygularının yaşandığı buluşmalarda güzel dostluklar kuruldu, ortak projeler için fikirler paylaşıldı.

Pazar günü Göbeklitepe ve Harran başta olmak üzere tarihi ve turistik mekânlara geziler düzenlendi.

1906 yılında kaleden Urfa'nın görünümü/ fotoğraf: Hugo Grothe

Urfa, Harran ve Çevresinde Yer Alan Bazı Önemli Yerleşimlerin Kuruluş ve Adlarının Menşei

Prof. Dr. Abdullah EKİNCİ
Harran Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

Urfa Adının Menşei ve Kuruluşu

Urfa isminin menşei hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Urfa adının kaynağına ilişkin çok sayıda görüşten hemen hemen hiçbiri kesinlik kazanmamıştır. Bu nedenle biz burada tarih boyunca kente verilmiş adları ve bu adlarla ilgili tahlilleri değerlendireceğiz.

Abu'l Ferec, Enoh'un 180 şehir kurduğunu Edessa'nda bu kentlerin en büyüğü olduğunu ifade eder.¹

Süryani Mihail Urfa'nın Tufandan sonra Hz. Nuh'un döneminde, Kenân'ın oğullarından Nemrud'un Urfa'yı inşa ettiğini belirtir. Amir Harrak, Nemrud'un Ereğin yöneticisi olduğunu Erekinde Edessa'nın adlarından biri olduğunu belirtir.²

Urfa Yahudi ve Müslümanlarca İbrahim'in oturduğu kent olarak kabul edilir. Bu nedenle İbrahim, kentin ismini "Ur", yani "şehir" koydu. Süryani Mihail, kentte Keldaniler ikamet ettiği için Ur'a "hai" kelimesinin ilave edilerek "Urhai" yani "Keldanilerin şehri" olarak ifade edildiğini bu kullanım tarzının Ur-Salem'in "Şalem şehri" olarak ifade edilmesiyle paralellik arz ettiğini ifade eder. Süryani Mihail, kentin uzun bir dönemde mamur olduğu daha sonra harap olduğunu belirtir.³ Urfalı Yakup (Jakupd'Edesse), kentin kimin tarafından tahrip edildiğinin bilinmediğini fakat muhtemelen Kudüs üzerine yürüyen Asur Kralı Sanherip döneminde tahrip edildiğini ifade eder. Büyük

İskender'in şehri inşa edip kenti mamur etmesi için Selevkos Nikator'a verir. O'da bir kalenin üzerine yeni bir kent kurar ve ona antik Makedonya'nın başkentinin adını verir⁴. Urfa yöresine MÖ. II. yüzyılda IV. Antiokhos Epiphanes (175-164) kendi adından yola çıkarak kente kısa bir süre için Antiokheia ismi vermişse de, bu isim MÖ. 130-129'da kentin Partlıların eline geçmesinden sonra terkedilmiştir⁵. Ayrıca Hitit çivi yazılı metinlerde bulunan ve MÖ. II. binin ikinci yarısına ait bir buluntuda "Hur Memleketleri" adı geçmektedir. MÖ. I. bin yılda da bölgenin adı Asur vesikalarında Hanigalbat olarak geçmektedir. Ancak bölgenin kuzeydoğu kesimi kısmi ve tali bir ülke olarak

"Kumhuma" adıyla geçmektedir. Bu daha sonraları "Kommag'e dönüşmüş olabilir⁶. Kent ilk çağlarda Edessa olarak da anılmıştır. Procopius kent ve çevresinin Osroes olarak ifade edilmesinin ardından Osrohene olarak kullanıldığını ifade eder⁷. Kentin Grek ve Süryani kaynaklarındaki adı "Orhai" olarak geçmektedir⁸. Kentin ismiyle ilgili bir başka değerlendirme de Urfa adı olan Orhai'nin aslında Arapça'yla bağlantılı oluşudur. Buna göre Orhai Arapça "suyu bol" anlamına gelen Vurhai'ye dönüştüğü yolundadır.

Orhai'nin Orhe, Orha gibi farklı kullanılışları sonunda Urfa olarak ortaya çıkmıştır⁹. Yunanlılar'da bu şehre Miyah cariyesi (akar sular) güzel manasında (Kaliura) demişlerdir¹⁰. Bir başka görüşte Urhai sözcüğünün Yunanca Osroene, Latince Orpei'den kaynaklandığı yolundadır. Bu sözcük "kale" ya da "pınar" anlamına gelmektedir. Urfa'ya "Ur" veya "Ur-Keldanin" diyen tarihçiler de vardır. Fakat "Ur" Irak'ta ve Fırat'ın sahilinden biraz uzakta Babil şehrinin güneyindedir. Bu nedenle Urfa'nın eski adına "Ur" veya "Ur-u Keldanin" demek doğru değildir. VIII. yüzyılın meşhur Süryani kroniği Tell-Mahre kentin ismini bölgenin ilk kralının ismi "RHY BR HWY" olduğunu belirtir¹¹. Ruha kelimesi söz konusu kralın adından üretilmiş olabilir. Gerçi, XIII. yüzyıl coğrafyacısı Yakut ise Edessa'yı "el Ruha" olarak ifade eder. Bu ismin de kentin kurucusu el-Ruha bin el-Balandî bin Malij b. Da'sar'dan geldiğini iddia eder¹². Hz. Osman döneminde de bölgeye yeni Arap kabileleri iskân edilmiştir. Daha sonraki Arap hâkimiyeti sırasında resmi isim olarak "Ruha" kullanılmaya başlanmıştır. Bu gün kullanılan Urfa adının Ruha'dan geldiği kabul edilmektedir. 1920 de Fransızlara karşı verdiği şanlı mücadeleden dolayı şehrin adı "Şanlıurfa" olarak değiştirilmiştir¹³.

Yine Urfa ve çevresini bölge olarak ifade eden bazı kavramlar da bulunmaktadır. Bu kavramlarda kentin tarihinde önemli bir yer tutar. Bu isimler Süryani ve Arap kaynaklarında Osrohene, Kuzey Suriye, el-Cezire, Diyar-ı el-Cezire'nin bir bölümünü kapsayan Diyar-ı Mudar olarak geçmektedir¹⁴. Bu isimler daha çok Urfa ve çevresini içine alan bir tanımlamadır. Urfa zaman zaman bu bölge tanımlamasında bölgenin merkezi veya önemli merkezlerinden biri konumdadır. Bu kavramlar siyasi, idari ve sosyal yapının değişimlere uğraması sonucunda verildiğini görmekteyiz.

İslamiyet'ten önce Urfa, Perslerin idaresindeyken Arap Yarımadasından birçok Arap kabilesi, bu arada Mudaroğulları'da gelip Urfa'ya yerleşti. Kent ve çevresi bu yeni iskânla "Diyar-ı Mudar" olarak adlandırılmıştır¹⁵.

Kentlerin isimleri aslında kentin kuruluşuyla ilgili bir takım ipuçlarını da verir. Abu'l Farac ile Süryani Mihail'in kentin kuruluş hikâyesini Hz. Nuh dönemine kadar götürmeleri Urfa şehrinin kuruluşu ile ilgili abartılı bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Fakat 1990'larda Balıklı Göl mevkiinde yapılan düzenleme esnasında alanda elde edilen buluntulardan kentin Erken Neolitik dönemden kalma bir höyük üzerine kurulduğu anlaşılmaktadır¹⁶. Şehrin fiziki portresi, kentsel yapının anlaşılması ve kentin topoğrafik gelişimi birbirleriyle ilgili olan kavramlardır. Geçmişte şehir planları kısmen de aşamalı olarak değişime uğruyordu. Şehirler ard arda gelen evrelerin sonunda ortaya çıkmıştır. Genelde şehirlerin oluşumu üç ana başlık altında özetlenir. İlki daha önce hiçbir şeyin olmadığı yerde ya da birkaç ufak tefek evin bulunduğu yerlerde tek bir kişinin kararıyla kurulmuş kentler. Basra, Fustat, Bağdat ve Samarra bu tür kentlerdir. İkinci şehir oluşum tarzı ise kendiliğinden oluşan kentlerdir. Bu tür kentlerin kökeni: toplumların ihtiyaçlarını diğer yerleşim birimlerinden daha iyi karşılamasına dayanmaktadır. Bu kentler önceleri bir kasaba oluşmuş ve sonra zamanla gelişerek bir kent ortaya çıkmıştır. Üçüncü kent oluşum tarzı ise Urfa'nın da içinde yer aldığı Akdeniz kıyılarında kurulmuş kent oluşum tarzıdır. Daha çok bir tepenin, yani höyük'ün etrafında yuvarlak şekilde kapatılmasından Neolitik döneme kadar uzanan dairesel planlı kentlerdir. Bu kentler antik medeniyetler ardından bölgede kurulmuş her siyasi ve sosyo-kültürel yapıdan etkilenerek şekillenmişlerdir. Bu arada kentleşmeyi sağlayan en önemli olgulardan biri de toplumların ihtiyaçlarıdır: Besin, savunma ve değiş-tokuş (ticaret)¹⁷. Bunların her biri kent oluşumunun en önemli sacayaklarıdır. Su kaynakları, panayır, tapınak, verimli ovalar, yol güzergâhında olma ve savunmaya elverişli olma gibi faktörler kent oluşumunu tetikleyen unsurlardır.

Urfa'da bir Neolitik yerleşimin çevresinde başlayan yerleşmeyle başlayan kentleşmede etken olan unsurların başında Balıklı Göl su kaynağı yer almaktadır. Ardından bu yerleşim yerindeki tapınaklar, malların

değiş-tokuşunun yapabileceği coğrafik şartlar gelmektedir. Su kaynakları, tapınaklar, kaleler, çarşılar, hamamlar, caddeler, mahalleler ve sokaklar kentin jeopolitik konumlarıyla ilgili olan hususlardır.

Urfa caddelerinin kuzey-güney; sokakların batı-doğu yönünde oluşu iklim şartlarının bir sonucudur. Urfa'da gelişmeyi sağlayan faktörler arasında dinî ve entelektüel faktör başta gelmektedir. Urfa kent merkezinde İslam öncesinde Yıldız-Gezegen Kültüne ait tapınaklar, Yahudi ve Hıristiyanlara ait ibadethaneler ile Müslümanlara ait Cami, medrese, Zaviyeler kentin gelişimini tetikleyen faktörler olmuştur. Kent pazarları büyümenin belirleyici unsurudur. Urfa'daki Gümrük, Mencek, Millet Hanları; Çar Melik, Han el-Ba'rur, Mirbi Kervansarayı, Titrîş gibi kervansaraylar büyümenin ekonomik boyutunu gösterir.

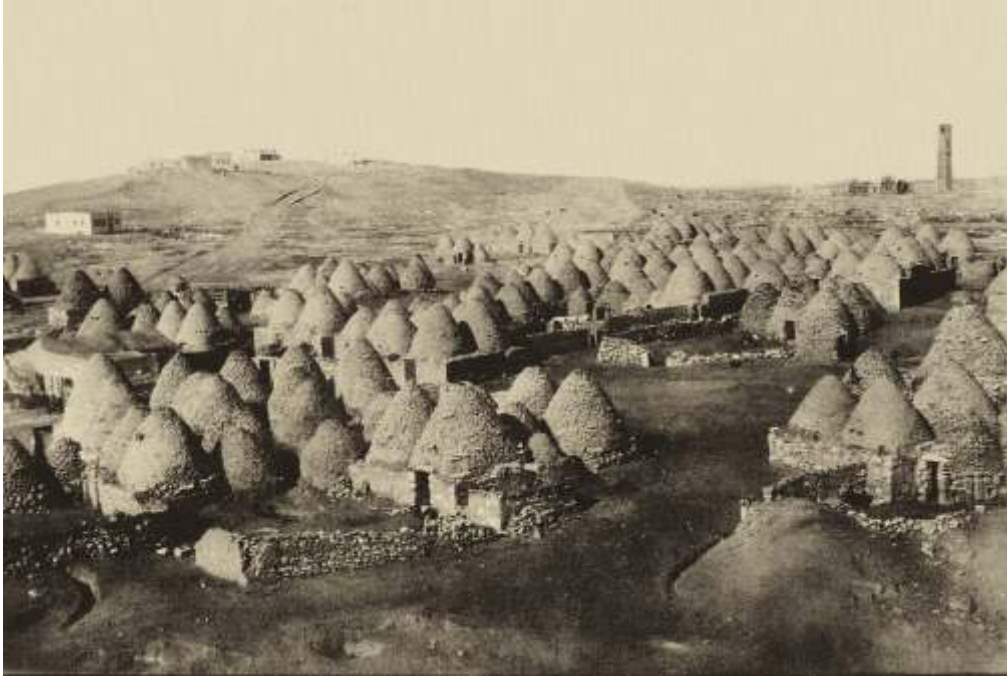
Kent savunması kale, surlar ve kapıların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Urfa kalesi, kentin güneybatı kesiminde ince uzun bir şekilde Halil-ür Rahman ve Ayn Zeliha göllerinin güneyindeki Damlacık Dağının bayırının en üst kısmına inşa edilmiştir. 814 yılında Abbasiler döneminde şehir surlarının yeniden inşa edilmesi sırasında kalenin de Selevkoslar dönemine ait eski kalıntılar üzerine yeniden inşa edildiği muhtemeldir. Urfa Surları, yer yer surlarıyla ve Harran Kapısı ile Bey Kapısına ait Mahmud-oğlu kulesi günümüzde hala ayakta. Süryani Mihail, surların Selevkos tarafından inşa edildiğini ve Araplar döneminde tahrip olduğunu belirtmektedir. 525'de meydana gelen su baskınından sonra İmparator İustinianus derenin şehrin içindeki yolunu yeniden düzenlemiştir. Urfa surları sonraki dönemlerde zaman zaman tamir görmüştür. Şehirde Bey Kapı, Samsat Kapı, Harran Kapı, Bab-ı Ma, Bab-ı Şamt (Şems)¹⁸, Berriyecik¹⁹, Saatçı (kule) kapısı bulunmaktadır²⁰.

Kentleşme sürecinde caddeler, sokaklar ve meydanlar önemli rol oynar. Urfa sokaklarını (zukâk) diğer kent sokaklarından en belirleyici tarafı tetirbe denilen çıkmaz sokaklardır. Genellikle orda oturan ailelerin adlarıyla tetirbeler adlandırılır. Tetirbe'ye ileveten Kabaltı denilen sokağın bir bölümünü örten beşik tonozlu yapıyla da Urfa sokaklarının bir ayrıcalığıdır. Ayrıca Urfa sokaklarda soluk taşları adı verilen dinlenme noktaları da Urfa kent anlayışının özgünlüğünü yansıtır.

Harran Adının Menşei ve Kuruluşu

Kentin kuruluşuyla ilgili ilk rivayet Tufan'dan sonra ilk kurulan kentlerden olduğudur. İkinci rivayet ise Nuh Peygamber'in torunlarından Kaynan veya İbrahim Peygamber'in kardeşi Ârân tarafından kurulduğu yönündedir²¹. Harran, Tevrat'ta İbrahim Peygamber ile ilgili olarak adı sık sık geçmektedir. Aynı zamanda Hz. İbrahim'in aşiretiyle birlikte Ur'dan Harran'a geldiği ve oturduğu belirtilmektedir. Bu nedenle Harran, "İbrahim'in şehri" olarak kabul edilmektedir. İbrahim Peygamber Filistin'e gitmeden önce bu şehirde veya yine Harran sınırları içinde yer alan Tarah'ta oturmuştur. Harran'da Hz. İbrahim'in adını taşıyan bir mescit, onun oturduğunda yaslandığı bir taşın varlığından²² bahsedilir. Bazı müfessirler "Ben Rabbime hicret ediciyim (Kur'ân, XXIX, 26)" ve "Biz, onu ve Lût'u âlemlere mübarek kıldığımız yere sığdırdık (Kur'ân, XXI, 71) ayetleriyle kastedilen kentin Harran olduğunu belirtmektedirler. Tamara Green Harran'ın Uralca ticaret için ileri karakol mevki tarzında kurulduğunu belirtmektedir. Bu bölgeden geçen malların çokluğu insanları günaha teşvik ediyordu. Kervan yolu üzerinde çok yağmalar oluyordu²³. Bu nedenle yol güvenliğini sağlamak amacıyla Harran kurulmuştur. Harran, tarihin en eski devirlerinden beri büyük bir ticaret merkezi idi. Aslında Harran Mezopotamya'dan gelip, batı, kuzey ve güneye doğru giden yolların geçtiği stratejik bir bölgede yer almaktadır²⁴. Mezopotamya coğrafi yapısı nedeniyle büyük çapta çöllerle kaplı olduğunda ulaşım sistemleri de bu yapıya uygun bir şekilde gelişmiştir. Bağdat'tan Doğu Akdeniz kıyılarına Palmira üzerinden ulaşmak mümkünse de, bu çöl yolu fazlaca elverişli değildir. Buna karşılık Güneydoğu Torosların eteklerini izleyerek Harran üzerinden geçen yol, tarih boyunca önem taşımıştır²⁵. Bu güzergâh üzerindeki yerleşimlerin açılması ve mamur olması da söz konusu güzergâhın işleviyle bağlantılıdır.

Harran, yeni buluntularla tarihi M.Ö.7000'li yıllara kadar gitmektedir. Kentin, tarihi kaynaklarda Kuzey Suriye'de bulunan MÖ. XXIV. Yüzyıla ait Ebla tabletlerinde, Harran'dan "Ha-ran" olarak bahsedilir. Kentin ismi MÖ. II. Binyılın ilk yarısına ilişkin Mari mektuplarında "ha-ar-ra-nimki, ha-ra-nimki ve Kaksal-nim.ki" olarak geçmektedir.

20. Yüzyıl ortalarında Harran

Babil dönemi belgelerinde "harranumm ve Uru.sa.kaskal" olarak geçmektedir. Hititlere ait Boğazköy metinlerinde ise "Kururu har-ra-na-az, Kururu har-ra-na ve Uru Kaskalni, Uru harra- a-ni, Uru har-ra-na ve Uru Kaskalni" olarak geçmektedir. Orta Asur ve Orta Babil dönemi kayıtlarında "Uru har-ra-na, ha-ar-ra-ni, ha-ra-ni ve Kur-Kaskalni; Yeni Asur belgelerinde Uru har-ra-a(n), Uruharra-na, Urukaskal-aja, Uru-Kaskal-ni, Uru Kaskal-a, Uru Kaskal-Aja ve aka-ra-ni" olarak geçmektedir. Harran adı, Sümerce ve Akadça "Seyahat- Kervan" anlamına gelen "Har-ra-nu"dan gelmektedir. Ayrıca Harran adı Asurca "karayolu, yol, patika, seyahat yolculuk, iş seyahati, kervan, iş riski, iş merkezi, sefer, askeri sefer, akın, ordu, angarya, hizmet birimi" anlamlarına²⁶ gelmektedir. Harran isminin bölgedeki yol güzergâhlarıyla açıklanması, Harran'ın kavşak ve konaklama merkezi olduğu gerçeğiyle bağlantılıdır²⁷. Kent "yol", matematik terimi olarak da "zaman" anlamlarına gelmektedir. Harran kelimesinin Hurca "hari" kelimesiyle de ilgisi vardır. Harran kelimesinin anlamları arasında Yeni Asur ve Yeni Babil dönemi metinlerinde eril biçimi olan "Kaksal" şeklinde geçmektedir. Asur ve Keldani dillerinde "Yo" Arapça'da sıcaklık anlamına gelen "har" kelimesinden sıcak anlamına gelir²⁸. Tevrat'ın İbranice'si ve Aramice de "hrn" biçimiyle geçmektedir²⁹.

Yunanca olarak Karrai; Kara ve Kharran, Karras, Karrais; Latince Charrae, Charra, Carrha, Carrhae, Carris, Carras, sikkeler üzerinde ise Karrakar(r)enon, Kharr ve Karenon şeklinde geçmektedir³⁰. Ortaçağ İslam kaynaklarında ise kentin ismi "Harrân ve Harrânîyye" olarak geçmektedir. Bu

kullanım tarzı günümüze kadar gelmiştir. Mes'udî Irak ve Mezopotamya'nın Keldânilerin ülkesi olduğunu, buraların halkının Süryanice konuştuklarını belirtmektedir. İbrahim Peygamber'in doğum yeri Ur'dan Harran'a geldiği, bir müddet burada oturduktan sonra Fırat'ın batısındaki Şam diyarına göç ettiğini belirtmektedir³¹.

Görüldüğü gibi başlangıçta Harran'ın kuruluşuna etki eden en önemli unsur, güvenli yolların kavşağında yer almış olmasıdır. Asur-Babil döneminde kentin imtiyazlı şehirler arasında yer alması, pagan özellikle Sîn tapınağının şehirde olması ve semavi dinlerin şehre vurguda bulunması, kentin politik açıdan önemli bir konuma yükselmesine neden olmuştur. Harran, asırlarca Asur-Babil'in imtiyazlı şehridir, aynı zamanda Ay tanrısı Sin'in ve Hz. İbrahim'in kentidir. Harran, bedevi topluluklar ile Moğolların vermiş oldukları zararlarla birlikte, antik Dünya'da ki konumunu yitirmiş ve şehirdeki tüm uygarlıkların izleri önemli bir ölçüde silinmiştir.

Urfa Çevresinde Yer Alan Bazı Önemli Yerleşimlerin Kuruluş ve Adlarının Menşei

Urfa ile direk bağlantılı olan ve onun kültürel çevresi içinde yer alan merkezler içinde Siverek, Birecik (Birtha), Suruç, Samsat (Samosata), ResulAyn³², Tell Mevzan (Viranşehir), Bozova, Halfeti (Rumkale)³³, Nisibis³⁴ ve Zeugma'da yer alır. Urfa'ya bağlı yerleşim birimlerinden bir kısmı jeopolitik konumu gereği sürekli önem arz etmiştir. Bu yerleşim alanlarının tarih öncesi ve sonrasında önemli ticaret

Birecik'te Fırat'ı geçiş. Gravür: Eugene Fladin. Gustave Le Bon, La civilisation de Arabes, Paris, 1884

merkezler ve kültürel alt yapılarının olduklarını görmekteyiz.

Bu yerleşim birimlerinden biri Birecik'tir. Birecik, topoğrafyasının elverişliliği ve Fırat Irmağı üzerinde önemli bir köprübaşı olması nedeniyle tarih boyunca çeşitli medeniyetlere sahne olmuştur. M.Ö 2000'lerde Hititler'in elinde bulunan yörenin o tarihlerdeki adı Birthe'dir. M.Ö IX. yüzyılda Asurlular'ın hâkimiyetine geçen Birecik'in o döneme ait çivi yazılı tabletlerde adı, Till-Barsip olarak geçmektedir. M.Ö XI. asrın ortalarında Asur Kralı II. Salmanaser Birecik'i aralık buraya "Salmanaser Kalesi" anlamına gelen "Kar Şulman- Aşaria" adını vermiştir³⁵. Bundan sonra Birecik Pers, Makedonya, Roma ve Bizans egemenliğinde kaldıktan sonra 780'lerde Araplar tarafından feth edildi. 1040 yılında Büyük Selçuklu Devleti sınırları içinde kalan yöre 1096 da Bizanslılarca alındıysa da, daha sonraları Akkoyunlu, Karakoyunlu ve Artuklu beyliklerinin eline geçti. Bir dönem Memluklu akınları bölgede etkisini gösterdi. 1426 da Safevi egemenliğine giren Birecik 1517 de bu devleti yıkan Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı topraklarına katıldı.

Bölgemizdeki ikinci yerleşim birimi ise Bozova'dır. Bozova'da yapılan kazı ve yüzey araştırmalarında ele geçen buluntular, yörenin Paleolitik dönem yerleşmesine sahne olduğunu göstermektedir. Lidar ve Kurban höyük'teki araştırmalar Bozova'nın kalkolitik dönemde bir yerleşme merkezi olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bozova'nın

2 km güneybatısında, Küçük ve Büyük Gölbaşı kaynak göllerinin kenarında yer alan iki höyük Mezolitik dönemin unsurlarını verecek özellikleri taşımaktadır. Küçük Gölbaşı'ndaki Biris Mezarlığı'nda 1964 yılında başlatılan deneme kazılarında çakmaktaşından yapılmış aletler, mikrolitler ve geometrik biçimler bulunmuştur. Ayrıca yine, Biris Mezarlığı'na sadece 1 km uzaklığındaki Söğüt Tarlası'nda yüzeyde yer alan buluntular şimdiye kadar Geç Paleolitik Dönem ile Neolitik Dönem arasındaki zamansal boşluğu kapatmaya yardımcı olacak mahiyettedir. Bu buluntular MÖ 14.000 ile 10.200 arasında henüz net olarak tanımlanmamış bir Mezolitik Dönem'in varlığı için bir kanıt oluşturabilen unsurları taşımaktadır³⁶. Bozova yerleşim birimi; Halep, Samsat, Malatya yolu üzerinde kurulmuş olup sık sık işgale uğramıştır. Asurlular'ın "Asuraniau" Romalılar ve Ermeniler'in "Tormenapa" Araplar'ın ise "Tell-Hüvek" adını verdikleri kent, Türklerce "Bozova" olarak adlandırılmıştır³⁷. Bozova "Boz Memleket" veya "Boz Ulusun yaşadığı memleket" anlamına gelen Bozili olarak da adlandırılmıştır³⁸. Malazgirt Zaferi'nden sonra kısa bir süre Türk egemenliğine giren yöre, 1326'ya değin Arap, Ermeni Prensleri ve Mardin Artukluları arasında el değiştirdi. 1389'da Yıldırım Bayezid tarafından Osmanlı topraklarına katılan Bozova'da, Timur döneminde yeniden bir yönetim kargaşası yaşandıktan sonra 1526'da Osmanlılar üstünlük kurdu.

Üçüncü yerleşim birimimiz de Rumkale'dir. Rumkale'nin kurucusu muhtemelen Asur kralı Salmanasarsardır. Bu dönemde ad olarak Şitimrat ismiyle bilinmektedir³⁹. Tarihi süreç içinde Rumkale; Urumia, Kal'a Rhomeyta veya Hesnadhe Romaye, Kal'at'ül-Rum, Hramklay ve Klay-Horomakan, Romaion Koyla, Kal'at'ül Müslimin, Urug Gala-Rum-Kale adlarıyla anılmıştır⁴⁰. M.Ö. 1230'larda Proto Hitit veya Ön Hitit krallıkları döneminde kurulduğu tahmin edilen kent⁴¹, Osmanlı Devleti'nin kuruluşu sırasında Memluk sultanlarından Eşref tarafından istila edildi⁴². Halfeti'nin Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı topraklarına katıldığı bilinmektedir⁴³.

Bu yerleşim birimlerine ilaveten bugün Hilvan ilçesine bağlı Hoşin ile Siverek'e bağlı Nasibin⁴⁴ yerleşim merkezleri, ilk çağlardan itibaren önemli yerleşim birimleridir. Ortaçağ kaynaklarında çeşitli olaylar vesile ile isminden bahsedilen bu yerleşim birimleri hakkında yapılacak çalışmalar ve yüzey araştırmaları Hoşin ve Nasibin'in tarihi ile ilgili önemli ipuçlarını vereceği kanaatindeyiz.

Nasibin (Nusaybin), el-Cezire bölgesinde, E. Honigmann'dan başka kimsenin dikkatini çekmeyen başka bir Nusaybin daha vardır ki bu iki Nusaybin, günümüz tarihçileri tarafından çoğu zaman birbirine karıştırılır. Küçük Nusaybin'in kurulmasının sebebi olarak kaynaklarda, MS 363'te Romalıların yenilgisiyle sonuçlanan savaş sonunda İranlılar ile Romalıların arasında yapılan anlaşma gereği

Nusaybin şehrinin İrani'lara terk edilmesi gösterilir. Sasani imparatoru II. Şapur, 359 senesinde Tella ve Amid'in üzerine yürürken, Nisibis (Nusaybin) önünden geçti; bu sırada Roma ordusu şehrin yakınında yer almıştı. Julian'ın ölümünden sonra Jovianus 363 sulh ahidnamelerinin diğer maddeleri arasında Nisibis kalesinin boşaltılmasını da kabul etmeye mecbur oldu. Şehir halkı, Firdevsi'nin anlatımına göre, ateşperest bir hükümdarın tebaası olmayı arzu etmediklerinden önce buna karşı koymuş, başaramayınca da Amida (Diyarbakır)'ya göçmek zorunda kalmıştı. Bunlar daha ötelere gönderilip Küçük Nasibin'e (Anklı) yerleştirildiler. Ortaçağ tarihçi ve coğrafyacıları, bu iki Nusaybin'in ayrı yerler olduğunun farkındadır. Vakidi'de, Siverek yakınlarında Nasibin el-Suğra (الصفر نصيبين) ismiyle anılmakta olan bu yerleşim yerinden, Yakut, Mu'cemu'l Buldan adlı eserinde Bizans Nusaybin'i anlamında Nusaybin-i Rum (الرومنصيبين) olarak bahseder. Urfalı Mateos burayı, Sibar ya da Nsepin şeklinde anıyor ve önce Horasan Saları daha sonra da Gümüştekin tarafından yapılan seferler vesilesiyle anıyor. İbnü'l Esir, el-Cezire bölgesinin 1231 senesinde Moğollar tarafından istilası bahsinde, bu

yerleşim merkezinden Yakuti gibi, Nusaybin-i Rum şeklinde bahsediyor ve Moğolların burayı yağmalayarak içinde bulunan erkekleri öldürdüğünü kaydediyor. Bu yerleşim yerinin coğrafi konumuna gelince; Vakidi, burayı Süveyda (Siverek) ile birlikte anmaktadır. Buna göre, kastedilen Nusaybin Siverek'e yakın mevkide olan Nusaybin-i Suğra'dır. Bugün adı geçen yerleşim biriminde oturan halk da bu yerleşim birimini Nesibin olarak adlandırmaktadır.

Bölgenin nüfus yoğunluğu açısından önemli bir konuma sahip olan bir yerleşim birimi de Siverek'tir. Hassek Höyük'te ele geçen bazı buluntuların tarihlendirilmesi sonucu ilçenin tarihinin son Kalkolitik döneme değin uzandığı belirlenmiştir. Tarih boyunca Hitit, Asur, Hurri, Mittani, Bizans ve Sasani egemenliğinde yaşayan Siverek M.S 700'lerde Arapların eline geçti. Malazgirt Zaferinden sonra 1097'de Musul Atabeyliğine bağlanan yöre, Hülagü zamanında Moğollarca, 1400'de ise Timur'ca işgal edildi. 1451'de Safevî egemenliğine giren Siverek'in 1517'de Osmanlı topraklarına katıldığı bilinmektedir⁴⁵.

Suruç, M.Ö II. binde Asur Devleti'nin egemenliğinde idi. Suruç Hıristiyan

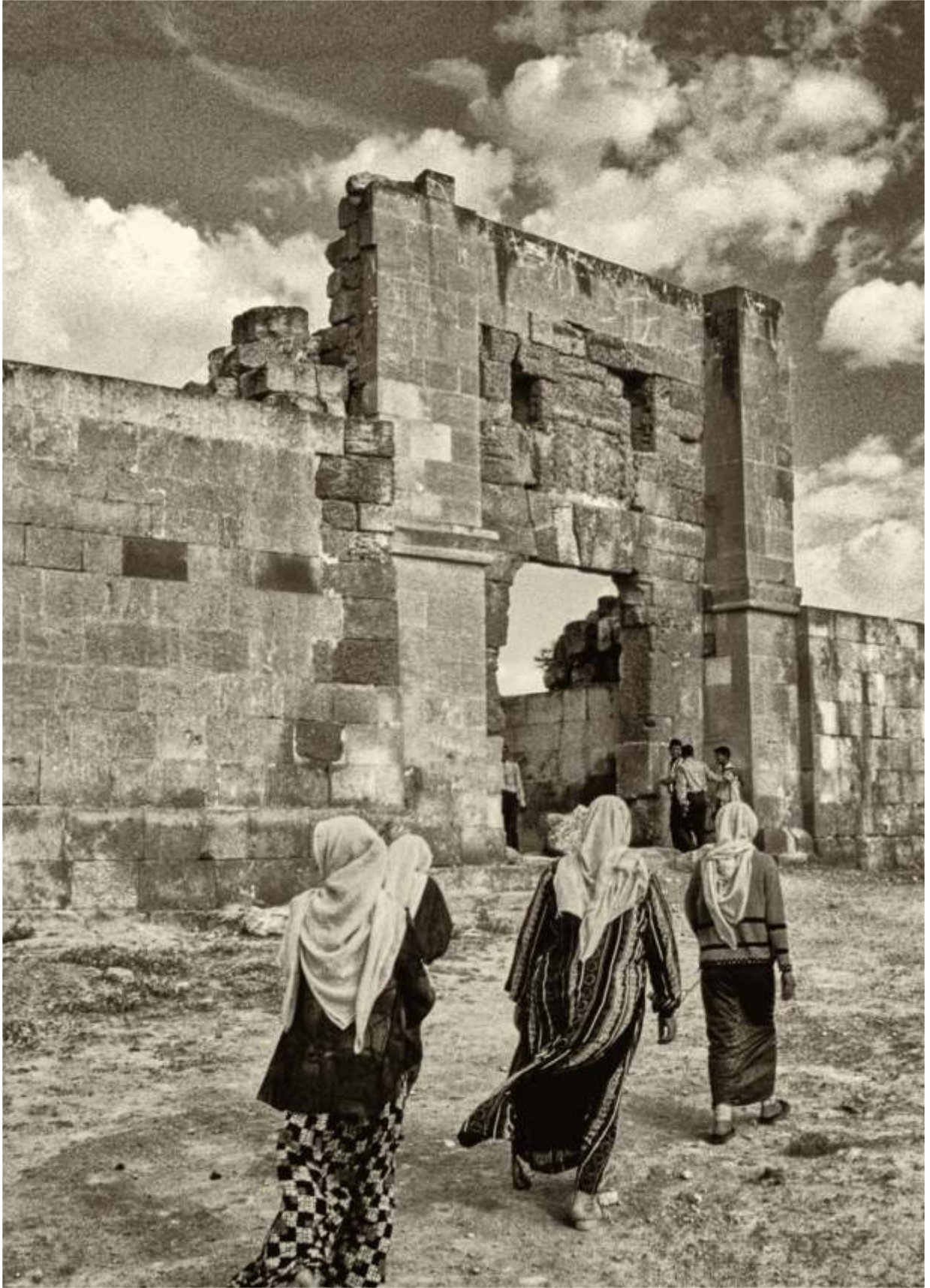
âlimlerin yerleştiği ve Hıristiyan inancının etkin olduğu yöre olarak bilinir. Özellikle kentte yılın belirli dönemlerinde kurulan panayırlar hem iktisadi hem de kültürel boyutu ile yörenin tarihi birikimine önemli bir zenginlik katmaktadır. 640'lerde Arapların hâkimiyetine geçen Suruç 1090'da Urfa Haçlı Kontluğuna bağlandı. Timur güçlerine karşı koyduğundan Timur'un ordularınca yakılıp yıkılan şehir, 1517'de Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı topraklarına katıldı⁴⁶.

Urfa bölgesi sınırları içinde yer alan bir başka yerleşim birimi de Viranşehir'dir. Tarih boyunca Tella, Konstantina, Antoninopolis ve Tell Mavzen olarak adlandırılan Viranşehir M.Ö 332'de Makedonya İmparatorluğu'na bağlandı M.Ö 163'te Roma egemenliğine giren Viranşehir M.S İyad b. Ganem'in bölgeyi fethetmesiyle İslam hâkimiyetine girmiştir. Daha sonra 660'ta Hamdanî Arapları'nca işgal edildi. 1258'de Hülagü, 1400'de Timur'ca ağır yıkıma uğratılan yöre Akkoyunlular, Karakoyunlular, Araplar ve Safeviler arasında el değiştirdikten sonra 1516'da Osmanlı hâkimiyetine girdi⁴⁷.

Kaynakça

- 1 Abu'l Farac, I, s. 71; Abdullah Ekinci, Ortaçağ'da Urfa, Efsane, Tarih, İnanç, İlim ve Felsefe Kenti, Ankara 2006; Abdullah Ekinci, Müze Şehir, Urfa, Ankara 2006.
- 2 Amir Harrak, "The Ancient Name of Edessa", Social Sciences and Humanities Research Council of Canada, Jines 51, no.3, The University of Chicago 1992, s. 211 Abdullah Ekinci, Ortaçağ'da Urfa, Efsane, Tarih, İnanç, İlim ve Felsefe Kenti, Ankara 2006; Abdullah Ekinci, Müze Şehir, Urfa, Ankara 2006.
- 3 Süryani Mihail, Süryani Mihail Vekainamesi, (1042-1195), çev. Hrant D. Andreasyan, TTK Nushası, Ankara 1944, s. 125, 141
- 4 Amir Harrak, "The Ancient Name of Edessa", s. 209.
- 5 Amir Harrak, "The Ancient Name of Edessa", s. 211; Ömer Kaysı, "Hititlerden Günümüze Urfa Adları", Bizim Urfa Dergisi, İstanbul 1995, Sayı:1, s. 8.
- 6 Fikret İşıltan, s. 3.
- 7 Procopius, History of The Wars, I-II, İng çev. H. B. Dewing, Harvard University Press, London, I, s. XVII, s. 151-152.
- 8 Alan R. Millard, "Where was Abraham's Ur: The case for the Babyloian city", Biblical Archaeology Review, May/June 2001, s. 53.
- 9 Judah Benzion Segal, Edessa 'The Blessed City', Oxford 1970, s. 3.
- 10 Anonim, Urfa Hakkında Salname, s. 25.
- 11 Chabot, ed. Incerti Auctoris Chronicon Pseudo Dionysianum Vulga Dictum'dan aktaran Amir Harrak, The Ancient, s. 211; Segal, 3.
- 12 Yakut, Mu'cemu'l Buldan, III, s. 106-7.
- 13 Cumhuriyet dönemi boyunca il adının Urfa olarak kullanılmasına rağmen 1920 de Fransızlar'a karşı verdiği şanlı mücadeleden dolayı 12.06.1984 gün ve 3020 sayılı kanunla Urfa adı Şanlıurfa oldu. Bu kanun 22.06.1984 tarih ve 18439 sayılı resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girdi. Şehrin adı Milli Mücadelede gösterdiği kahramanlıktan ötürü "Şanlıurfa" olarak değiştirildi.
- 14 G. Le Strange, The Lands of The Eastern Caliphate, s. 86; R. Rahne Smith, Thesaurus Syriacus, Oxford Clarendon Press, 1879, I, s. 38; Fikret İşıltan, s. 1; Steven K. Ross, Roman Edessa, London New York 2001, s. 5.
- 15 Fikret İşıltan, s. 29.
- 16 Bkz. Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi, Balıklıgöl Heykeli; Bahattin Çelik, "An Early Neolithic Settlement in the Center of Şanlıurfa", Neo-Lithics 2-3/00, Berlin 2000, s. 4-6.
- 17 Nikita Elisseeff, "Fiziki Plan", İslam Şehri, ed. R. B. Serjeant, İstanbul 1992, s. 121-127.
- 18 Sinclair, s. 12 Abdullah Ekinci, Ortaçağ'da Urfa, Efsane, Tarih, İnanç, İlim ve Felsefe Kenti, Ankara 2006; Abdullah Ekinci, Müze Şehir, Urfa, Ankara 2006.
- 19 M. Mehdi İlhan, "Urfa and Its Environs in 1560s", Archivum Ottomanicum, ed. György Hazai 19, 2001, s. 9-10; Ahmet Nezihi Turan, XVI. Yüzyılda Ruha (Urfa) Sancağı, Eren Yay., İstanbul 1998, s. 141.
- 20 Süryani Mihail, Süryani Mihail Vekainamesi, (1042-1195), II, çev. Hrant D. Andreasyan, TTK Nushası, 1944, s. 125; Ernst Kirsten,

- "Edessa, Eine Römische Grenzstadt des 4. bis 6. Jahrhunderts im Orient", Jahrbuch für Antike und Christentum, Sonderdruck, Jahrgang 6, 1963, s. 153,155; H. Petermann, Reise im Orient, II, Leipzig 1860-1, s. 354-355; Carsten Niebuhr, Reisebeschreibung nach Arabien und andern umliegenden Ländern, II, Kopenhagen 1778, s. 407; Abdullah Ekinci, Ortaçağ'da Urfa, Efsane, Tarih, İnanç, İlim ve Felsefe Kenti, Ankara 2006, s. 225-273.344-388.
- 21 Tevrat, Tekvin, bab XI, s. 31.
- 22 Tevrat, Tekvin, bab XI, s. 31; Yakut, Mu'cemül Buldan, "Harran maddesi".
- 23 Tamara M. Green, The City Moon God, Leiden-New York-Köln 1992, s. 19.
- 24 Bölgedeki tarihsel yol ağı: Güneydoğudan kuzeybatıya doğru, Zagros dağlarının eteklerini zileyerek, Dicle boyunca uzanmakta idi. Yeni Asur döneminde Harran şarri (Kral Yolu) adını taşıyan ana yol Güney Mezopotamya'dan Dicle'yi izleyerek, Musul yoluyla Sincar'a, Nisibis'e (Nusaybin) ve Ra's-el-Ayn üzerinden Harran ovasına, buradan da Fırat'ı Karkamış'ta aşarak kuzeybatı ve güneybatıya ayrılmaktaydı. Bu güzergâh Asur üçgenini oluşturan Ninive, Kalhu ve Dur Şarrukin gibi ünlü başkentlerinden geçmektedir. Bu nedenle Akdeniz ve orta Dicle ovası arasında yer alan ticaret yolu boyunca ana bir postane gibiydi. Daha kısa bir yol vardı; Anticoh'den Babil şehrine, Fırat'ın altında Karkamış, Anah ve Hitit içinden geçiyordu. Harran'dan İran'a giden iki Kral yolu var biri solda Adiabane içinden ve Dicle Üzerinden diğeri sağda Asur içinden Fırat boyunca devam etmekteydi. Harran'ın önemi sadece birinci yol olan Asur yolu üzerinde bulunmasından değil, aynı zamanda ikinci yola veya Babil şehrine kolay bir geçişi olmasından kaynaklanmaktaydı. Harran aynı zamanda Fırat'a giden yolun kuzeyindeydi ve bu da Malatya ve Anadolu'ya kolay bir geçişi sağlamaktaydı. İkinci güzergâh Fırat vadisini izleyerek Babil'e ulaşmaktaydı. Güney Mezopotamya'ya gitmek için Babil, Hit, Ana ve Rakka'ya ulaştıktan sonra Belih'i izleyerek Harran ovasına gelmekte idi. Bu yol Eski Babil döneminden beri ticari yol olarak kullanılmakta idi. Bu güzergâhta Harran önemli bir konaklama merkezidir. Romalı yazar Ammianus Marcellinus bu yolun uzantısı olarak doğuya, İran'a doğru uzandığını belirtmektedir. Harran'dan da farklı yönlerle uzanan yollar mevcut idi. Bunlardan biri kuzeydoğuya uzanan yol; Diyarbakır-Bitlis hattını izleyen bu yol Güneydoğu Torosları Bitlis Geçidi izleyerek Güneydoğu Torosları Bitlis Geçidi üzerinden atlayarak Van Gölü yöresine değin uzanmaktaydı. Harran'dan Kuzeybatıya giden yol ise Yeni Asur döneminde kral yolu olarak bilinen güzergâhtır. Bu yol Fırat'ı Zeugma (Birecik) ya da daha kuzeydeki Samosata'yı (Samsat) aşarak Que (Kilikia), Tabal ve son olarak Orta Anadolu'ya uzanmaktadır. Güneybatıya giden yol ise, Fırat'ı Karkamış'ta aşarak Doğu Akdeniz kıyılarına ve Filistin'e doğru uzanmakta idi. Kuzey'e giden yol ise Asur Koloni Çağ'ının geç evresinde de kullanılan Ergani-Maden Geçidi aracılığıyla Elazığ ve Malatya bölgelerine ulaşan karayoludur. Bkz. Tamara Green, s. 19-20; Aynur Özfirat, s. 21, 22, 24; Abdullah Ekinci, Ortaçağ'da Urfa, Efsane, Tarih, İnanç, İlim ve Felsefe Kenti, Ankara 2006; Abdullah Ekinci, Müze Şehir, Urfa, Ankara 2006.
- 25 Aynur Özfirat, Eskiçağ'da Harran, İstanbul 1994, s. 20.
- 26 Aynur Özfirat, s. 18.
- 27 Tamara Green, s. 19-20.
- 28 Urfa'nın 50 km güneyinde ve Kuzey Suriye Ovası'nı kesen doğu-batı anayollarından biri üzerinde yer alan Harran, en geç Halaf Döneminden beri iskân edilmiştir. Kazı çalışmaları 1983 yılından beri Nurettin Yardımcı başkanlığında bir ekip tarafından gerçekleştirilmektedir. İki alanda çalışma yapılmıştır: Bunlar Ulu Cami ile İslam Dönemi kalıntılarının altında M.Ö. 1. binyıla ait tabakaların yer aldığı güneydeki yerleşim höyüğüdür. Ayrıca 2005 yılında Harran'dan görülebilen başka bir Halaf Dönemi sitesi olan Tell İdris'te kazı çalışmalarına başlanmıştır.
- 29 Aynur Özfirat, s. 18.
- 30 G. Fhervârî, "Harran", EI², III, New Edition 1960, s. 220-234; Aynur Özfirat, s. 19.
- 31 Mes'udî, el-Tenbihve'l-İşrâf, nşr. Abd. İsmail es-Sâvî, Kahire 1938, s. 69; Ramazan Şeşen, Haran Tarihi, Ankara 1993, s. 33.
- 32 Resu'l-Ayn, bugün ki Ceylanpınar Resu'l Ayn'ın varoşlarıdır. Tarihi kent Suriye sınırları içinde kalmıştır.
- 33 Sema Gündüz, "Halfeti ve Çevresi Tarih Öncesi" GAP Böl. Kal. İd. Başk., s. 231-32
- 34 Nisibis bkz. Abdullah Ekinci,
- 35 M. Streck, "Biredjik" EI², I, London 1960, s. 1234; A. Cihat Kürkçüoğlu, Birecik, Ankara 1996, s. 1-4
- 36 Harald Hauptmann, s. 28
- 37 Yurt Ansiklopedisi, X, s. 7388
- 38 Yusuf Hallaçoğlu "Türk Kültüründe Karakeçililer", Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri, Türk Kültürü Başkanlığı Yay. Şanlıurfa 1999, s. 23.
- 39 Besim Darkot, "Rum Kale", İA., 9, İstanbul, 777-781.
- 40 H. Basri Karadeniz, "XVI. yy. Rum Kale" Bellekten, LXII, S. 234, Ankara 1999, s. 425.
- 41 H. Basri Karadeniz, s. 427.
- 42 Memlûklü dönemi Rumkale'de hâkimiyet mücadelesi için bkz. Abu'lFerec, II, s. 603-604; Osman Turan, Selçuklu Zamanında Türkiye, İstanbul 1998, s. 492; Claude Cahen, Pre-Ottoman Turkey (1071-1330), London 1968, s. 298-294; K. Yaşar Kopruman, Mısır Memlûkleri Tarihi, Ankara 1989, s. 149-150, 162, 118-119 vd.
- 43 Ahmet Akgündüz, Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, III, İstanbul 1993, s. 276.
- 44 Vakidi, Futuh's-Şam, II, Beyrut, s. 128, 130; Yakut, Mu'cemül Buldan, V, s. 289; İbnü'l Esir, el-Kamil fit-Tarih, (çev. A. Özeydin-A. Ağırakça) XII, İstanbul 1987, s. 463; Urfalı Mateos, Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi (952-1156) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162), (çev. H. D. Andreasyan), Ankara 1987; 125, 134, 135, 254. Mateos, Vekayiname, s. 135, not. 71; Şemsettin Sami, Kamusu'l Alam, IV, s. 4581; Honigmann, "Nasibin", İA., IX, s. 101; Firdevsi'den aktaran, Büncher, "Şapur", İA., XI, Eskişehir 1997, s. 341-342; Honigmann, "Nasibin", İA., IX, s. 99-101; Honigmann, Bizans Devletinin Doğu Sınırı, (çev. F. Işıltan), İstanbul 1970, s. 140. Bu yerleşim yeri bugün hala ayakta olup yetkililerin ve araştırmacıların ilgisini beklemektedir.
- 45 Siverek için bkz., Abdülcelil Zühtü Efendi, Keşkül (neşredilmemiş el yazması), s. 2; Ernest Honigman, Bizans Devletinin Doğu Sınırı, çev. Fikret Işıltan, İstanbul 1970, s. 135; Işın Demirkent, Urafa-Haçlı Kontluğu, 2, Ankara 1994, s. 110; Ahmet Akgündüz, Osmanlı Kanunnameleri, 5, İstanbul 1992, s. 499-450.
- 46 Suruç için bkz., Mer Yeuşa, Mer Yeuşa Vekayinamesi, İstanbul 1958, s. 37; İbnü'l Esir, el-Kamil, X, çev. Abdullah Köse, İstanbul 1986, s. 267; Abu'lFerec, I, s. 205; Urfalı Mateos, s. 207, 246, 250, 259-260; Honigman, s. 134; Steven Runciman, Haçlı Seferleri Tarihi, II, çev. Fikret Işıltan, Ankara 1992, s. 93.
- 47 Viranşehir için bkz. İbnü'l Esir, el Kamil, II, çev. Beşir Eryarsoy, İstanbul 1986, s. 488-489; a.mlf., XI, s. 62; amlf, el-Bahir, s. 66; Abu'lFerec, I, s. 178, 213, 608; Urfalı Mateos, 247; Honigmann, s. 2, 13, 18-35; F. Işıltan, Urfa bölgesi, s. 125; Işın Demirkent, Urfa Haçlı Kontluğu, II, s. 135.; Runciman, II, s. 101; Steven K. Ros, Roman Edessa, London 2001, s. 25; Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul 1999, s. 319; Segal, Edessa (Urfa) Kutsal Şehir, çev. Ahmet Arslan, İstanbul 2002, s. 160-161, 173.

Harran'da Halep Kapısı / Mayıs 2002

Fotoğraf: S.Sabri KÜRKÇÜOĞLU

"Türk Sanat Tarihi Araştırmalarının Babası" Albert GABRIEL'in Fotoğraflarında 80 Yıl Önce Urfa

Yrd.Doç.Dr. A. Cihat KÜRKCÜOĞLU
Harran Ün. Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Başkanı

Albert Gabriel'in 1940 yılında Paris'te yayınlanan "Voyages Archéologiques dans la Turquie Orientale" adlı kitabının metin bölümlerinin yer aldığı 1. cildi.

Yıl 1970. İstanbul Üniversitesi Edebiyat fakültesi Sanat Tarihi Bölümünde öğrenciyim. Bir gün bölüm kütüphanesinde çalışırken Voyages archéologiques dans la Turquie orientale (Türkiye'nin Doğusuna Arkeolojik Bir Seyahat" adlı, 1940 yılında Paris'te bastırılmış Fransızca bir kitaba rastladım. Fransızca bilmiyordum. Ancak derslerimizde anlatılan mimari eserlerle ilgili fotoğraflar bulabilir miyim umuduyla kitabı inceliyordum. Birden karşıma Urfa'nın kaleden çekilmiş genel görünümünü içeren iki fotoğraf çıktı. Sayfaları büyük bir heyecanla çevirmeye devam ettim. Rızvaniye Camii ve Medresesi, Rızvaniye Camii minaresinden çekilmiş Halil-ür Rahman Camii ve Gölü, Ulu Cami minaresi, Urfa Kalesi, Urfa şehir

surlarının Mahmutoğlu Kulesi diye bilinen burçlarının fotoğraflarını, Urfa'nın sur içi mahallelerini ve sokaklarını gösteren şehir planını ve Urfa'da bir evin planını gördüğümde duyduğum mutluluğu, sevinci ve heyecanı anlatamam.

O yıllarda henüz internet gibi harika bir buluş olmadığı için bu tür fotoğraflara ancak üniversitelerin kütüphanelerindeki böylesi nadir kitaplarda ulaşma şansınız vardı ve ben bu şans ilk defa yakalamıştım. (Şimdilerde Urfa ile ilgili yüzlerce eski fotoğrafa internette ulaşmanın mümkün olduğunu söylememe bilmem gerek var mı?)

Hemen bu fotoğrafların kopyalarını alma yollarını araştırmaya başladım. O yıllarda fotokopi tekniği bu günkü kadar gelişmemişti ve amonyaklı kâğıtlara

çekilen fotokopiler çok kalitesiz görüntüler veriyordu. Ancak micro objektife sahip iyi bir fotoğraf makinesiyle bu fotoğrafların kopyasını almak mümkün olabilirdi. O yıllarda bırakınız micro objektifli iyi bir fotoğraf makinesine sahip olmayı, bölümde okuyan öğrenciler olarak birçoğumuzun vasat bir fotoğraf makinesi dahi yoktu.

Aklıma hocalarımızın derslerde kullandıkları fotoğrafları hazırlayan bölümümüz fotoğrafçısı Zeynel Usta geldi. Hemen kendisine gittim ve bu kitaptaki Urfa ile ilgili tüm fotoğrafların birer kopyasını bana hazırlamasını rica ettim. Aklımda kaldığı kadarıyla Zeynel Usta bu iş için benden 130 lira istedi. O zaman bir öğrenci için bu büyük bir para idi ve ben babamın gönderdiği

Albert Gabriel'in 1932 yılında çizdiği Urfa'nın sur içi mahallelerini gösteren şehir planı. "Voyages Archéologiques dans la Turquie Orientale, Paris, 1940".

sırasında Doğu Anadolu'muzdan Konya'mıza, Bursa'mızdan Boğaziçi saraylarımıza kadar yüzlerce mimari eserimizin rölövesini çıkarmak, fotoğraflarını çekmek, kitabelerini okutmak için bir ömür boyu uğraştı.

Anadolu'daki çalışmalarını topladığı eserinin I. cildi Kayseri ve Niğde, üç yıl sonra basılan II. cildi ise Amasya, Tokat ve Sivas illerini içine alıyordu. Büyük boydaki bu kitaplarda önce her şehrin tarihçesini özetlemiş, arkasından buradaki eserlerin bir listesini verdikten sonra kendi değerlendirme ölçüsüne göre bu yapılar arasından bir seçme yaparak bunların üzerinde durmuş ve başlıca mimari özelliklerini tespit edip eserleri tarihlendirmiştir.

Gabriel bu büyük çalışmasının diğer ciltlerinde, başta Konya olmak üzere öteki Türk sanat merkezlerini işlemeyi tasarlamıştı; fakat bu tasarısını gerçekleştiremedi. Sadece Türkiye'nin doğu taraflarıyla ilgili olarak öbür ciltlere benzeyen Voyages archéologiques dans la Turquie orientale (Türkiye'nin Doğusuna Arkeolojik Bir Seyahat" adlı, 1940 yılında Paris'te bastırılan Fransızca eserini yayımladı.

Bu büyük eseri oluşturan malzeme-yi 1932 yılı Nisan-Mayıs ve Ekim-Kasım aylarında toplamış ve ilk gezide Mardin, Dünaysır (Kızıltepe), Diyarbakır, Hasankeyf (Hısnıkeyfâ), Dârâ, Nusaybin, Harran ve Urfa'da; ikinci gezide ise Mardin, Diyarbakır, Garzan, Bitlis, Ahlat, Batman, Silvan, Harput, Hasankeyf, Dünaysır (Kızıltepe), Nusaybin arasında dolaşmıştır. Bu gezilerinde mimari eserler üzerindeki kitabelerin okunmasında J. Sauvage'den faydalanmıştır.

Önsözde, çok zor şartlar altında yapılan bu çalışmalarda elde edilen malzemenin eksiklik ve hataları olabileceğini önceden kabullenen Gabriel,

aylık 250 lira ile geçiniyordum. Zeynel ustanın istediği ücreti düşünmeden kabul ettim. Bir iki gün sonra fotoğraflar 13x18 cm. boyutunda elimde idi.

O ay aylığımın elimde kalan diğer yarısı ile zar zor geçinmeye çalıştım. Ama keyfime diyecek yoktu. Çünkü elimde Urfa'nın o güne kadar bilinen en eski fotoğrafları vardı.

Bende Urfa'nın eski fotoğraflarını biriktirme duygusunu uyandıran bu fotoğraflara o gün iyi ki rastladım diyorum ve aylık harçlığımın yarısını bu fotoğraflara iyi ki verdim diyorum.

Bu yazımda söz konusu fotoğrafları açıklamalarıyla birlikte siz değerli okuyucularla paylaşıyorum ve bizlere 80 yıl önce çektiği bu fotoğrafları armağan bırakan Albert Gabriel hakkında da bazı bilgiler vermek istiyorum.

Albert Gabriel Kimdir?

Mimar, arkeolog, ressam ve gezgin sıfatlarıyla tanınan Albert Gabriel 2 Ağustos 1883 tarihinde Fransa'da Haute Marne ilinin Cerizieres kasabasında doğdu. Baba mesleğini seçerek Paris'te Ecole nationale des beaux-arts'da mimarlık okurken bir taraftan da Sorbonne Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne devam etti. Böylece her iki okuldan da mezun oldu.

Gabriel 1926'da İstanbul Dârülfünun'da (Üniveriste) görev alarak Arkeoloji ve Sanat Tarihi dersleri vermek üzere İstanbul'a geldi ve 1930'a kadar burada kaldı. İstanbul Dârülfünunu'nda çalıştığı yıllarda Maarif Vekâleti'nin görevlendirmesiyle 1927 sonbaharından itibaren Anadolu'daki Türk eserlerini incelemeye girişti. Bu görevi

ileride yapılacak daha etraflı çalışmaların, hazırlanacak monografilerin bunları düzeltip tamamlayacağına inandığını belirtmiştir.

Gabriel, o yıllarda çoğu son derece harap ve bakımsız halde bulunan bu yapıların plan, kesit ve ayrıntılarını çizmiş, ayrıca bunların restitüsyonlarını aksettiren çok başarılı desenler de yapmıştır. Anadolu'da Türk eserlerinin birçoğu Gabriel'in bu kitapları sayesinde bilim adına kazanılmış, âdeta "keşfedilmiştir".

Albert Gabriel'in Türk sanatına, Türk anıtlarının korunmasına ve gelecek kuşaklara bilgi aktarımına duyduğu ilgi, onun Türkiye'deki bilim çevresi içinde çok özel bir yer edinmesini sağlamıştır ve sanat tarihçilerimiz tarafından "Türk Sanat Tarihi Araştırmalarının Babası" diye adlandırılmıştır.

1932 yılındaki araştırmaları sırasında gittiği Diyarbakır'da Vali Hasan Faiz Ergun'un, "Kentin hava alması için" şehir surlarını birkaç noktadan yıktırma-ya başladığını gördüğünde hemen durumu Milli Eğitim Bakanlığı'na rapor etmiş ve Bakanlıktan gelen emir üzerine yıkımların durdurulmasını sağlamıştır. Albert Gabriel'in bu girişimi olmasaydı belki de Diyarbakır surlarının önemli bir kısmı yok olup gidecekti. Ayrıca ünlü Hasankeyf yerleşmesinin ilk fotoğraflarını çeken de odur. Albert Gabriel, bugün yaşasaydı, hiç kuşkusuz İlisu Barajı'nın suları altında kalma tehlikesiyle yüz yüze bırakılan Hasankeyf'i kurtarmak için mücadele edenler arasında yer alırdı.

Gabriel, 1930-1956 yılları arasında İstanbul Üniversitesi'nde konferanslar vermiş, 1952'de Edebiyat Fakültesi'nde bir dizi serbest ders yapmış, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde de Sanat Tarihi okumuştur.

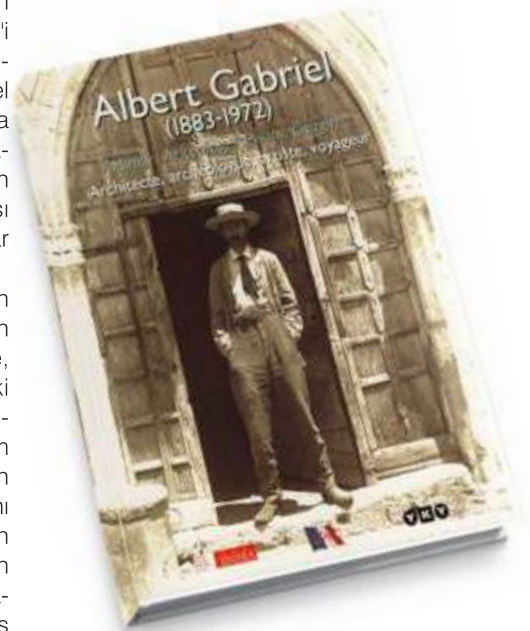
1956 yılında Fransa'ya döndükten sonra bile Türklerle işbirliğini sürdüren Gabriel, Türkiye'deki arkeolojik kazıları izlemiş ve eski Anıtlar Kurulu mimarlarını, zorlu görevlerini yerine getirmede yüreklendirmiştir. İstanbul'daki imparatorluk sarayları çevresinde bir "Arkeolojik Park" oluşturulmasını öneren dostu Henri Prost'un bu projesini hayata geçirmek için uğraşmış, hatta UNESCO bünyesinde kurulan komisyon adına dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye bir mektup yazarak bu dileği iletmıştır. Bu da göstermektedir ki, Albert Gabriel, Türkiye'nin yalnız geçmişine değil, geleceğine de özel bir ilgi göstermiş ve sahip çıkmıştır.

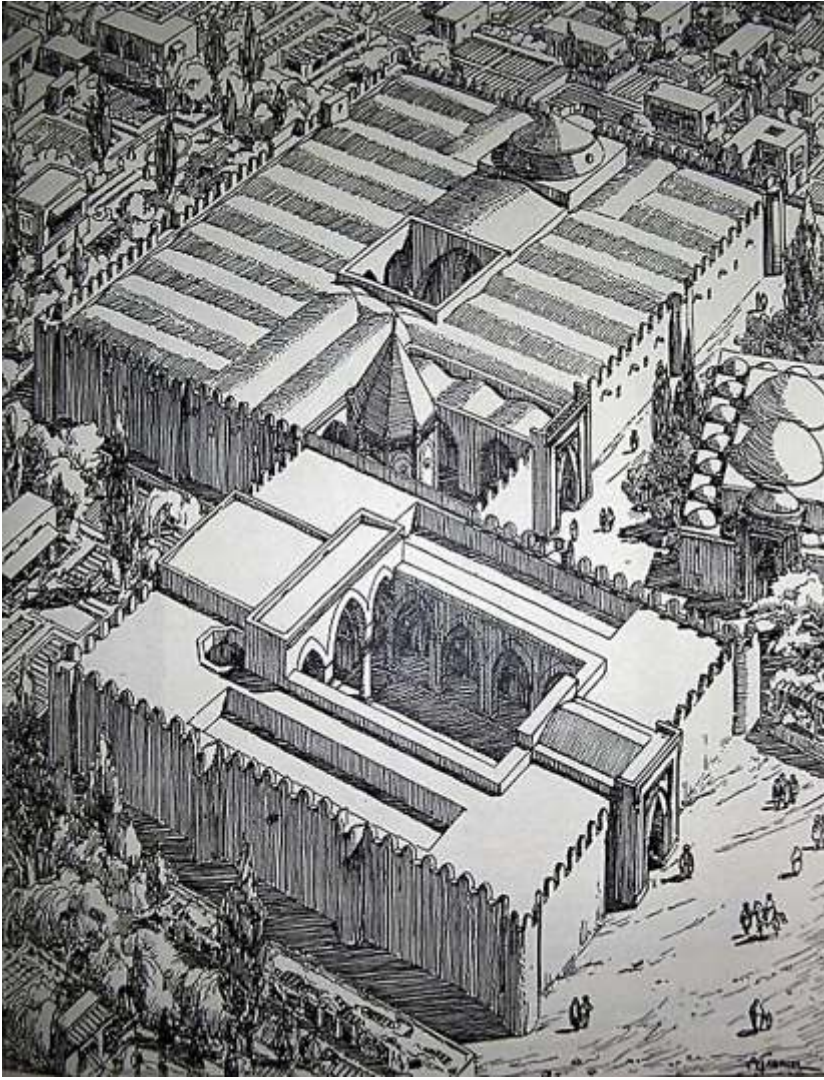

İstanbul Ün. Önü. Soldan sağa: Dr. Bedii Şehsuvaroğlu, Cahide Tamer, Prof. Albert Gabriel, Bilinmiyor, Ressam Ali Sami Boyar, Y. Mimar Ali Saim Ülgen, 1949 Cahide Tamer Arşivi

İstanbul'un ilk nazım planının hazırlayıcısı olan Henri Prost, Gabriel'i "Fransa'nın Türkiye'deki gerçek büyükelçisi" olarak tanımlamıştır. Gabriel Aralık 1972'de Fransa Bar sur Aube'da hayata gözlerini yumduğunda cenazesine katılan tek resmi temsilcinin Türkiye'nin Paris Büyükelçisi olması Prost'un bu tanımlamasının ne kadar doğru olduğunu kanıtlamıştır.

Gabriel'in 1972 yılında ölümünden beri hemen hemen hiç kullanılmayan Fransa'nın Champagne bölgesinde, Bar sur Aube'da bulunan evindeki eşyalar ilk defa 2003 yılında Paris-Belleville Mimarlık Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Pierre Pinon tarafından keşfedilmiştir. Gabriel'in tüm dünyasını yansıtan bu eşyalar O'nun bilinen birçok yönünün dışında yeni yönlerinin de keşfedilmesini sağlamıştır. Kütüphanesi, arşivi (yazışmalar, daktilo edilmiş metinler, el yazmaları, notlar ve raporlar vs.), mesleki eşyaları (suluboya resimler, mimari çizimler ve eskizler için gerekli olan tüm ekipmanlar, fotoğraf makineleri, vs.), yüzlerce mimari çizim, yaklaşık 2.500 adet cam negatif

Albert Gabriel'in Anadolu'daki Türk eserlerini konu alan restitüsyon değerindeki yüzlerce deseninden biri. (Kayseri Huand Hatun Külliyesi).

fotoğraf plakası, 300'ün üzerinde sulu-boya resim ve gezdiği yerlerden, özellikle de Türkiye'den satın aldığı çeşitli objeler de (kilimler, nakışlı kumaşlar, bir mangal) evindeki kişisel eşyaları arasındaydı.

Gabriell'in bu eşyalarından bazıları Yapı Kredi Kâzım Taşkent Sanat Galerisi'nde, 15 Eylül-9 Kasım 2006 tarihleri arasında düzenlenen "Albert Gabriel (1883-1972): Mimar, Arkeolog, Ressam, Gezgin" başlığıyla sergilenmiştir. Yapı Kredi Yayıncılık, Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü (IFEA-İstanbul) ve Ulusal Sanat Tarihi Enstitüsü (INHA-Paris) işbirliği ile hazırlanan bu sergi ile ilgili Yapı Kredi Yayınları arasında ayrıca nefis bir de kitap yayınlanmıştır.

Sergide, hem nitelikleri bakımından, hem de şimdiye kadar gün ışığına çıkmamış eserler olduğundan, 67 adet sulu-boya resim, kuşkusuz en ilginç gruba oluşturmuştur. Gabriel'in yaptığı bu sulu-boya ve çizdiği restitüsyon desenleri O'nun bilim adamı kimliği yanında yetenekli bir ressam olduğunu da ortaya koymaktadır.

Ömrünü Anadolu Türk Sanatı'na adayan, mimari eserlerimizin 80 yıl önceki görünümünü restitüsyon değeri olan desenleriyle, fotoğraf ve rölöveleriyle, kitabe ve mimari özellikleriyle bizlere aktaran bu değerli bilim insanını saygıyla anıyorum.

Yararlanılan Kaynaklar:

- Albert Gabriel., *Voyages archéologiques dans la Turquie orientale*, Paris, 1940.
- Korkut E. Erdur (Yayına Hazırlayan) - Olcay Kunal (Çeviren), "Albert Gabriel (1883 - 1972): Mimar, Arkeolog, Ressam, Gezgin" Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006.
- Mathilde Pinon-Demirçivi, Pierre Pinon., "Albert Gabriel'in İzinde", *Mimarlık*, 33, Ankara, Ocak-Şubat, 2007.
- <http://www.tarihbilinci.com/forum/kultur-sanat-231/gabriel-albert-louis-10240/>

Albert GABRIEL'in 1932 Yılında Çektiği Urfa Fotoğrafları

1932 yılında kaleden şehrin kuzey doğusuna bakış. Önde görülen ağaçlık alan Mecmaül Bahr bahçesidir. "Albert Gabriel., Voyages Archéologiques dans la Turquie Orientale, Paris, 1940".

1932 yılında Rizvaniye Camii son cemaat yeri cephesinin avludan görünümü. "Voyages Archéologiques dans la Turquie Orientale, Paris, 1940".

1932 yılında kaleden şehrin kuzey doğusuna bakış. Önde görülen ağaçlık alan Mecmaül Bahr bahçesidir. "Voyages Archéologiques dans la Turquie Orientale, Paris, 1940".

1932 yılında Rizvaniye Camii minaresinden Halil-ür Rahman Gölü ve Halil-ür Rahman Camii'ne bakış. "Voyages Archéologiques dans la Turquie Orientale, Paris, 1940".

Fotografin sol tarafında, göl kenarında görülen ve içerisinde balıkların yer aldığı doğal havuzlu evler Şazeli Şeyhi Ali Dede'nin torunlarından "Harrahmanlar (Erenler)" ailesine aittir. Bu tarihi evler 1958 yılında Vali Kadri Eroğan tarafından yıktırılmıştır. Urfa'nın turizm merkezinde yer alan yalı görünümü göle nazir bu evlerin turizm amaçlı kullanılması o yıllarda düşünülmemiştir.

1932 yılında Rizvaniye Medresesi kuzey revakları. "Voyages Archéologiques dans la Turquie Orientale, Paris, 1940". Albert Gabriel eserinde bu medreseden "Madrassa Abd 'Ar-Rahman (Abdurrahman Medresesi)" olarak söz etmektedir.

1932 yılında Vali Fuat Bey caddesinden kaleye bakış. "Voyages Archéologiques dans la Turquie Orientale, Paris, 1940". Solda kubbesi görülen yapı Halil-ür Rahman Hamamı, onun ilerisindeki çatılı yapı Halil-ür Rahman Karakolu'dur.

1932 yılında Halil-ür Rahman Camii. "Voyages Archéologiques dans la Turquie Orientale, Paris, 1940".

1932 yılında Ulu Cami minaresi. "Albert Gabriel., Voyages Archéologiques dans la Turquie Orientale, Paris, 1940".
Fotografın sol alt tarafında görülen, hazire içerisindeki kuyunun üzerini örttüğü anlaşılan sütunlar üzerine oturan yapı günümüzde yoktur.

1932 yılında Bey kapısı Köprüsü ve Bey kapısı Burçları.
"Voyages Archéologiques dans la Turquie Orientale, Paris, 1940".

Bey Kapısı, Urfa Şehir Surlarının doğu yönünde olup düzgün kesme taşlardan inşa edilmiştir. Kısas'a açıldığı için "Kısas Kapısı" ya da "Bab el-Emir" adlarıyla tanınmaktadır. Kapı yıkılmış olup, "Mahmutoğlu Kulesi" diye bilinen burçları ayakta. Osmanlılar zamanında kapı ağalığının Mahmutoğlu ailesine verilmiş olmasından dolayı bu isimle anılan yapı, güneyde silindirik bir burç, bunun kuzeyinde ise beş köşeli daha alçak ikinci bir burçtan meydana gelmiştir. Kuzeydeki burcun batı tarafı "harem", güneydeki burcun batısı ise "selamlık" olup her iki kısım aralarındaki bir kapı ile birbirine bağlanmıştır.

Kapıağası ailesinin oturduğu harem kısmına batı taraftaki sokaktan girilir. Geleneksel bir Urfa Evi planındaki bu bölümün avlusunun güneyindeki selsebili eyvan, Diyarbakır ve Mardin'deki Artuklu eyvanlarını hatırlatır. Avlunun güneyindeki odanın kuzey cephesindeki sekizgen rozet, keşişerek dönen yarım sekizgenlerin ortada oluşturduğu sekizgen yıldız süslemelidir.

Selamlık kısmı; depo, ahır, develik, zindan ve divanhane'den (toplantı salonu) meydana gelmiştir. Selamlığın doğusundaki silindirik burcun doğuya bakan dış cephesindeki Ermenice kitabede burasının Haçlı kontluğu zamanında, 1122-1123 yıllarında yenilendiği yazılıdır. Kitabe metni şöyledir: "19 Şubat 1122 - 18 Şubat 1123 tarihleri arasında, büyük Kont Joyslin ve Allah'ı seven Prens Vasil'in yönetimi zamanında bu kale, büyük bir teknik ve para harcanarak Allah'ın yardımı ile tamamlanmıştır. Bu kaleyi inşa eden kişiler başarılıdır, imanlıdır. Prens Vasil bir daha gelişinde bu kişilere bu hizmetlerinden dolayı zafer tacını giydirecektir."

Mahmut oğlu kulesi, özellikle iç kısımda temele kadar çökmüş ve yok olmak üzere iken 2010 yılında, Şanlıurfa Belediye Başkanı Ahmet Eşref Fakıbaba döneminde Belediye tarafından satın alınmış, Kent Müzesi'ne dönüştürülmek üzere Karacadağ Kalkınma Ajansı'ndan alınan hibe ile başarılı bir şekilde restore edilerek yıkılmaktan kurtarılmıştır. Kent Müzesi projesi ise ihale edilmiş olup çalışmalar devam etmektedir.

ANADOLU'DA BAŞ BAĞLAMA

Ekber YEŞİLYURT
Halkbilimci - Ressam

Baş Bağlamanın İletişimdeki Dili

Anadolu'daki uygarlıkların giyim kültürüne ilişkin ilk buluntularının "Tarih Öncesi Çağlar" ya da "Yontma taş devri dönemi" de denilen Paleolitik Çağ'a ait olduğu söylenir. Yani giyim kültürüne ait bu ilk ipuçlarını taşıyan buluntular, bu dönemden sonra ortaya çıkıyor. Cilalı Taş Dönemi'nden kalma yerleşim birimlerinden biri olan Aşıklıhöyük'te kumaş benzeri buluntular dokumanın ilk kez bu dönemde başladığını gösteriyor. Hitit ve Urartular'da tek omuzdan büzgülü entari şeklindeki giysiler, Roma ve Antik Yunan'da da görülüyor. Aynı şekilde omuza dökülen

şallar M.Ö. 8000 'den itibaren pek çok kavimde de kullanılıyor. Roma ve Antik Yunan dönemlerinde takılan mücevher, broş ve başlıkların Hititlerden alınmış olduğu iddia ediliyor.

Anadolu halk giysileri yüzyıllar boyunca Anadolu yarımadasında yaşayan halkın özgün kültürünün ürünü olarak ortaya çıkıyor. Anadolu halk giysilerinde göze çarpan en temel özellikler basit ve farklı olmaları, özel adetleri göstermeleri, yöresel olmaları, çalışırken rahat kullanılmaları, fonksiyonel, güncel ve törensel olmaları, ucuz olmaları evde ve elde dikilebilir olmaları,

geleneksel el tezgâhlarına bağlı olmaları, renkli, gösterişli ve el işi ağırlıklı olmalarıdır.

Anadolu giysileri yöreden yöreye değişir ama hepsinde de ortak bir özellik vardır. Anadolu'da kadın ve gelin başı bağlamaları ve başlıklarında da yüzlerce çeşitlilik görülür. İnsanın örtünme içgüdüğü, doğal olaylardan korunma ihtiyacıyla doğan ve değişik aşamalardan geçerek günümüze kadar gelen giyim kuşam kültüründe görülür.

Anadolu'da kadın baş bağlamaları farklı olarak kendisini ifade etmiştir. Türk Kadını'nın başına taktığı her başlığın, her takının kendine göre taşıdığı anlamları vardır.

Anadolu'da baş bağlama bu güne kadar hiç bir zaman siyasi bir simge olmamıştır, aksine Anadolu kültürünü yansıtmıştır. Bazı çevrelerce bu kültür erozyona uğratılmaya çalışılsa da bu kültür kendisini korumayı bilmiştir.

Anadolu'nun bir yansıması haline gelen baş bağlama, halk deyimlerimize de girmiş bir gelenek olarak asırlardır süregelmiştir. "Kızın başını bağlayalım", "Çocukların başını bağladık", "Başlık parasını tamamlarsak, düğün olacak." gibi söylemlere Anadolu'da sıkça rastlanır.

Türkiye'nin batısından doğusuna, kuzeyinden güneyine hangi yöresine gidersek gidelim, başlık ve baş bağlama ortak bir gelenektir, yerel bir kültürdür, bir değerdir.

Hatta Anadolu'dan İç Asya'ya kadar başlık olduğu görülür. Bu da başını bağlama, başlık alma, başlık parası deyimleriyle günümüze kadar gelmiştir.

Törelere göre baş bağlama törenlerle yapılır. Yeni gelinin başlığı, davetli kadın konuklar önünde bağlanır. Bazı yörelerimizde de erkek tarafı altınla başlıkla gelinin başını bağlar ve başlık kadının şahsi malı olur. Başlıklardaki altınların yeni kurulan yuvanın ekonomik desteği olması amaçlanır. Sıkıntılı günlerde başlıktaki altınlar bozdurulur, ailenin durumu düzelince de kadının başlık altınları yeniden tamamlanır.

Baş Bağlama Şekilleri

Anadolu'da her baş bağlama şekli ayrı bir anlam ifade eder.

Özel anlam ifade eden baş bağlama biçimlerinden bazıları şunlardır:

Bebek baş bağlaması, çocuk baş bağlaması, evli kocası gurbette olan kadın baş bağlaması, gelin baş bağlaması, boşanmış kadın baş bağlaması, kocası ölen kadının baş bağlaması, çocuklu kadın baş bağlaması, çocuğu olamayan kadının baş bağlaması, kaynanası ile arası açık olan kadının baş bağlaması, kocası ile arası açık olan kadının baş bağlaması, kaynana baş bağlaması, nene baş bağlaması...

Zira her baş bağlama şeklinin ve takıların birbirinden farklı anlamları ve mesajları vardır. Örneğin, Anadolu'nun bazı köylerinde düğünlerde, genç hanımlardan bazıları başlarına sarı çember (eşarp), bazıları ise kırmızı

çember takar. Sarı çember, takan hanımların eşlerinin askerde olmadıklarını, kırmızı çember ise takan hanımların eşleri veya nişanlılarının askerde olduğunun ifadesidir.

Ayrıca gelinin ve damadın akrabaları bir renk çember takar, komşu veya diğer köylerden gelenler değişik çember takarlar. Taktıkları çemberlerden akrabalar ayırt edilir.

Takıların Dili

Her baş bağlamaya takılan takıların da paralel olarak ayrı bir dili vardır.

Teknolojik iletişim araçları bu kadar yaygın değilken, yörede iletişim baş bağlama ile sağlanır. Başına iki dizi altın takan kadın, bu takılarla ailesinin maddi durumunun iyi olduğunu ifade eder. Nazara gelmesin diye mavi boncuk veya mercan takılır. Bu kadının güzel olduğunu ifade eder. Başına sim takan kadın, "Ben taze gelinim" işaretini verir. Bunun gibi daha birçok anlam teşkil eden baş bağlama üzerine takılan takılar vardır.

İşlemelerin de Dili Var

Bazı yörelerde baş bağlamalarının örtüsüne işlemler yapılır ve bu işlemlerin de ayrı bir dili vardır.

Anadolu'da kaynanası ile arası açık olduğunu ifade etmek isteyen gelin, başındaki örtüye kaynanadili çiçeği motifi işler. Kocasının gözü dışarıda ise, yaşadığı sıkıntıyı göstermek için ayrı renklerde iki gül işler. Âşık genç kız, hissettiği bu mutluluğu sümbül çiçeği işlemesi ile ifade ederken, mor sümbül platonik aşk yaşayan kızı, pembe sümbül nişanlı kızı, beyaz sümbül bağlılığı ifade eder. Kocası ile arası açık olan yeni gelin de başına biber oyası işleyerek bunu ifade eder.

Gelinler erik çiçeği oyası kullanırken, genç hamile kadın başına müjde oyası, çocuğu olmayan kadın da yas oyası işler. Tüm bunlar baş bağlamasının dilleri ile ifade edilen yerel değer kültürüdür. Anadolu baş bağlamaları Türkiye'nin her yerinde ayrı bir özellik taşır. Baş bağlama şekilleri Anadolu'yu ve anatomisini tek başına yansıtabilen yapaylıktan uzak doğal bir iletişim aracı olmuştur.

İşte bu ananevi, doruğa ulaşmış manevi değerlerimizi Anadolu'nun

karış karış topraklarında yaşayan kadınlarımız yaşatmışlar ve günümüze kadar gelmiş geçmiş tüm iletişim araçlarının belki de en değerlisi olmuşlardır.

Baş Süslemesinde Çiçeğin Dili

Gündelik hayatın her safhasında yer alan çiçek, Anadolu giyiminde de kullanılmıştır. Eskiden başa bağlanan örtülerin kenarında çiçek oyaları vardı, şimdi ise unutulmuş bu oyalardan farklı mesajları vardır. Örneğin, sümbül çiçeği oyasını, âşık genç kız ve nişanlı kız başına bağlardı. Sümbül, aşkın ve mutluluğun sembolüydü. Mor sümbül, âşık kızı; pembe sümbül, nişanlı kızı; beyaz sümbül, bağlılığı anlatırdı.

Başına taze karanfil çiçeği takan delikanlının, yavuklusu var demektir. Karanfil oyasını, gelinler (evli kadınlar) takarlardı. Gül oyasını, bazı yörelerde gelinler, bazı yörelerde kızlar bağlardı. Sarı nergis oyasını başına bağlayan, Ovidius'un Milattan Önce 8. yüzyılda yazdığı Narcisse serüvenindeki gibi, ümitsiz aşkını duyururdu.

Erkeği gurbete giden kadın, yaban gülü oyası bağlardı. Badem çiçeği oyasını, sevdiğiyle evlenecek kız takardı. Erik çiçeği oyasını, gelinler kullanırlardı. Kocasıyla arası "nahış" olan yeni gelin, başına biber baharı oyasını seçerdi; "İlk günlerimde evliliğime acı düştü" demeye getirirdi. Yok, eğer kırmızı acı biber oyası bağlanmışsa başına; bu, kocasıyla arasının biber gibi acı olduğuna işaret etti. Genç hamile kadın, başına "Müjde oyası" takardı.

Bütün bu gelenekler bazı yörelerde hala devam etmektedir. Varlığı olan aileler, gelinlerinin başına elmaslı takılar takarlar. Takıların isimleri örneğin "Menekşe", "Kabak çiçeği", "Dal iğnesi" ve "Yıldız" olurdu.

Yeni gelin üç yıl boyunca, diğer evli kadınlardan ayrı şekilde başını bağlar. Başörtüsü üçgen yapıya katlanır; arkaya atılır. Üçgenin bir ucu alna getirilir. Diğer iki ucu, yanlardan aşağı doğru bırakılır. Böylece, gelinin tüm yüzü ve zülüfleri, çiçek oyalarıyla çevrelenir. Yeni gelini ziyaret eden kadınlar, onun, çiçekler arasındaki güzelliğini seyrederek.

Orta yaşlılar ve yaşlılar, daha değişik baş örterler. Yaşlılarda oyalarda küçülür ve sadeleşir. Ama yazmalar çiçeklidir, oyalarda çiçeksiz olsa bile.

Türk Kadın Baş Bağlamalarını Tamamlayan Takı Ve Aksesuarlar:

Kadın Takıları

Baş takıları; Tepelik, alınlık (üç kor), zülüflük (yanak döven, reşme), çenelik (yücecek, ilmeçeri, sakaldırık, sakal-duruk, tombaka), küpe, hızma, enselik.

Boyun takıları; Gerdanlık (Gıdıklık), kolye, hamaylı, muskalık.

Diğerleri; Döşlük (Göğüslük), yüzük, bilezik, halhal, kemer tokası.

Kadın Aksesuarları

Tarak, başörtü iğnesi, el bağı, saç bağı, gümüş düğme, sürmedan, kemer, kese (tarak kesesi, para kesesi).

Yukarıda sınıflandırılan kadın ve erkek takılarından günümüze kadar gelebilenler incelendiğinde şu sonuçlar ortaya çıkmıştır. Öncelikle takıların hemen hemen tümünün gümüş olduğu görülmüştür. Altın olanlar çok azınlıkta kalmıştır. Özellikle erkek takılarında hiç altın örneğe rastlanmamıştır. Bunun nedeni İslam'da erkeklerin altın kullanması mekruh olduğu rivayet edilir. Ancak genel olarak kadınlarda da altın örnekleri çok az görüldü.

Bunların yanı sıra erkeklerde takıların az, aksesuarların fazla; kadınlarda ise takıların fazla, aksesuarların az olduğu izlenmiştir.

Takılarda genelde kabartma, telkari ve savat tekniği en çok kullanılan teknik, gümüş ise en çok kullanılan maden olmuştur. Altın kullanılmamasının nedeni ise altının çok kıymetli bir maden olup, az ve bulunması zor olduğu şeklinde düşünülebilir.

Baş Bağlamada İletişim

Anadolu'da bin yıldır süre gelen bu baş bağlamaların her birinin ayrı ayrı dili olduğunu ve değişik mesajlar iletildiğini biliyoruz.

Bunlara bağlı olarak gözlemlerimize göre Anadolu'da 160 baş bağlama ve süsleme türüne rastlamak mümkün. Türk kadını, başını değişik şekillerde bağlayarak kendi mahallinde bir takım mesajlar verir.

Baş bağlama şekilleri ile iletişim Anadolu'da binlerce yıldır devam etmektedir. Kısacası, yaptığımız yöresel araştırmalar doğrultusunda şunları görüyorum ve şunu düşünüyorum. Araştırmacılar yaptıkları incelemeleri yanı sıra görselliğe de önem vermediler. Bin yılı aşkın zaman kaydeden

kültürel miras bozulmadan bugüne kadar gelmiş, ancak bu değerler çabuk gelişen ve değişen çağdaş araç ve gereçlerle donatılmış bu iletişim dünyasında yerini başka nesnelere bırakmıştır. Bu değerler yavaş yavaş kaybolmakta ve gelecek nesillere doğru olmayan değerler aktarılmaktadır.

Bu sayede halkbilim hizmet alanına giren konularda, görsel iletişim açısından plastik sanatlara yer vermek üzere otantik değerlerin gelecek nesillere ışık tutması amacıyla "Türk Kadın Baş Bağlamaları" üzerine araştırma yaptım ve bunu eserlerimle aktarmaya çalıştım. İletişim ve halkla ilişkiler terimleri 1960'lı yıllarda Amerika'dan ülkemize gelerek yeni yeni konuşulmaya başladığında, insanlar bunun ne menem bir şey olduğunu düşünüyordu. Oysa iletişim ve beşeri ilişkiler Türklerde bin yıldan beri var olan bir kavramdı.

Köyünde mütevazı bir yaşam sürdüren bir aileye mensup yeni gelin, kaynanası ve kaynatası ile gelinlik yapar konuşmazdı. Bir derdi olduğunda onu da söylemesi gerekiyordu ama gelenek ve göreneklerine göre konuşmazdı. Derdini söyleyemezdi o zaman. Gelin odasına kapanır, eli ile işlediği bir biber oyası ve yazmasını takar, kayınvalidesi ve kayınpederine kocasının ona kötü sözler, acı sözler söylediğini işaret eder ve konuşmadan iletişimi sağlardı.

Şayet geline kayınvalidesi kötü sözler söylüyor ise, gelin bu seferde eli ile işlediği kaynanadili çiçeğini tülben-dine takar ve köy meydanında gezerek, kayınvalidesinin kendisine karşı dilinin acı olduğunu ve kötü sözler söylediğini etrafındakilere hiç konuşmadan ifade ederdi.

Bin yıldan beri iletişimi baş bağlama şekilleriyle sağlayan Anadolu Kadını, karanfilleri ipe dizerek boynuna takıp yürüdükçe etrafa güzel kokular saçmış, başından sarkıtılmış boncuklar yanağına vurdukça yanağını kızartarak allık olmuş ve başına taktığı bir çiçekle yalnız olduğunu, iki çiçekle evli olduğunu ifade etmiş ve iletişimi sağlamıştır.

Ekber YEŞİLYURT

Urfa Siverek

Bitlis

Erzincan

ANADOLU'DAN BAŞ BAĞLAMALAR

Tuval Üzerine Yağlı Boya Resimler: Ekber YEŞİLYURT

Urfa Merkez Gelin

Urfa Harran

Urfa Suruç

Bitlis

Diyarbakır

Malatya

Toros Türkmen

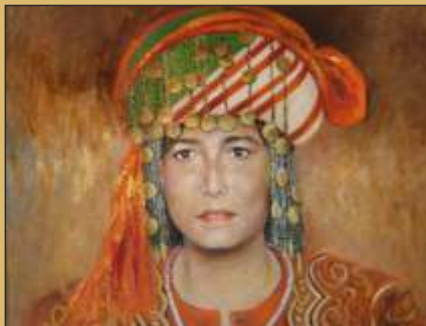
Kırklareli

Aşgar Türkmen

Muğla Milas

Isparta Merkez

Orta Anadolu Türkmen

H.1324 (M.1906) TARİHLİ HALEB VİLAYET SALNAMESİ'NDE URFA SANCAĞI'NDAKİ MEKTEB VE KÜTÜPHANELER

Öğr. Gör. Kemal KAPAKLI
Harran Ün. Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu
Radyo Televizyon Programcılığı Bölüm Başkanı

Osmanlı mahalli idarelerinde ilk büyük düzenleme, eyalet sisteminin kaldırılarak, vilayet sistemine geçişle ilgili 7 Kasım 1864'te çıkarılan nizamnameyle yapılmıştır. 1864 Nizamnamesi, 1871'de "İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesi" adı altında daha da geliştirilerek yürürlüğe konulmuştur. Bu nizamname ile yerel yönetim birimleri; vilayet, liva, kaza, nahiye ve köy düzeyinde yeniden yapılandırılmıştır.

1864 Vilâyet Nizâmnamesi'nin 1866'da Halep eyaletinde de uygulandığı ve eyaletin idarî teşkilatlanmasının yeniden düzenlendiği görülmektedir. Eyaletin yeniden teşkilatlandırılması görevi Cevdet Paşa'ya verilmiştir. Buna göre eyalete, 1866 yılında Halep, Urfa, Maraş, Kozan, Adana, Tarsus ve Zor sancaklarından oluşmak üzere yeni bir düzen verilmesi planlanmıştır. Cevdet Paşa, iki yıl süren valiliği boyunca Zor dışında kalmak üzere, bu teşkilatlanmayı gerçekleştirmiştir. (Çadırcı, s.212) Ancak 1869 yılında yeni bir değişikliğe gidilmiş ve Adana, Kozan ve Tarsus sancakları çıkarılarak, eyalet sınırları daraltılmıştır.

Halep kenti, hem 19. yüzyılda sınırları içerisinde yer aldığı sancağa, hem de o sancağın bağlı bulunduğu vilayete adını vermiştir. Salnamelerde kent, "Asya kıtasında bulunan ve Osmanlı vilayetleri içinde büyüklüğü ve ticari öneminden dolayı en meşhur şehirlerdendir. Halep şehri İstanbul'dan 263 saat uzaklıktadır" şeklinde tanımlanmaktadır. (Salnamelerdeki 1 saatlik mesafe 5 kilometreye tekabül etmektedir.)

Toplam 33 adet vilayet salnamesine göre, 19. yüzyılda Halep vilayetinin üç sancağı ve 24 kazası bulunmaktadır: Bunlar; Halep, Urfa ve Maraş sancaklarıdır.

Vilayet salnamelerinin yayımlanmasına Halep Mektubî Kalemî'nde bulunan İbrahim Halet Bey tarafından "Fihrist-i Vilayet-i Haleb" adıyla düzenlenen ve istatistikî bilgiler içeren eserin, Bâb-ı Âlî'nin dikkatini çekmesi üzerine başlanmıştır. İbrahim Halet Bey'in hazırladığı bu eserin birer örneği vilayetlere gönderilmiş ve benzeri yıllıklar hazırlanması için emirler verilmiştir. Salname geleneğinin oluşması ise, ancak 1867 Vilayet Nizamnamesinin yayımlanması ile mümkün olabilmektedir. (Ortaylı, s.57)

Salname; bir senede meydana gelen hadiseleri,

değişimleri topluca göstermek amacıyla düzenlenen eserler için kullanılan bir deyim olup, Türkçeye Tanzimat'tan sonra girmiştir. Farsça "sene" anlamına gelen "sal" ile mektup, kitap anlamına gelen "name" kelimelerinin birleştirilmiş şeklidir. Bu kavramın Günümüzdeki karşılığı "yıllıktır". 1847 yılında yayınlanmaya başlanan salnamelerin yayınlanmasına 1927 yılında son verilmiştir

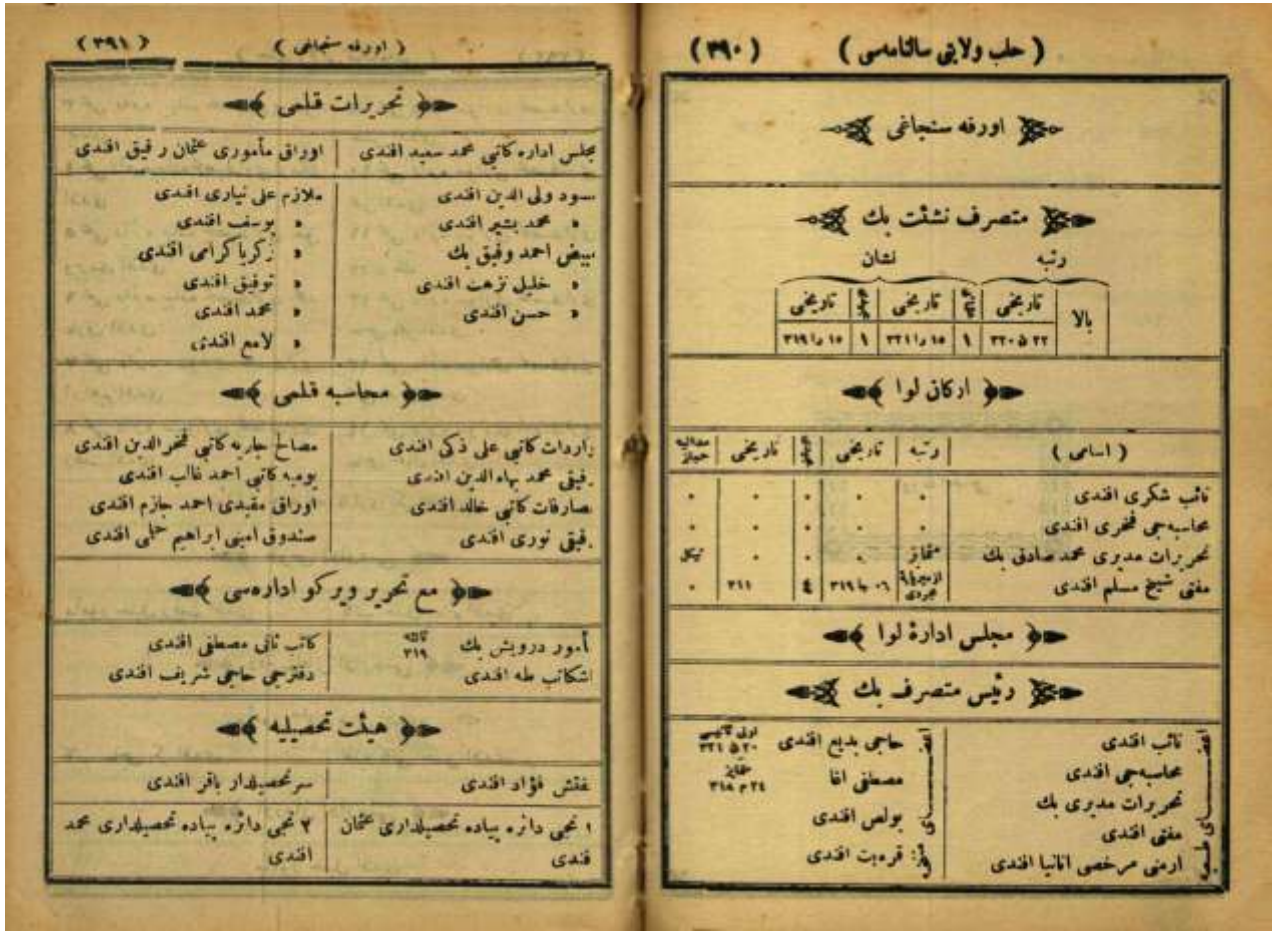
İlk devlet salnamesi Ahmet Vefik Paşa tarafından hazırlanarak 1847 miladi tarihinde yayımlanmıştır. Vilayet salnameleri; ilgili vilayetin idari bölünüşü, memur listeleri, tarihi, coğrafyası, eski eserler, ticari ve ekonomik faaliyetler, nüfus, okullar, kütüphane ve pek çok konuda bilgiler içermektedir.

Halep vilayet salnamelerine bakıldığında, H. 1284-1326 (M. 1866-1908) yılları arasında ait toplam 33 adet salnamenin olduğu görülmektedir. Birbirini takip eden 33 ciltlik, oldukça külliyatlı sayılabilecek bu seri sayesinde ki, 19. yüzyılın ikinci yarısından 20. yüzyılın başlarına kadar yaklaşık 42 yıllık süreç içerisinde Halep vilayetinde ve vilayete bağlı sancaklarda, kazalarda yaşanan değişimleri ya da varlığını sürdüren idarî, sosyal, toplumsal ve ekonomik yapıyı izlemek mümkün görünmektedir.

Salnamelerin Vilayet Tarihleri Yönünden Önemi

Üç kitada İmparatorluk kurarak, dünya medeniyet ve kültürüne önemli katkıda bulunan, Osmanlı İmparatorluğu'nun devlet teşkilatını, ekonomik, sosyal ve kültürel yapısını, dini kurumlarını, düşünce hayatı ve eğitimini, hukuk, adalet, haberleşme, ulaşım ve mimari gibi alanlarda verdiği eserleri, ilişkide bulunduğu diğer kültür ve medeniyet çevrelerine yaptığı katkıların ilmi kriterler doğrultusunda araştırılıp, incelenmesi alanında ortaya koyduğu diğer eserlerle birlikte "salnameler"de önemli yer tutarlar. Hazırladıkları devir itibarıyla önem arz eden ve bir anlamda "yazılı tarih kayıtları" olarak kabul edilen salnamelerde, bir yıl boyunca ortaya çıkan gelişmeler, coğrafi veya idari bir bölgenin, şehir veya farklı diğer yerleşim birimlerinin genel dökümleri yer almaktadır.

Salnamelerin içerikleri son derece zengin, açıklayıcı ve bilgi verici bir nitelik taşımaktadır. Salnamelerde, il, ilçe ve hatta zaman zaman köylerin topoğrafik, demoğrafik, ticari, sosyal, siyasi, hukuki ve kültürel tarihleri hakkında sağlıklı bilgiler vermektedir. (Izgöer, s.22)

Osmanlı Devleti, XIX. Yüzyılda idari, askeri ve ekonomik yönlere büyük bir çöküntünün içine girmiştir. Çöküşün önüne geçmek isteyen İmparatorluk, bir taraftan imparatorluğu dış tehditlere karşı yoğun tedbirler alırken, diğer taraftan da, ülkeyi bayındır bir duruma getirmek ve yoksulluk içinde bulunan halkın sosyal ve ekonomik refahını sağlamak için hazırladığı yeni plan ve programları uygulayabilmek için çalışmalar başlatmıştır. Bu gayeyle, egemen olduğu topraklardaki zenginlik ve imkânlar için bütün vilayetlerde projeler uygulamaya koymaya başlamıştır. Bu projelerden birisi de, Vilayet Salnameleridir. Vilayetlerde bulunan doğal kaynaklar, tarım, hayvancılık, üretim, nüfus, hizmet birimleri, okullar, hastaneler, yollar ve ormanlar gibi birçok alanda tespit edilen bilgiler sayısı 505'e varan Vilayet Salnameleri'nde bir araya getirilmiştir.

Vilayet salnameleri, her yıl yayımlandıklarından ait oldukları vilayetin bir yıl sürecinde meydana gelen değişimi takip etmek mümkün olabilmektedir. Salnamelerde vilayet tarihi bakımından yer alan bilgileri aşağıdaki başlıklar altında toplamak mümkündür.

Takvim:

Salnamelerde o yılın kronolojik olarak takvim bilgileri yer almaktadır. Osmanlı İmparatorluğunda kullanılan Hicri, Rumi

ve Miladi takvimlerin günleri ve saatleri birbiriyle mukayeseli olarak yer almaktadır.

Tarih:

Salnamelerde vilayet ile vilayete bağlı olan sancak ve kazaların tarihiyle ilgili genel bilgiler yer almaktadır. Bu bilgilerde, şehrin kuruluşu, kimler tarafından hangi dönemde işgal edildiği, hangi devletlerin yönetiminde yer aldığı ve Osmanlı Devleti tarafından bölgenin fethi veya egemenliğine geçişi ve imparatorluğun uygulanan siyaseti anlatılmaktadır.

Topografi:

Salnamelerde nehir ve akarsuların çıkış noktaları, geçtikleri kaza, nahiye ve köyler, birleştikleri diğer sular belirtilirken, nehir ve akarsuların uzunluğu, üzerindeki köprülerin çeşidi, ne zaman yapıldığı bilgileri yer almaktadır.

İklim:

Salnamelerde, vilayetin genel olarak havasının durumu, iklim şartlarının insan üzerindeki tesirleri, sıcaklık ve soğukluğun hangi aylara kadar devam ettiği, sıcaklığın güneş ve gölgedeki dereceleri, yağış şekilleri, soğuk ve kuraklık olup olmadığı gibi birçok konulara yer verilmiştir.

İdari ve Askeri Yapılanma:

Salnamelerde, Osmanlı idari bölünüşü ve ona bağlı birimler tek tek sayılmıştır. Bu yapılanmada vilayet, sancak, kaza ve nahiyelerde görev alan devlet erkânı ve memurları belirtilmiştir.

Ayrıca salnamelerde idari bakımdan en üst birim olan vilayetten en alt birim olan köye kadar ilgili kaza, müdürlük ve

nahiyelerin kaç köyden meydana geldiği istatistik cetvelleriyle birlikte verilmiştir. Askeri erkân da salnamelerde yer almıştır.

Yerleşim:

Salnamelerde yerleşim birimlerinin tek tek adları sayılmış, bunların sınırları, komşu il ve ilçelere olan uzaklıkları verilmiştir.

Aşiretler:

Aşiretlerin bulunduğu yerleşim birimleri, konargöçer olup olmadıkları, reisleri, kaç hane veya çadır oldukları, aşiretlere bağlı olan kabileler, besledikleri hayvanlar, bu hayvanlardan elde edilen ürünler, hükümetle münasebetleri ve konuştukları dil teferruatlı bir şekilde salnamelerde yer almaktadır.

Nüfus:

Salnamelerde Müslüman toplumun nüfus kayıtları ile birlikte gayri Müslim halkın da erkek ve kadın olmak üzere toplam nüfusları gösterilmiştir.

Eğitim:

Salnamelerde; vilayet, liva, kaza ve nahiyeye bazında okullar, görevli öğretmenler, öğrenci mevcutları, okunan dersler ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Ayrıca geniş olarak kütüphanelere yer verilmiştir. Kütüphanelerin buldukları yerler, kuruluş tarihleri ve kütüphanelerde yer alan eserlerin genel sayıları belirtilmiştir.

Haberleşme:

Salnamelerde; imparatorluğun hangi vilayetine hangi karayolu veya demiryolunun kullanıldığı, hangi günlerde posta çıkarıldığı, nerelere posta görevlileri tarafından mektup, emanet ve eşya gönderildiği, hangi merkezlerde müdürler görevlendirildiği ve posta işleyen yerlerin saat olarak birbirine olan uzaklıklarıyla ilgili "posta tarifnameleri" ne yer verilmiştir.

Ticaret:

Vilayetlerden geçen ticaret yolları, ihraç edilen ürünler, taşımada kullanılan kara ve deniz araçları, nakliye hayvanlarının çeşitleri belirtilmiştir. Alım-satımı yapılan ürünlerin neler olduğu ayrıntısıyla anlatılmıştır.

Maliye:

Salnamelerde, şehrin genel bütçesi verilmiştir. Vergi kalemleri rakamlarıyla birlikte ayrı ayrı gösterilmiştir. Bütçe; Vilayet genel bütçesi ile birlikte, sancak, kaza ve nahiyeye bazında ayrı ayrı gelir ve gider cetveliyle verilmiştir.

Tarım:

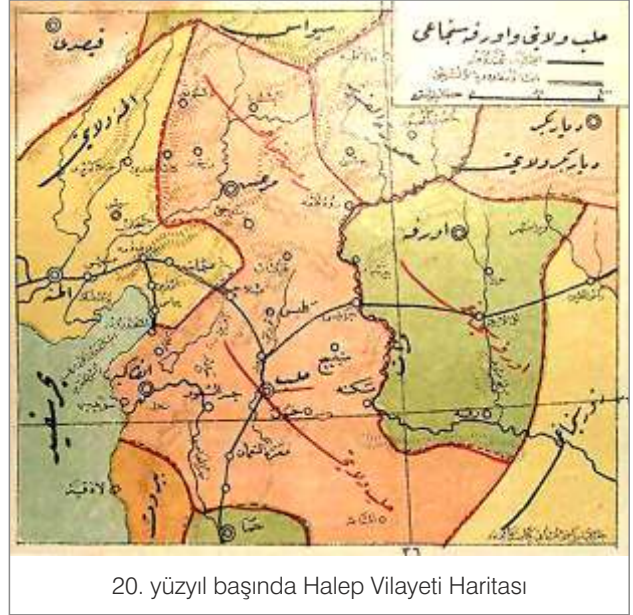
Salnamelerde, tarımda uygulanan usuller, arazinin verimliliği ve başlıca tarım ürünleri verilmiştir. Vilayet genelinde üretilen tarım ürünlerinin, adet, ağırlık ve miktar olarak dökümleri istatistik olarak yer almıştır.

Hayvancılık:

Vahşi ve ehli hayvanlar, beslenen hayvanların çeşitleri ve cinsleri, bu hayvanlardan elde edilen ürünlerin kalitesi, kıymeti ve ücret olarak değeri, ürünlerin ne kadarının ihraç edildiği, komşu vilayetlere gönderilip gönderilmediği hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir.

Görüldüğü gibi; Vilayet Salnamelerinde, o vilayetin askeri, sivil, ekonomik, tarihi, sosyo-kültürel tanıtımı söz konusudur. Özetle, salnameler o vilayetin bir tespit çalışmasıdır.

Bu yazımızda biz sadece Hicri 1324 (1906) yılında yayınlanmış olan Haleb Salnamesindeki verileri aktaracağız. Ancak, okul ve kütüphanelerle ilgili kapsamlı ilk istatistik bilgileri, Hicri 1295 (1878) yılı salnamesinde görülmektedir. Mukayese imkânı vermesi açısından bu makalede 1295 ve 1299 yılı genel istatistik bilgileri vererek, 1324 salnamesindeki rakamları, salnamedeki orijinal haliyle aktarmış olacağız. Zaten, Haleb Vilayet Salnamesi, 1324 yılından sonra son olarak 1326 yılında yayınlanmıştır.

Hicri 1324 Haleb Salnamesinde Urfa Sancağının Mekteb ve Kütüphaneleri

Bu yazımızda biz sadece Hicri 1324 (1906) yılında yayınlanmış olan Haleb Salnamesindeki verileri aktaracağız. Ancak, okul ve kütüphanelerle ilgili kapsamlı ilk istatistik bilgileri, Hicri 1295 (1878) yılı salnamesinde görülmektedir. Mukayese imkânı vermesi açısından bu makalede 1295 ve 1299 yılı genel istatistik bilgileri vererek, 1324 salnamesindeki rakamları, salnamedeki orijinal haliyle aktarmış olacağız. Zaten, Haleb Vilayet Salnamesi, 1324 yılından sonra son olarak 1326 yılında yayınlanmıştır.

1295 Yılı Urfa Sancağı Okul Tablosu

OKUL	Gayrimüslim Okulu		İslam Sıbyan Okulu		Rüştiye		İlmiye	
	Talebe	Adet	Talebe	Adet	Talebe	Adet	Talebe	Adet
Urfa	1.134	18	756	44	74	1	500	18
Birecik	55	2	234	10	87	1	100	7
Rumkale	0	0	26	1	41	1	0	0
TOPLAM	1.189	20	1.016	55	202	3	600	25

1299 Yılı Haleb Vilayeti Okul Tablosu

LİVA	Gayrimüslim Okulu		Müslüman Okulu		Rüştiye	
	Talebe	Adet	Talebe	Adet	Talebe	Adet
Haleb	2.028	72	3.484	197	444	8
Zor	0	0	152	4	82	2
Maraş	2.229	72	1.471	57	162	2
Urfa	1.140	20	1.016	54	121	3
TOPLAM	5.517	115	6.142	312	820	15

Urfa Merkez Livaya Bağlı Kazaların Okul ve Kadroları (1324)

Urfa Kazası

Ma'arif Komisyonu

Reis-i Evvel-i Mutasarrıf B. (Neş'et Bey Bal'a)
Reis-i Sâni Naib Efendi (Şükri Efendi)
A'za Müftü Efendi (Şeyh Müslim Efendi)
A'za Hacı Osman Bey
A'za İhsan Bey
A'za Hacıkamalzade Kamil Efendi salise
A'za Muhlis Efendi
A'za Emerziyan Karabet Efendi
A'za Şeyh Satvet Efendi
Katib Veliaddin Efendi

Mekteb-i İ'adî-i Mülki

Müdür İhsan Bey
Tarih, Fransızca, Zira'at, Kitabet Muallimi İhsan Bey
Farsî Mua. Şeyh Satved Efendi
Coğrafya Muallimi Hasan Efendi
Resim Muallimi Hasan Efendi
Ulum-u Diniyye Muallimi Abdurrahman Efendi
Hesap Muallimi Avni Bey
Hüsn-i Hat Muallimi Ahmed Vefik Bey
Mübassır Hafız Efendi
Şakirdan Adedi 107 - Hademe Adedi 2

İbtida-i Mektebi

İrfaniye Mektebi

Muallim-i Evvel Müslim Atuf Efendi
Muallim-i Sâni Hacı Abdurrahman Efendi
Hüsn-i Hat Muallimi Muhammed Bakır Efendi
Şakirdan adedi 65

Feyziye Mektebi

Muallim-i Evvel Müslim Nuri Efendi
Muallim-i Sâni Ahmed Derviş Efendi
Hüsn-i Hat Muallimi Ali Efendi
Şakirdan Adedi 60

Hayriye Mektebi

Muallim-i Evvel Mustafa Efendi
Muallim-i Sâni Halil Efendi
Hüsn-i Hat Muallimi Münhal
Şakirdan adedi 63

Sa'diye Mektebi

Muallim-i Evvel Osman Hafız Efendi
Muallimi Sâni Osman Avni Efendi
Hüsn-i Hat Muallimi Münhal
Şakirdan adedi 62

İnas (Kız) Mektebi

Muallime ve Nakış Muallimi Hadice Hanım
Müdire Na'ima Hanım
Hademe Zülfikar Ağa
Talibat Adedi 48

Sanayi Mektebi Komisyonu

Reis-i Evvel Mutasarrıf Bey
Reis-i Sâni Müftü Efendi
A'za Bank Zira'at Memuru Efendi
A'za Saracazade Osman Vehbi Efendi
A'za Hacı Es'ad Efendi Zade
A'za Emerziyan Karabet Efendi
A'za Hacı Es'ad Efendi salise
A'za Mektebi-i Sanayi Müdürü Efendi
A'za Muhlis Efendi salise
Katib Yusuf Efendi

Sanayi Mektebi

Müdür İbrahim Halil Efdendi
Ders Muallimi Ali Yaver Efendi
Demirci Muallimi Agob Ağa
Marangoz Muallimi Efendi
Kunduracı Muallimi Agob Ağa

Birecik Kazası

Mekteb-i Rüşdi-i Mülki

Muallim-i Evvel Mustafa Sabri Efendi
Muallim-i Sâni Salih Hayali Efendi
Rik'a Muallimi Muhammed Vefa Efendi
Şakirdan Adedi 80

İbtida-i Mektebi

Muallim-i Evvel Nafiz Efendi
Muallim-i Sâni Eşref Efendi
Muallim-i Sâlis Resul Efendi
Şakirdan adedi 55

Nizib Kasabası Rüşdiyesi

Muallim-i Evvel İsmail Efendi
Muavini Muhammed Nuri Efendi

Rumkal'a Kazası

Mekteb-i Rüşdi-i Mülki

Muallim-i Evvel Hasan Hüseyin Efendi
Rik'a Muallimi Mahmud Nedim Efendi
Şakirdan adedi 60

Suruc Kazası

İbtida-i Mektebler

Merkez İbtida-i Mektebi

Muallim Mustafa Rauf Efendi

Ziyaret Karyesi Mektebi

Muallim Osman Efendi

Kara Karyesi Mektebi

Muallim Muhammed Ali Efendi

Şavik Karyesi Mektebi

Muallim Mahmud Efendi

Arsıntaş Karyesi Mektebi

Muallim Şeyh Muhammed Efendi

Urfa'da ki Kütüphanelerin Esamisi ve Mevcud Kitapların Adedi

Cilt Adedi

700	Rizvaniyedeki Kütüphane
540	İhlaşiyedeki Kütüphane
390	Rahmiyedeki Kütüphane
330	Kutbeddindeki Kütüphane
310	Süleymaniyedeki Kütüphane
300	İbrahimiyedeki Kütüphane
2570	Yekûn
2570	Nakli Yekûn
190	Sakibiyedeki Kütüphane
150	Halilürrahmandaki Kütüphane
60	Haydariyedeki Kütüphane
40	Şa'baniyedeki Kütüphane
3010	Yekûn

KAYNAKÇA

- ÇADIRCI Musa, Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı, TTK Yayınları, 2. Baskı, ANKARA, 1997
- Halep Vilayet Salnameleri 1299- 1324 Tarihli Salnameler
- ORTAYLI İlber, Tanzimat Döneminde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880), TTK Yayınları, ANKARA, 2000
- İzgöer, Ahmet Zeki, "Osmanlı Salnâmelerinin Şehir Tarihi Bakımından Önemi", Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi: Türk Şehir Tarihi, 3/6, 2005, s.539-552.

URFA'YI BİR BAŞKA SEVMEK (Halide Nusret ZORLUTUNA ve Urfa)

Mehmet KURTOĞLU
Vakıflar Genel Müdürlüğü
Kültür ve Tescil Dairesi Yayınlar Müdürü

Urfa'ya Gelen Ağlar Giden Ağlar:

Hangi şehir başkent ise o şehirde nimet ve bolluk, refah ve zenginlik, kültür ve sanat vardır. Hangi şehir başkente yakın veya komşu ise o şehir de bu nimet ve zenginlikten faydalanır, kültür ve sanattan etkilenir. Şehirlerin güzel ve bayındır olması iktidar/başkent veya iktidara yakın olmalarıyla orantılıdır. İstanbul gibi bir dünya şehri, Osmanlıya başkentlik yaparken göz kamaştırıcı güzellik ve zenginliğini komşu şehirlerle de paylaşmıştır. Bir Bursa, bir Edirne başkent İstanbul'a yakın olmanın nimetini yaşamışlardır her zaman. Örneğin saltanat İstanbul'da olmasına karşın padişahlar Edirne'de sünnet edilmiş, eğlenceler düzenlemişlerdir. Örneğin avcılıktan hoşlanan padişahlar Edirne'de avlanmışlardır. Padişahın, sıklıkla gelip dinlendiği veya eğlendiği şehirdir Edirne.

Başkentten uzak, savaş ve talanlarıyla meşhur, çöl iklimi coğrafyası ve mahrumiyetleriyle Urfa, Osmanlıdan günümüze kadar hep sürgünlerin mekânı olmuştur. Özellikle geçen yüzyılın başında İmparatorluk dağılırken muhalif ittihatçılar buraya sürülmüştür. Tanzimat'ın önemli isimlerinden Nüzhet Sabit'in babasının sürgünü dolayısıyla Urfa'da bir süre kalması, yine Abdülhamit döneminde ittihatçı İhsan Şerif Saru'nun Urfa'ya sürgün edilmesi ve burada on yıl ikamete mecbur olması bu bağlamda ilk akla gelenlerdir. Yine 1920'lerde Şeyh Senusi'nin Adana'ya yerleşme talebine karşılık, bir ay süreyle Urfa'da kalmasına karar verilmesi, kısa bir süre için de olsa ikamete mecbur bırakılması Urfa'nın sürgün yeri olması bağlamında oldukça anlamlıdır.

Tabi bu sürgünlerin Urfa gibi bir taşra şehrine kazandırdıkları çok güzel şeyler de olmuştur. Örneğin İhsan Şerif Saru, eğitimci olması dolayısıyla Urfa'da aşiret ağalarını harekete geçirerek bir kız okulunun açılmasına vesile olması gibi. Yine, Şeyh Senusi Urfa'da bulunduğu sırada (1920) şehir Fransız işgali altında olduğundan, Anadolu'nun kurtuluşunu İslam âleminin kurtuluşu olarak görmüş ve halifelik fikri üzerinden direnişe destek vermiştir. Bu sıralarda Urfa Yetimhanesi Müdürlüğü'nü yürüten Bayan Holmes, hatıralarında Şeyh Senusi'den uzunca bahseder, hatta satır aralarında onun şehirde bulunmasından rahatsızlık hissettiği görülür.

Urfa, yalnız Osmanlı döneminde değil, Cumhuriyet döneminde de başkente uzak bir şehirdir. Osmanlı döneminde ancak üç ay veya altı aylık bir yolculuktan sonra İstanbul'a ulaşılır. Cumhuriyet döneminde ise ulaşımın kolaylığına rağmen Urfa'nın başkentle arasında zalim Fırat vardır. Henüz Birecik köprüsü yapılmadığından insanlar ancak sallarla karşıdan karşıya geçebilmektedirler. Ancak 1950'lerde Urfa Birecik köprüsüne kavuşur ve başkent Ankara ile biraz daha yakınlaşır... Urfa bu köprüden sonra ancak sürgünlük psikolojisini aşar, bu köprüden sonra başkente yakın olmanın nimetinden faydalanır.

Bu sürgünler dışında Cumhuriyet döneminde Urfa'da ayrıca idealist bir şekilde görev yapan Urfa sevdalıları vardır. Onların bu sevdaları şehri gördükten sonra oluşmuştur. Çünkü uzun yıllar sürgün şehri olan Urfa için "gelen ağlar gider ağlar" tanımı yapılmıştır. Gelen ağlar, çünkü mahrumiyet had safhadadır. Giden ağlar, çünkü Urfa'nın candan ve samimi davranışından etkilenmiştir...

Urfa'da bir Çalıkuşu:

Cumhuriyetin ilk yıllarında (1946) mahrumiyet şehri olan Urfa'ya, kocasının tayini dolayısıyla idealist bir öğretmen gelir. Çalıkuşu romanının kahramanı Feride gibi idealist, yüreği vatan aşkıyla yanan, Anadolu'nun köylerindeki 'ışıklı pencerelerden' biri olmak isteyen bu genç öğretmenin adı Halide Nusret'tir. Henüz ikinci şiir kitabı Yayla Türküsü yayınlanmış, genç bir şairdir. Işıklı pencerelerden biri olma idealiyle on beş yıl Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde görev yapan Halide Nusret için Urfa, en güzel duraktır.

İdealist öğretmen Halide Nusret, Urfa'da şair ve yazarlarla tanışır, şehrin ileri gelenleriyle dostluk kurar. Şehirde yapılan kültürel etkinliklere katılır. O yıllarda kitapçılık yapan ve güçlü bir şair olan M. Hulusi Kılıçarslan ile birlikte kültürel faaliyetlere katılır, şölenlerde şiir okur. Yalnızca şehirde gerçekleşen kültür ve sanatsal faaliyetlerine katkı sunmakla kalmaz ayrıca derslerine girdiği öğrencilerine sanat, edebiyat ve şiiri sevdirebilir, onların yetişmesi için özveriyle çalışır. Halide Nusret'in Urfa'da çekilmiş fotoğraflarına baktığımızda, şehrin kapalı yapısının ve kız çocuklarına yapılan ayrımcılığın farkında biri olarak, kız öğrencileriyle daha çok ilgilendiğini görürüz. Onlara arkadaş gibi davrandığını görürüz. Öyle ki, onun attığı tohum daha sonra yeşerecek ve Urfa'da şiir ve edebiyatta etkili bir kuşağın yetişmesine vesile olacaktır. "Güneşin Öz Çocukları" diyerek bağrına bastığı bu öğrencileri, 1950'lerden itibaren şehrin sanat ve edebiyat hayatında uzun süre varlıklarını hissettireceklerdir. Tıpkı hocaları gibi hece tarzında yazdıkları şiirleriyle dikkat çeken bu öğrencilerinden ilk akla gelenler; Halil Gülüm, Ükkaş Ülgen, Ayhan Abamor, Mustafa Dişli, Urfalı Babi, Ruknettin Akbaş, Salih Özcan, Salih Önen ve A. Naci İpek'tir.

Roman ve Anılarında Urfa:

Halide Nusret Urfa'da kaldığı süre içinde şehrin tarihi ve kültürü hakkında geniş bilgiler toplar, gelenek ve göreneklerini yakından inceler ve bu birikimiyle Urfa'nın Fransız işgalinden kurtuluşunu konu edinen 'Aşk ve Zafer' adlı romanını yazar. E. Işinsu'nun hatıralarından öğrendiğimiz kadarıyla, bu romanı yazma sürecinde, Kurtuluş Savaşının en büyük direnişlerinden birinin gerçekleştiği toprakları gezme fırsatı yakalar ve olayları bizzat yaşayan canlı şahitlerle görüşür. Urfa'yı konu alan romanlar arasında en güçlü şehir ve mekân tasviri ile gelenek ve göreneklerin en güzel anlatıldığı eserlerden biri hiç kuşkusuz Aşk ve Zafer'dir.

Aşk ve Zafer, Urfa'yı konu alan romanlar arasında aynı zamanda bir ilktir. Ayrıca anne ve babasının görevi dolayısıyla Urfa'da ilköğretime başlayan Halide Nusret'in kızı Emine Işinsu'nun kaleme aldığı, Urfa'yı konu edinen 'Küçük Dünya' romanını da burada anmadan geçmek mümkün değildir. Işinsu'nun 'Küçük Dünya' romanı, güçlü şehir tasviri ve mistik yaklaşımıyla Urfa üzerine yazılmış en dikkat çekici eseridir. Halide Nusret'in 1978 yılında yayınladığı son romanı Aşk ve Zafer, basıldığı tarihten yaklaşık on beş yıl önce yazılmıştır.

Roman'da iki şehir, İstanbul ve Urfa'yı tasvir eder. Arada Ankara Milli Mücadele'nin yürütüldüğü şehir olarak görülür. Aşk ve Zafer'in birinci bölümü İstanbul'u, ikinci bölümü ise Urfa'yı anlatır.

Halide Nusret, bu romanında Urfa ve Urfalıyı tanımlar, şehrin destansı mücadelesini bütün içtenliğiyle tasvir eder. Halide Nusret bir röportajında "Urfa'da dört yıl bu romanı tetkik ettim... Her üç şehri bütün devirleriyle tanıyorum. Yani romanda, vakalar da kahramanlar da hayattan alınmıştır." diye belirtir. Ayrıca Aşk ve Zafer Halide Nusret'in yaşamış olduğu bir aşkın romanıdır. "Savaş yıllarının aşırı hassasiyete sürükleyen şartları, dönemin edebiyat atmosferi, bir genç kız olan Halide Nusret'i santimental ve romantik bir aşk romanı yazmaya itmiş olmalıdır. Halide Nusret romanını kaleme aldığı bu yıllarda başından birkaç aşk macerası geçmiştir. Hatıralarda tafsilatlı bir şekilde ele aldığı bu aşk maceralarından ikincisi onun şahsi hayatında olduğu kadar edebi hayatında da önemli bir yer edinmiştir. Çünkü Halide Nusret, nişanlanıp ayrıldığı genci ve yaşadıkları sonu ayrılıkla biten romantik aşkı yıllar sonra, en başarılı romanlarından biri olan 'Aşk ve Zafer'de işlemiştir. Halide Nusret'in istemeden ayrıldığı bu nişanlısının adının vermesi dikkat çekicidir. Kurtuluş Savaşı'nda başından kurşun yiyerek uzun süre şuurunu kaybeden bu genç, hayatının sonuna kadar Halide Nusret'e sadık kalmıştır. Bu nişan Ayşe Nazlı Hanım'ın emrivakisi ile bozulur."

Kızı Emine Işinsu, Halide Nusret'in Aşk ve Zafer romanını yazma sürecini anlatırken annesiyle bu kitap üzerine yaptığı sohbeti yer verir. "Aşk ve Zafer, mütareke zamanının İstanbul'undan manzaralar verir ve Urfa kurtuluş muharebesini: İstanbullu bir kızla Urfalı bir gencin aşklarında şiirleştirerek anlatır. Yedi sekiz yaşlarındaydım, hatırlıyorum, annem pür heyecan babama anlatırdı: 'Paşam, bugün Müftü Efendi ile görüştüm, savaşın pek çok vesikası var onda. Ata'ya çekilen telgrafları, gelen cevapları, hepsini gösterdi. Notlar aldım. Hacı Mustafa Efendi ile de görüştüm, muharebeye bizzat katılan birkaç gaziye de tanıttılar bana. Çok heyecanlandım, çok. Biliyor musun paşam, muharebenin ilk gecesi... Bugün çarpışılan sahayı adım adım gezdim, Mahmut Nedim konağındaki kurşun yaraları olduğu gibi duruyor. O günleri, o geceleri yaşadım. Yaşadım Paşam.' Annem böyle söylediği vakit... Babam ciddi ciddi gülümserdi. Bu ciddi gülümseme ona has bir özellik olsa gerekti, yahut da Trablus'dan Balkanlar'a, Çanakkale'ye, İstiklal savaşına kadar cephelelerde çarpışırken aldığı yaraları, gıdasızlıktan dökülen bütün dişlerini düşünür, şu yaşama olayını, kendi açısından bir hoş karşılardı. Roman hakkında anneme birkaç soru sormak istedim:

-Mütareke zamanı İstanbul'unu yahut kurtuluş muharebesi veren Urfa'yı değil de, şu romanı baştanbaşa ören aşkı merak ediyorum, öyle bir aşk ki, İbrahim de vatan aşkı ile iç içedir. Delikanlı al bayrakta bile sevdiğinin yüzünü görür. Bu aşk hakkında söyleyecekleriniz var mı?

-Yaşanmış bir aşktır, benim için temiz ve aziz bir hatıradır. Aslında İbrahim, Urfalı değil Maraşlı'dır. Maraş'ın eski, köklü ailelerinden birine mensuptur. Biliyorsun Kahraman Maraş da

İstiklal savaşında kendi göbeğini kendi kesti; kurtuluşunu bizzat öz evlatları kendi halkıyla, kanı bahasına kazandı.

-Peki; ya leylaklı köşkün güzel kızı? Bu sualime annem hafifçe tebessüm ediyor:

-O hanım kız, romanda gösterildiği kadar güzel değildi... Evet, romanın yalnız Zinnur'la ilgili bölümlerinde epeyce hayal payı vardır.

Bir zamanlar çocuk kalbimi kıskançlıkla dolduran bir olayı hatırlıyorum, annem Kemalettin Kami'nin vefatını öğrendiği zaman ağlamıştı.

-Kemalettin Kami'ye dair de bir bahis var.

-Ah kıymetli çok sevdiğim bir arkadaşım. İyi bir şair, iyi bir insandı. Bizim zamanımızda kadın erkek arkadaşlıkları daha saygılı, daha bir değerli buluyordu, bilmem. Ben romanlarımızda bu kıymetli arkadaşımı, öyle anmak istedim.

-Zeliha'da kastettiğiniz belirli bir şahıs var mı?

-Hayır."

İyi bir romancı anlatacağı mekânı ve kahramanı çok iyi tanımalıdır. Eğer bir şehri tanımlayacaksa o şehri çok iyi tanımalıdır.

Halide Nusret, Urfa'dan ayrıldıktan sonra yazdığı bir diğer romanı 'Aydınlık Kapı' da kısmen Urfa ve Urfalı kahramanlara yer verir. İstanbul, Ankara ve Urfa'nın anlatıldığı üç şehrin yer aldığı roman, Abdülhamit dönemiyle başlar, Cumhuriyet dönemiyle devam eder. Soylu bir ailede yetişen ve aralarında fazlaca yaş farkı olmayan Lerzan ile Vildan'ın yaşamlarının anlatıldığı roman, gerçek hayattan alınmıştır. İki farklı kişilikleriyle olumlu ve olumsuz karakterleri sembolize eden bu iki kardeşin hikâyesinde, Halide Nusret, Lerzan'ı dışa dönük, vamp bir kadın, Vildan'ı ise içe dönük, mütebedeyin bir kişilik olarak ortaya koyar. Lerzan, gerçekte Halide Nusret'in öğrencilik yıllarında tanıdığı yaşça kendinden büyük bir arkadaşının hayatıdır. Vildan ise Halide Nusret'in kişiliğinden izler taşır. Halide Nusret'in tanımlı 'Alev kadın' tanımına uyan Lerzan, evlenir, iki çocuk dünyaya getirir fakat evlilikte umduğunu bulamaz, pişman olur ve bir süre sonra eşi Ziya'dan ayrılır. Ziya ise cepheye sevk edilir ve cephede ölür. Lerzan İstanbul'da rahat ve çapkın bir hayat yaşar. Bu sırada tanıştığı Urfalı bir asker olan İsmail ile birlikte olur.

Diğer yandan romanın kahramanı Vildan ile Ali arasında duygusal bir yakınlaşma evlilikle sonuçlanır. İsmail ile evlenen Lerzan Urfa'ya gider. Lerzan'ı Urfa'da mutsuz bir hayat beklemektedir. Çünkü Lerzan'ın geleneklerden uzak, rahat yaşantısıyla Urfa'nın sosyal hayatı çatışır. Zira Lerzan için Urfa cehennemdir. Bu romanında Halide Nusret'in kişiliğinden izler taşıyan Vildan'ın değil de şuh bir kadın olan Lerzan'ın Urfalı İsmail ile evlenip Urfa'ya yerleşmesi dikkat çekicidir. Halide Nusret, tamamen Batılı bir tip olan Lerzan'ı tamamen geleneksel ve kapalı bir şehir olan Urfa ile ilişkili (evlenip yerleşmesi) anlatması bilinçli seçilmiştir. Böylece İstanbul'da yetişmiş, rahat ve özgür bir kadın karakteriyle (Lerzan), Urfa'daki geleneksel kadın karakterleri arasındaki çatışmayı

daha rahat işleyebilecektir. Zira romanın Urfa'yı anlatan bölümlerinde Halide Nusret, Urfa'yı çok sevmesine rağmen, şehirde töre dolayısıyla yapılan çok eşlilik ve kuma olgusunu, kadının dayak yemesi olayını ve peçe ile gezdirilmesini eleştirel bağlamda verir. Şehri mekân ve tarih olarak anlattığı satırlarda ise onun güzelliğine vurgu yapar.

Aslında "Aydınlık Kapı" romanında Urfa ve Urfalı, romanın asli kahramanlarından daha çok yan kahramanlar olarak yer almışlardır. Zira romanın tamamı içinde Urfalı İsmail ve Urfa'ya ancak birkaç sahifede yer verilmiştir. Bunun nedeni Halide Nusret'in romanında batılılaşma ile geleneksel değerlerin çatışmasını Urfa üzerinden vermek istemesidir. Zira o dönem yenileşmenin başşehri İstanbul ile bir sürgün ve mahrumiyet diyarı Urfa bu bağlamda karşılaştırılabilecek en iyi iki şehirdir. Örneğin Vildan gibi bir karakter Urfa'ya yerleşmiş olsa, Lerzan'ın yaşadığı derinlikte bir çatışma yaşanmayacaktır. Çünkü Vildan, Lerzan'a göre din ve geleneksel değerlerle daha bir barışıktır. Kişi romanın sonuna doğru Aydınlık Kapı'ya varılması, din ile sükûnet bulunması anlamına gelir.

Halide Nusret, romanda Lerzan'ın Urfa'da yaşadığı sıralardaki ruh halini şöyle tanımlar: "Lerzan, Urfa'ya gelmekle yalnız muhit, memleket, iklim değil; dünya değiştirmiş gibi idi. Evet, bu tarihi şehir; bambaşka bir dünya, apayrı bir cihandı. Lerzan kendini burada her şeye, herkese yabancı hissediyor, korkunç yalnızlığı içinde tir tir titiyordu. İlk zamanlar, arkada bıraktığı bütün güzel, sevgili, eğlenceli şeylerin yerine İsmail'i koymuş, ona adeta tapınıyordu. O günlerde tamamıyla sarhoştur. Aşk ve ihtiras başını döndürüyor, İsmail'in kolları arasında iken kaybedilmiş hiçbir şeyin hasretini duymuyordu. Fakat bu, çok sürmemişti. Lerzan sarhoşluğundan ayıldığı anda, içinde bulunduğu yabancı muhiti; hemen de büyültücü bir adese arkasından, görmüş, ürpermişti. Bu ürperiş, gitgide, cinneti andıran bir hastalık halini aldı."

Halide Nusret, daha sonraki satırlarda Urfa'yı tasvir ederken Aşk ve Zafer'in tersine törenin katı kurallarına, iklimin sıcaklığına ve sosyal yaşama ilişkin konulara olumsuz yaklaşır. Çünkü Lerzan'ın gözüyle Urfa'yı böyle tasvir etmesi gerekmektedir. Urfa'yı tasvir ettiği satırlara İstanbul ile Urfa'yı kıyaslayarak başlar: "Mevsim yaz başı idi. İstanbul'da çiçek ve deniz kokuları yüklü tatlı rüzgârların estiği mevsim. Urfa, bu mevsimde muazzam bir fırındır. 'Bir cehennem' de diyebiliriz. Mübarek toprak, susuzluktan çatlamış dudaklar gibi alev alev. Gök de susuzdur. Toprağa -beklediği su yerine- dalga dalga alev gönderir ve ufuklar, sanki baştanbaşına, mütemadiyen alev püsküren göze görünmez canavarlarla, zebanilerle çevrilmiştir. Geceler, nispeten, serin olur. Bunlarda; arza iyice yaklaşan iri iri yıldızları ile göz göze uyumakta doyulmaz bir zevk vardır. Hele mehtaplı yaz gecelerinde dağlardan dağlara aksedip çölü çın çın çınlatan türküler ve hoyrat sesleri sazlı, içkili ve çok defa zikirli, cezbeli çiğköfte âlemleri! Hâlbuki sabah, gün doğmadan evvel bir damın duvarına yaslanarak şehre bakacak olursanız, tarihten çok eski zamanlara ait bir

beldenin, bir efsaneler diyarının, donmuş, taş kesilmiş harabeleri karşısında bulunduğunuzu sanırsınız. Şimdi elbette böyle değil; fakat Lerzan'ın orada bulunduğu tarihlerde, Urfa kadınları umumiyetle 'bürüklü' erkekleri de entari ile dolaşırlardı. Bütün eski şehirlerde olduğu gibi, burada da büyük bir çarşı vardı ve bu çarşının pek dar sokakları, bu entarili erkek kalabalığı ile dolup taşardı. Bürüklü -yani tepeden tırnağa kadar büyük bir ehrama bürünmüş, yüz de ayrıca peçeli- kadınlara çarşıda rastlamak mümkündür. Kalın duvarlar arkasında, birbirinden ayrı yapılmış -ve pencereleri daima iç avluya bakan- taş odalarda bu kadınlar, bir kaçı bir tek erkeğe ait olmak üzere, yaşarlardı. Eğer buna yaşamak denebilirse. Bu bahtsız cenup kızları -trahom ile Urfa çıbanı veya üvez çıbanı güzelliklerine kıymamış sa- gül yüzleri üstünde iri iri açılan ceylan gözleriyle görenleri hayran bırakacak kadar güzeldiler. Bu kadınlar -bilhassa zengin tabakaya mensup kadınlar- kumaları yani ortaklarıyla, kavga ederler; kocalarından dayak yerler, ağırlığı altında eğilecek kadar çok altın ve inci takarlar ve bol bol çocuk doğururlardı. Oğlan doğuranların sesleri biraz daha yüksek çıkar, kız anneleri ise yalnız kocalarından, kaynanalarından değil, kendi annelerinden bile hakaret görürlerdi.

Lerzan burada, bu insanlar arasında, kendini bir kâbus içinde vehmediyor; çırpınıyor, fakat korkulu rüyasından bir türlü uyanamıyordu. İsmail de artık o eski İsmail değildi. Gün günden beter oluyordu. Sanki o ince, zeki, anlayışlı, nazik salon zabıtini korkunç harp seneleri almış, onun yerine getirip acaip sabit fikirler sahibi, delice kıskanç, kaba saba bir kışla askeri koymuştu. Gözlerinin bakışı, sesinin ahengi bile değişmişti." Halide Nusret, bu satırlarla olumsuz tasvir ettiği Urfa'yı, bir başka satır arasında "şimdi elbette böyle değil; fakat Lerzan'ın orada bulunduğu tarihlerde" böyleydi diyerek düzeltmeye çalışır.

Halide Nusret, romanın Urfalı kahramanı İsmail, İstanbul'da farklı, Urfa'da farklı bir kişilik sergiler. İstanbul'da salon erkeği, zarif ve batılı değerlerle hareket eden İsmail, Urfa'da kaba saba, kıskançlıkla hareket eden ve bunu hastalık derecesine vardiyan bir başka kişiliğe bürünür. Bu kişilik dönüşümünün şehir / mekânla ilişkili verilmesi önemlidir. Böylece Halide Nusret, bununla kişilik değişiminin mekânla olan ilişkisine vurgu yapar. İsmail'in değişimini şu satırlarla dile getirir: "İsmail; Lerzan'ın Ziya'da yarısını bile görmediği bir zalim kıskançlıkla, o zaman ki Urfa erkeklerine bile rahmet okutacak bir müstebit koca oluyordu. Zabıt ve memur aileleri arasında henüz uyanmaya başlayan cemiyet hayatına, aile toplantılarına, Türk Ocağı'nda verilen danslı çaylara şiddetle muarızdı. Lerzan'ı bu hayatın ortasından çekip aldığını unutmuş görünüyordu. Elinden gelse onu ehramlara saracak, sokağa bürüklü çıkaracaktı. Kadına elbiselik almıyor, manto yapmıyor, mevcut esvaplarından kimini kısa, kimini ince, kimini dar diye parçalıyor, Lerzan'ın adına gelen paraları postadan geri çeviriyor, çocuklarının, anasının mektuplarını yok ediyordu. Bir zaman geldi ki Lerzan'ın sokağa çıkmasına ve misafir kabul etmesine mani olmak için kapıya süngülü

nöbetçi dikti." Daha sonra İsmail'den dayak da yiyen Lerzan, kendisi gibi bedbaht bir yerli kadın Seyfiye ile dostluk kurar ve onun yardımıyla Antep üzerinden hususi bir otomobille İstanbul'a geçer. Böylece cehennem olarak tanımladığı Urfa'dan kurtulur.

Halide Nusret Aydınlık Kapı ve Aşk ve Zafer romanlarından sonra hatıra türünde yazdığı "Benim küçük dostlarım" adlı kitabında Urfa'daki öğrencilerinden bahseder. Bu kitabında Urfalı öğrencilerini anlatırken "güneşin öz çocukları" tanımını kullanır. "Güneyi ve güneylileri tanımım ve severim. Çocuklarına yıllarca emek verdim. Gelecekte, yalnız benim değil, bütün memleketin öğünebileceği değerde insanlar yetiştirmiş olduğumu düşünüyorum. Güneyliler yaratılıştan şair, müzisyen ve centilmendirler. Herhangi bir olay, onların dudaklarında derhal mani veya ezgi olur." diye yazar bu kitabında.

Şiirlerinde Urfa Sevgisi:

Bu kitaplarının dışında ayrıca şiirlerinde Urfa'ya yer verir. "Yurdumun Dört bucağı" şiir kitabında altı adet Urfa üzerine şiiri yer alır. "Ellerim Bomboş" kitabında ise Urfa üzerine tek bir şiiri yer alır. Urfa gibi kadim ve Halide Nusret'in tanımıyla efsane bir şehrin ona ilham vermemesi mümkün değildir. Şehir ona destanını yazdıracak kadar etki etmiş ve ruhunda derin izler bırakmıştır. Diyebiliriz ki, Urfa üzerine yazılan en güzel şiirlerden biri Halide Nusret'e aittir. 11 Nisan 1948'de Urfa'da kaleme aldığı 'Urfa Destanı' adlı şiirinde şehrin 11 Nisan 1920 Fransız işgalinden kurtuluşunu konu edinir; tarihi mekânlarına, Urfalıların seslerinin güzel oluşuna vurgu yaparken şöyle seslenir:

"Kahramanlar yatağı, erler otağı
Bir eşi bulunmaz bir diyar bu Urfa...
İç açar kırları, bahçesi, bağı,
Yılın her ayında bahar bu Urfa...
Taşları cevherdir takasım gelir
Otunu gül gibi kokasım gelir
Durup şen yüzüne bakasım gelir
Gönlümden kaygıyı atar bu Urfa

Karakoyun coşar döner bir sele,
Anzelha sefası girince ele
Gami, kasveti verir de yele
Cihanı bir pula satar bu Urfa...

Bülbülü susturan şakrak sesi var
Tadına doyumaz çiğköftesi var
Dünyaca bilinir efsanesi var
Cana yakın cennet kadar bu Urfa

Kadını erkeği soyca kahraman
Yurda yan bakana sillesi yaman
Aslan yetiştirir, bağından aslan
Yiğitler kalbinde yatar bu Urfa"

Bir yüce tarihtir 11 Nisan'ı...
Duymayan var mı o şanlı destanı
Uğruna sel gibi akıtır kanı
Sonra da cana can katar, bu Urfa..."

Osmanlı'nın yıkılışına ve Anadolu'nun işgaline şahit olmuş olan Halide Nusret, savaş duygusu ve mütareke yıllarının verdiği hislerden olsa gerek, daha çok Urfa üzerine yazdığı şiirlerinde hep şehrin kahramanlığı ve Fransız işgalinden kurtuluşunu konu edinir. Çünkü Anadolu'nun dört bir yanı işgale uğradığı sırada Urfa'nın kendi imkânlarıyla bağımsızlık mücadelesi verip düşmandan kurtulması Halide Nusret'i fazlasıyla etkilemiştir. Zira Milli Mücadele döneminde Urfa, Antep ve Maraşlıların, düşmanı kendi topraklarından atmaları o dönemde bütün ülke çapında büyük bir moral olmuştur. Halide Nusret, hemen hemen bütün şiirlerinde Urfa'yı verdiği kurtuluş mücadelesiyle anar ve kahramanlar yatağı olarak tanımlar. 1949 yılında yazdığı 'Urfa' adlı bir başka şiirinde ise "Seni içten tanıyan kızını biraz dinle" mısrasıyla başlar; can, vatan, kahraman kavramlarıyla devam eder.

Seni içten tanıyan kızını biraz dinle
Çileler çekmiş yurdum, güzel Urfa, can Urfa
Ayrılık acısını paylaşalım seninle,
Yüreğim dolu hasret, can Urfa, vatan Urfa

Hayalin parça parça gönlümde çağlar her an
Kale... Aynizeliha... Dergâh... Halilürrahman..
Her köşende bir başka güzellik, elvan elvan
Her köşen ayrı cennet, can Urfa, vatan urfa

Sen ey mübarek toprak, erenler yatağısın
Duymayana sözüm yok, duyanlar durağısın
Koç yiğitler, yeleli aslanlar otağısın
Urfa, kahraman Urfa, can Urfa, vatan Urfa

Ecdadın asırlarca yurt uğruna dökmüş kan,
Kurtuluş savaşında bir ayrı, eşsiz destan...
Sönmiyecek güneştir ufkunda 11 Nisan
Tarihe şan Urfa, can Urfa, vatan Urfa!
İbrahim Nebi; hakkın aşkıyla yana yana
Nemrud'un ateşini çevirdi gülistana
Bende ateşten bir gül getirdim sana
Kalpten armağan; Urfa, can Urfa, vatan Urfa!"

1946 yılında yine Urfa'da kaleme aldığı 'Bayramın kutlu olsun' şiirinde yine 11 Nisan Urfa'nın kurtuluşu üzerinde durmuştur. Anadolu'nun içinde bulunduğu durumu tasvir ettikten sonra Urfa'nın kahramanca kendini düşman işgalinden kurtarmasını anlatır.

"Yıldızın kararmıştı, başın düşmüştü dara;
Derdine yanıyordu gökte Ay'la Gün, Urfa!
Geceler bir zindandı, günler geceden kara,
Ne acıydı o yıllar, ne korkunçtu dün, Urfa!

Coştu fakat sonunda, kalbindeki asil kan
Dedin: Perişan olur Türk yurduna saldıran
Yandı kül oldu seni yakmak isteyen düşman,
Bayrağın yükseldi göklere ünün, Urfa

Tarihe kendin yazdın bu şerefli destanı,
Dünyalara tanıttın Urfa adlı arslanı
Doğan güneş kutluyor sana 11 Nisan'ı
Bayramlıklarını giy, yeşile bürün, Urfa!

Mazilere gömüldü artık kederin, gamın
Kalende öz bayrağın, başında kendi damın,
Şerefine çok yaşa, kutlu olsun bayramın,
Hür gönlün sevinç dolsun, gül yüzün gülsün Urfa!"

27 Mart 1947 yılında yazdığı 'bir demetçik daha' şiirinde diğer şiirlerinde olduğu gibi Urfa'nın kahramanlığı ve destansı savaşı üzerinde durur. Urfa'nın eşsiz güzelliğini anlatır ve gönlünden kopardığı güllerle geldiğini söyler.

"Bugün gök daha geniş, daha mavi, aydınlık...
Bugün yer daha yeşil; kuşlar daha şen şakrak...
Rüzgâr bir anne eli, okşuyor ılık ılık
Kalpler sanki neşeden kanat takmış uçacak..."

Bugün coştugu gündür damarda asil kanın,
Vatan uğruna sel olduğu gündür canın...
Kurtuluş bayramıdır bu, kahraman Urfa'nın,
Alınlar açık, gözler pırlıl pırlıl... Yüzler ak...

Şirin Urfa, can Urfa, sevgili toprak ana...
Eşsiz güzelliği içtim de kana kana
Gönlümden kopardığım güllerle işte sana
Bir yeni çelenk ördüm bir demet getirdim bak..."

Urfalı Öğrencisi Salih Özcan İle Hac Yolculuğu:

"Cumhuriyet devrinin ilk senelerinde 1946 senesine kadar Urfa'da bir ortaokul vardır. Bir edebiyatçı olan Halide Nusret, Urfa Ortaokulu'na atanmıştır. Urfa Lisesi ise 1946 yılında açıldığında Halide Nusret bu defa Urfa Lisesi'ne geçmiştir. Toplam dört yıl Urfa'da görev yapan Halide Nusret, bu süre içinde gerek veliler, gerekse öğrenciler tarafından oldukça çok sevilmiştir.

Sadece Halide Nusret Zorlutuna'nın Urfa ile ilgili hatıraları yoktur, Urfalıların da daha doğrusu öğrencilerinin de onunla ilgili hatıraları vardır. Örneğin Halide Nusret, hacca öğrencisi Salih Özcan ile birlikte gitmiştir. Onun hac yolculuğunu kızı Emine İşinsu şöyle anlatıyor: "Hacca gitmeye karar verdiğini bir dost evini beraberce ziyaret ettiğimiz vakit, o dosta açıklarken öğrenmiş; öfkeden, şaşkınlıktan taş kesilmişim. Çankaya'daki evinden Kızılay'a yalnız gidemeyen şu zayıf ve rahatsız hatun, bu yaşında! Yakın çevresinin ve bilhassa benim şiddetle karşı koymalarımıza rağmen, kararın-da

diretti. Gerçi yalnız değildi. Allah razı olsun bir eski öğrencisi ve onun eşi annemin sorumluluğunu üzerlerine almışlardı amma... Ama... İşte ben, hava alanında bir dost kalabalığı arasında onu mukaddes topraklara yolcu ederken, anamı bir daha hiç görmeyeceğimden emindim. Zayıf bedeni o toprakları istemişti, Allah da kabul etmişti duasını böyle düşünüyordum. Hac dönüşü annem çok daha sağlıklı ve mutluydu."

Onun hacca gidiş hikâyesini, bizzat ona eşikle birlikte eşlik eden öğrencisi Salih Özcan ise şöyle anlatıyor: "Ben Urfa Lisesi 2. sınıf öğrencisiyken bize edebiyat öğretmeni olarak geldi. Kocasını da askardı. Edebiyat'ta 10 üzerinden 8 alırdım. Beni severdi. Evlerine sık sık giderdim. Oğlu Ergün ile de iyi arkadaşlık. Adeta kan kardeşi gibiydik. O zaman İkinci Cihan Harbi bitmek üzereydi. Hatta Türkiye Almanya'ya savaş ilan etmişti. Bir gün hocam Halide Nusret Hanıma: "Sizi Harran'a ve köyümüze götürüreyim" dedim. O da kocasını Aziz Paşa'ya sordu, kabul etti. Sonra bir Dodge arabaya binip bizim köye gittik. Çocuklarıyla beraber bizim evde kaldılar. Harran'ı gezip geri döndük. Çok hoşlarına gitmişti bu gezi.

Ben lise son sınıftayken imtihanlardan sonra Aziz Paşa ve tüm tugay Sarıkamış'a taşındı. Halide Nusret Hanım da, ben üniversiteye başlarken Ankara'daydı. Evleri Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinin karşısındaydı. Tıp okurken bir müddet evlerinde kaldım. Sonra kocasını Aziz Paşa vefat etti. Halide Nusret Hanım da rahatsızdı. O zaman ben Halide Nusret Hanıma bir müddet sonra hac yapmasını teklif ederek, hizmetinde bulunacağımı söyledim. Fakat çocukları "annemiz dayanamaz" diye karşı çıktılar. Ben de: "Ölüm her zaman ve her yerde gelir" dedim. "Burada mı ölmek istersin, yoksa mukaddes yerde mi?" diye sordum. O da "Peki, mukaddes yerde ölmek isterim" dedi. Böylece 1977 senesinde Ekim ayında beraber hac yaptık. Tavafta takati olmadığından, taşınan sedir üzerinde tavaftını yaptırıldı. Ona şakavari: "Anne sen burada da başta gezdin." dedim. Oradan sa'yını da tekerlekli sandalye ile tamamlattırıldı. Medine'yi de ziyaret edip döndük.

Tam on yıl daha sıhhatine kavuşmuş olarak yaşadı. Vefatından önce "Sultan-ı Şair" olarak seçildi. Halide Nusret Zorlutuna, Urfa'yı çok sevdiğini sürekli söylerdi. Hececilerden biri olan hocamızın Türk edebiyatına katkıları eserleriyle sabittir."

Urfa'da Halide Nusret Sevgisi:

Halide Nusret ile Urfa arasında öylesine bir sevgi bağı oluşmuştur ki, yalnızca Halide Nusret Urfa ve Urfalılar için şiir yazmamış, Urfalılar da onun için şiirler yazmıştır. Bugün hayatta olan öğrencileri onu sevgi ve saygıyla yâd etmektedirler. Ayrıca adına bir ilköğretim okulu yapılmış ve bir sokağa ismi verilmiştir. Her 11 Nisan Urfa'nın kurtuluş yıl dönümlerinde onun şiirleri okunur. Onun şiirleriyle şehir yan-kılanır.

Tugay komutanı olan kocasının tayini dolayısıyla 8 Mayıs 1947 yılında Sarıkamış'a gitmek üzere Urfa'dan ayrılırken şair dostu M. Hulusi Kılıçarslan Urfa gazetesinde 'Halide Nusret'i uğurladık' diye bir yazı kaleme almış, Osman Bengisu ise 'Halide Nusret Zortuna'ya' adlı bir şiirinde şöyle seslenmiştir:

Kalbin kalbimizle çarpıyor bildik
Urfa destaniyle ey Zorlutuna
Ağlayan aslanın yaşını sildik
Nağmeni dinlerken ey Zorlutuna

Biz soyca kahraman olup gitmeyi
Bu yurda gül olup yerde bitmeyi
Şakiyip bülbüller gibi ötmeyi
Sana da duyurduk ey Zorlutuna

Gönlünüz coşkun gönlümüz gibi
Simanız açılmış gülümüz gibi
Gününüz şen geçsin günümüz gibi
Sevgin içimizde ey Zorlutuna

Cevher yüzünüze bakayım diye
Çelenk başınıza takayım diye
O şen gönlünüze akayım diye
Tuna'ya benzedim ey Zorlutuna

Destanı geçirdik efsanemize
Nağmemiz takıldı şen sesimize
Lezzet vermek için çiğköftemize
Kalbimizden çıkma ey Zorlutuna

Bir yüce tarihtir o onbir Nisan
Gönlüm duymaz senden başka bir insan
O günde bizdikse yurdu koruyan
Bugün de sen olduk ey Zorlutuna"

Halide Nusret gittiği Sarıkamış'ta Urfa'yı unutmamış, bir sene sonra 1948 yılında Urfa'nın 11 Nisan Kurtuluş yıldönümü dolayısıyla Urfa'lı bacılarına ithafen diyerek 'Yine Urfa için' adıyla bir şiir yazıp göndermiştir. Halide Nusret'in bu şiiri Urfa Gazetesinde 11 Nisan 1948 yılında yayınlanmıştır.

-oradaki bacılarına-

Dağlardan akseden ilahi sesi
Beni toprağına bağlamaktadır
Ey aziz yurdumun aziz köşesi
Hasretin bağrımı dağlamaktadır

Senin kucağında mevsimler bahar
Göklerden dökülür ince mehtaplar
Rüzgârında bilmem ne efsane var
Maziyi andıkça ağlamaktadır

11 Nisan geldi, kahraman Urfa
Bayramın şen olsun, güzel can Urfa
Unutmadım seni hiçbir an Urfa
Sevincin gönlümde çağlamaktadır"

Halide Nusret'in bu şiirine Osman Bengisu bir başka şiirle cevap vermiş ve şöyle seslenmiştir:

Onbir Nisan günü olan sefayı
Sizinle beraber sağlamaktayız
Sarıkamış'tan hep esen havayı
Gönlün teline bağlamaktayız

Aziz hatıranı kim der unuttuk
Bir sene ayrılık yasını tuttuk
Hiçkırın yavruyu sanma uyuttuk
'Yine Urfa için' ağlamaktayız

Urfa'dan coşarak sinene girsek
Ayrılık yaşını gözlerden silsek

Her ne kadar sizden uzakta isek
Gönlünle birlikte çağlamaktayız”

Halide Nusret'in hece şiiri haricinde iki de serbest tarzda yazdığı Urfa şiirleri vardır. Sanatsal anlamda zayıf olan şiirler, Halide Nusret'in Urfa'ya olan gönül bağının gücünü göstermesi bağlamında dikkate değer şiirlerdir. Örneğin 'Güneşler Doğacak' şiiri, şiirden daha çok Halide Nusret'in Urfa'ya olan güzel ve içten duygularını dile getiren şiirsel bir metin gibidir. Şiir olarak değil de düz bir metin olarak da okunabilir. Halide Nusret bu şiirinde;

“Bir hayli ömür dört yıl dediğin
Dört yılın güzleri, kışları...
Dört yılın baharları, yazları...
Gerçi 'yılın her ayında Urfa bahardır'
Demiş şair
Demiş ama
Onun yazları da vardır:
'cehennem gibi' derlerse inanmayın
Sakin
Alev alev yansa da gündüzleri,
Yaz gecelerinde yine cennettir Urfa
Cennettir baharı,
Cennettir güzü
Ben Urfa'da geçirdim dört yılımı
-Bir hayli ömür dört yıl dediğin-
Ve gözümün gönlümün bütün ışıklarını
Saçarak o cennet bahçesine
Cevap verdim onun derinden gelen sesine
Tohumlar ekim taze kafalara,
Işık tohumları!
Filizlendiğini gördüm o tohumların
Güneş o kafalardan doğacak yarın
Doğacak Urfa'nın sonsuz baharı
Hey erenler yatağı, duyanlar durağı
Yiğitler otağı,
Can Urfa, kahraman Urfa!
Fidanlarınla, baharınla, güneşlerinle bin yaşa!”

Halide Nusret'in bu şiirlerinde söylediği gibi, o Urfa'da küçük dimağlara tohum ekmiş ve bu tohumların gelecekte şehrin kültür ve sanat hayatında etkili olacaklarını görmüştür. Urfa'nın 1950'lerden sonra kültür ve sanat hayatında güçlü bir damar olarak Halide Nusret'in talebelerinin izi vardır.

Kurucu üyesi olduğu Urfa İli Kültür Derneği

Halide Nusret, Urfa'dan ayrılmıştır ama her zaman Urfa hasretiyle yanıp tutuşmuştur. O Urfa'yı öylesine sevmektedir ki, Urfa dışında Urfa ile ilgili etkinliklerde bulunmaktan çekinmemiştir. Ankara'da ikamet ettiği 1950'li yıllarda Ankara'da yaşayan Urfalı öğrencileri ve dostlarıyla diyalogunu sürdürmüştür. Örneğin 1950 yılında Ankara'da 'Urfa İli Kültür Derneği' kurucuları arasında ilk sırada yer almıştır. Derneğin amacı; “Urfa ili halkından bulunan her derecedeki öğrencilerden yoksul olanların okuyabilmelerini sağlamak, sağlık durumlarıyla ilgilenmek, kendilerine yardım etmek ve faydalı kitaplar temin etmek” olarak belirtilmiştir. Derneğin diğer kurucuları; Prof. Dr. Celal Saraç, Müteahhit Yavuz Başkan, Sayıştay Denetçisi Akif Sözeri ve Ekrem Akçar, Tıp Fakültesi öğrencisi Salih Özcan, Urfa Milletvekilleri Reşit Kemal Timuroğlu, Celal Öncel, Feridun Ayalp ve Necdet Açıanal'dır.

Halide Nusret'in monografisini çalışan Betül Coşkun; “değişik derneklerde faaliyetler yürüten Halide Nusret, bu

yıllarda Türk Kadınlar Birliği yönetim kurulu üyesidir. Halide Nusret, gençliğinde bir ara içinde bulunduğu Kadınlar Halk Fırkası hariç siyasi kimliği ile öne çıkan kadın derneklerinde yer almaz. Onun kadın dernekleri ile macerası, hayır derneklerindeki üyeliklerle sınırlı kalır. 1959 yılında kurulan Anneler Birliği derneğinin oybirliği ile başına seçilir.” diye yazar. Ardından onun üye olduğu dernekleri sıralarken, Sadık Tural'ın, Halide Nusret'in üye olduğu derneklerden bazılarının isimlerini verdiğini belirtir. “Türk Kadınlar Birliği, Türk Ocakları, Halk Evleri, Muallimler Birliği, Yardım Sevenler Derneği, Çocuk Esirgeme Kurumu, Çocuk Haklarını Müdafaa Cemiyeti” saydığı bu dernekler arasında Urfa İli Kültür Derneği gözden kaçmış olmalıdır.

1950'li yıllarda şöhretinin zirvesinde olan Halide Nusret'in gönlünde mebus olmak vardır. Bu bağlamda kendisine iki defa milletvekilliği teklifi gelir. “Halide Nusret, başkentte yaşıyor olmanın da etkisiyle Ankara siyasetini yakından takip etmektedir. 1950 yılında Halk Partisinden milletvekilliği için teklif alır. Bu, Halide Nusret'in bu yıllardaki popüleritesini de göstermesi açısından önemlidir. Halide Nusret, bu teklifi kabul eder ve en çok sevdiği Urfa şehriden aday olur. Fakat aday listesinde adı olmadığından seçimlere katılamaz. Daha önce Demokrat Parti de aynı teklifte bulunmuştur.” Halide Nusret'in vekillik teklifi geldiğinde dahi Urfa'yı düşünmesi onun bu şehri ne denli sevdiğinin bir göstergesidir.

Son Söz:

Emine Işınsoy, “dolaştığımız yerler arasında Urfa'ya başka türlü tutuldu annem. Şehrin mistik havası; halkının sıcakkanı, mertliği. Mahalli gelenek ve adetlerin çeşitliliği. İstiklal Savaşında; kendi başının çaresine bakıp dillere destan bir kurtuluş muharebesi vermiş olması. Saymakla tükenir mi? Suruç Ovası, çiğ köftesi, geceleri ve insanlarıyla annemin kaleminde şiirleşti Urfa. Urfa'dan ayrılıp Sarıkamış'a gittikten sonra bile 'Urfa'ya, 'Hasretim Var' diye sesleniyordu.” diyerek Halide Nusret'in Urfa'ya olan sevgisini dile getirmiştir.

Bir devrin romanını yazmış, idealist bir öğretmen, şair ve yazar Halide Nusret'in kim bilir anlatılmamış ne hatırları vardır Urfa ve Urfalılarla ilgili. Onun öğrencilerini yakından tanıma fırsatı bulmuş biri olarak, öğrencilerine onu sorduğumda, ondan saygı, sevgi ve hayranlıkla söz ettiklerine bizzat şahit oldum. Ayrıca yaşları kemale ermiş olmasına rağmen Halide Nusret isminin geçtiği her yerde, yüreklerinin bir çocuk gibi çarptığını ve kendilerini halen onun öğrenciyim gibi hissettiklerine bizatihi şahit olmuştum.

Halide Nusret sevgisinin onların yüreğine bu denli sirayet ettiğini anlamak için gözlerinin içine ve dillerinden dökülen sözcüklere bakmak yeterliydi. Halide Nusret isminin bende ilgi

uyandırması, yalnızca onun Urfa'ya olan sevgisi değil, inanmış, idealist bir kadın olarak bir şehirde gerçekleştirdiği duygusal ve zihinsel dönüşümdür. Onun rahle-i tedrisatından geçen öğrencileri Urfa'da güçlü bir kültürel damar oluşturmuş, şehrin sanat ve edebiyatında iz bırakmışlardır. Tıpkı öğretmenleri Halide Nusret gibi inanç ve sevgiyle... Halide Nusret ismi doğduğu şehir olan İstanbul'dan daha çok Urfa ile bütünleşmiştir.

Halide Nusret ZORLUTUNA 'Ellerim Bomboş' şiir kitabında yer alan 'Urfa Geceleri' adlı şiirinde ise Urfa'ya olan hasretini dile getirir. Büyük ihtimalle Urfa'dan ayrıldıktan sonra kaleme aldığı bu serbest şiirinde Urfa'ya olan özlemi ve bir yıldız huzmesine dönüşen gecelerin güzelliğini işlemiştir.

Urfa sevdalısı Bestekâr Cinuçen TANRIKORUR; Halide Nusret ZORLUTUNA'nın "Urfa Geceleri" şiirini 20 Mayıs 1993 tarihinde Bayatî makamında bestelemiştir.

Bestekâr Cinuçen TANRIKORUR

BAYATÎ FANTEZİ
(URFA GECELERİ)
(Cihat ve Sabri Kürkçüoğlu hasretileri)

Güfte: Halide N. Zorlutuna
Beste: Cinuçen Tanrikorur

Sofyan (♩ = 80)

Gök-top-rağa eği- lir yak-la-şır... Sarar-dı onu şef kat-lî bir an-

negibi (s.a.z.) karar- lık I-lık, yıldız-

ları iri iri ve uzak-ta çöl ezelî bir sır (jaz)

ezelî bir sır (jaz) ezelî bir sır (jaz)

I-lık karanlık şar-kı söyler- di (jaz...) ayı ışığı ö-per-

di susamış top- rağı (jaz) keman ların-ler, neyler yakarır

ve güzel ses- ler (jaz...) avuturdu her der-

di (jaz) ve güzel ses- ler avuturdu

her der- di güzel-di bir güzel masal kadar

Ur-fa'da yaz geceleri ur-fa'da saz geceleri

O gecelere has- retim var o gecelere has- retim var

has- retim var hasretim var âh has-

(Son)
retim var...

20.05.1993 / Beste 279

URFA GECELERİ

Gök toprağa eğilir, yaklaşır
Sarardı onu şefkatli bir anne gibi.
Karanlık,
Ilık,
Yıldızları iri iri...
Ve uzakta çöl, ezeli bir sır!

Güzeldi bir güzel masal kadar
Urfa'da yaz geceleri...
Urfa'da saz geceleri...
O gecelere hasretim var,
Hasretim var!

Halide Nusret ZORLUTUNA

Ilık karanlık, şarkı söylerdi,
Ay ışığı öperdi, susamış toprağı.
Kemanlar inler,
Neyler yakarır,
Ve güzel sesler avuturdu her derdi.

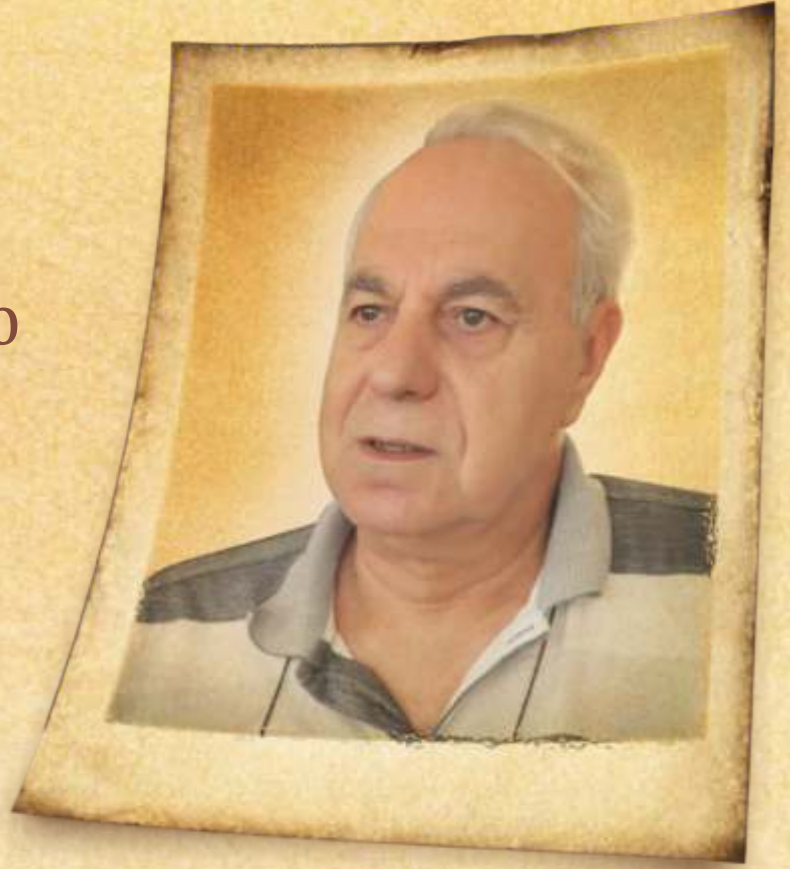
Urfalı Bestekarlar: 10

R. ŞEREF

USLUSOY

Abdullah BALAK
Halk Kültürü Araştırmacısı
Bestekar-Söz Yazarı

1948 yılında Şanlıurfa'da doğdu. İlk ve ortaokulu Şanlıurfa'da tamamladı. Gaziantep'te başladığı öğretmen okulunu Mersin Öğretmen Okulu'nda 1968 yılında bitirdi.

Eğitimciliği

1968 yılında Şanlıurfa Kıyas İlkokulunda öğretmenliğe başladı. Urfa'ya bağlı Konuklu (Kezene) ilkokulunda iki yıl er öğretmenlikten sonra, 1971 yılında Şanlıurfa Turan İlkokulunda üç yıl öğretmenlik yaptı. İlkokul öğretmenliği yaparken Urfa Kız Meslek Lisesi ve Atatürk Ortaokulu'nda müzik derslerine girdi.

1974 yılında Eğitim Enstitüsü sınavlarını kazanarak İstanbul Atatürk Eğitim Enstitüsü müzik bölümüne yaz okulu öğrencisi olarak girdi.

1974 yılında Tunceli, Nazımiye Yatılı Bölge Okulu'na Müzik öğretmeni olarak atandı. 1976 yılında önce Şanlıurfa Birecik Ayrar Ortaokulu'nda, sonra Şanlıurfa Merkez Ortaokulu'nda müzik öğretmenliğine başladı.

Abdullah Balak ve R.Şeref Uslusoy - Eylül 2012

1982 yılında İstanbul Küçükçekmece Lisesi'ne müzik öğretmeni olarak atandı ve 1996 yılına kadar bu okulda hizmet etti. 1996 yılında Milli Eğitim Bakanlığındaki öğretmenlik görevinden emekliliğini isteyerek İstek Vakfı Florya Bilge Kağan Özel Koleji'nde 10 yıl süren müzik öğretmenliği görevine başladı. İstanbul'da göreve devam ederken İstanbul Kız Lisesi ve Bakırköy Dadyan Ermeni okullarında da müzik öğretmenliği yaptı.

Görev yaptığı tüm okullarda okul koro çalışmaları, nota ve enstrüman çalışmaları yaptı. Müzik dersinin sadece türkü, şarkı söylemek olmadığını, nota ve müzik genel kültürünün bilinmesi gerektiğini, bir enstrüman çalmanın önemini yıllarca öğrencileriyle paylaştı.

Çalışmış olduğu okulların birçoğu için okul marşları besteledi.

Şeref Uslusoy için her zaman, "notayı Urfa'ya getiren öğretmen" demişimdir.

1976 yılında Şanlıurfa Halk Eğitim Merkezi'nde sınavla öğrenci seçerek Urfa'da ilk defa Türk Halk Müziği Korosu kurmuş ve kapalı spor salonunda ilk konserini vermiştir.

1978 - 1979 yıllarında Cengiz Topel İlkokulunda öğrencilere mandolin dersleri verdi.

38 yıl müzik öğretmenliği yapan, sayısız ödül, plaket, takdirname ile ödüllendirilen Şeref USLUSOY'a Milli Eğitim Bakanı tarafından "onur kartı" verilmiştir.

Müzik Hayatı

İlkokul 3. sınıftayken eline geçirdiği bir tahta dilli kavalla ilk enstrümanını öğrendi. Ortaokulda iken sınıf arkadaşı Ahmet Naci MİKAR'ın hediye ettiği blokflütle bu çalgıyı çalmayı oldukça geliştirdi. Öğretmen okulunda keman, piano ve cümbüş ile tanıştı ve bu enstrümanları da kullanmaya başladı. Mehter takımında zurna çaldı. Bağlamasını yeni alan bir arkadaşına, akort ederek bağlama çalmayı hem öğrenmiş

Mustafa Savaş, Abdullah Balak ve R.Şeref Uslusoy - Eylül 2012

Abdullah Balak, R.Şeref Uslusoy ve S.Sabri Kürkcüoğlu - Eylül 2012

hem de öğretmiştir. Bu arada dost ahbab toplantılarında cümbüş, ud, keman gibi aletlerle Urfa makam geleneğini, türkülerini, öğrenmiş, Türk Sanat Musikisine de ilgi duymaya başlamıştır.

Urfalı kanun sanatçısı Yaşar ÖZDEN, Araştırmacı Yazar M. Emin ERGİN, Keman Sanatçısı Ömer KARAOĞLU, Ses Sanatçısı Cevdet İŞÇİ gibi birçok Urfalı arkadaşıyla Türk müziği çalışmalarını devam ettirmiştir. Sıra gecelerinde, aspaş gecelerinde bu çalışmalar hep sürmüştür. Urfa'da kaldığı yıllarda hemen hemen Urfalı tüm sanatçılarla birlikte meşk etmiştir. Bunlar arasında Tenekeci MAHMUT (Güzelgöz), Kazancı BEDİH (Yoluk), Ahmet HAFIZ (Uzungöl), Şükrü HAFIZ (Çadircı), İbrahim TATLİSES, Seyfettin SUCU, Kadir SEMA, Ahmet KARAOĞLAN, Kepekçi ABDE, Mehmet DELİOĞLU vardır.

Tenekeci MAHMUT Güzelgöz'den oldukça yararlanmış, hatta "yaz demedim, kış demedim" tüküsünü ondan dinleyip notaya almıştır.

Ziya KÜÇÜKOĞLU, Abdülkadir ALGIN, Sait KÜÇÜK gibi birçok bestecinin eserlerinin notaya alınmasına yardımcı olmuştur.

İstanbul'daki çalışmalarında ise görev yaptığı her okulda bir mini bando kurulmasını sağlamış, bayrak törenlerinde İstiklal Marşı'nın en doğru şekilde icrasını sağlamıştır. Birçok okul korusu ile yarışmalara katılmış, koro ve solo dallarda birincilikler almıştır.

Kemanyla ve Uduyla sahnelerde birçok soliste eşlik etmiştir.

1998 yılında "İstanbul Bahçelievler Belediyesi Türk Sanat Müziği Korusu"nu kurarak bu koronun şefliğini üstlenmiştir. Halen bu görevinde olup her ay sonu bir makamla, bir besteciyle konserlerini icra etmektedir. Konserleri büyük ilgi görmekte, bilhassa "yeşilçam şarkıları", "cumhuriyet konserleri", "İstanbul şarkıları" konserleri çok ilgi görmüştür.

2001 yılında Zekeriya ÜNLÜ ile birlikte bir sıra gecesi gurubu kurarak "Urfa sıra gecesi" kültürünün günümüze kadar TV kanallarında tanıtımına yardımcı olmuştur. Her fırsatta Sıra gecesinin sadece müzik, şarkı, türkü, yeme, içme olmadığını, bir sosyal yardımlaşma kurumu olduğunu, bir halk mektebi, halk konservatuvarı olduğunu dili döndüğünce anlatmaya gayret etmiştir.

Kral TV de yaptıkları "sıra gecesi" programında sıra gecelerinin temel müziğinin Türk Sanat Müziği olduğunu belirtmek amacıyla her programda iki sanat müziği parçası seslendirmiştir.

Birçok ses ve müzik yarışmasında, halk oyunları yarışmasında jüri üyeliği yapmıştır. Müzik öğretmenliği boyunca ve halen keman, ud, bağlama, gitar, piano, şan dersleri vermektedir. Halen koro çalışmaları yürütmekte ve müzik dersanelerinde küçüklere keman ve UD dersleri vermeye devam etmektedir.

Yazarlığı

1999 yılında ALFA yayınları arasında yayınlanan "MÜZİK BİLGİLERİ" adlı yardımcı ders kitabından Türkiye'de birçok okulda yardımcı ders kitabı olarak yararlanıldı. Bu kitabı Şanlıurfa Merkez Ortaokulu'ndan öğrencisi Urfa Eski Milletvekili M. Faruk BAYRAK yayımlamıştır.

Şanlıurfa'da yayımlanan aylık HARRAN dergisinde birçok makalesi yayınlanmıştır. Urfa makam geleneğini Tenekeci Mahmut'tan dinleyip, unutulmaması için Harran Dergisi'nde yayımlamıştır. ŞURKAV Şanlıurfa dergisinde yayınlanan "Urfa hamam gelenekleri" makalesi, bu geleneğin unutulmaması açısından ilgi çekmiştir.

Besteciliği

Halk müziğinde birçok derlemesi ve Türk Sanat Müziğinde 25 adet değişik makamlarda eseri vardır. Eserlerinin yer aldığı birçok konser verilmiştir. Bir tanesi kız olmak üzere üç evlat sahibidir.

Beste : Şeref USLUSOY
Söz : Ahmet Selçuk İLKAN

♪ : 306

(Rast Şarkı)

HERKES GİBİ

ARANAĞME

5
BUDÖNÜŞ NE YE YA RAR NE YAZIK ÇOK GEÇ GEL DİN

9
BUDÖNÜŞ NE YE YA RAR NE YAZIK ÇOK GEÇ GEL DİN

13
BEN DESEN Lİ AR ZU LAR BİTTİKTEN SON RA GEL DİN

17
SAZ

21
BENDEYDİN NE FES Gİ Bİ SENDEYDİM HE VES Gİ Bİ

25
GÖZÜMDE HER KES Gİ Bİ OLDUKTAN SON RA GEL DİN

29
GÖZÜMDE HER KES Gİ Bİ OLDUKTAN SON RA GEL DİN

Deniz ÖZALÇIN 2006

BU DÖNÜŞ NEYE YARAR, NE YAZIK ÇOK GEÇ GELDİN
BENDE SENLİ ARZULAR BİTTİKTEN SONRA GELDİN
BENDEYDİN NEFES GİBİ, SENDEYDİM HEVES GİBİ
GÖZÜMDE HERKES GİBİ OLDUKTAN SONRA GELDİN

UNUTULDUN ZAMANLA, NE OLUR BENİ ANLA
GÖZÜMDEN DAMLA DAMLA DÜŞTÜKTEN SONRA GELDİN
BENDEYDİN NEFES GİBİ, SENDEYDİM HEVES GİBİ
GÖZÜMDE HERKES GİBİ OLDUKTAN SONRA GELDİN

ALIŞMIŞKEN HASRETE, DEĞMEZDİ BU ZAHMETE
SEVGİM ARTIK NEFRETE DÖNDÜKTEN SONRA GELDİN
BENDEYDİN NEFES GİBİ, SENDEYDİM HEVES GİBİ
GÖZÜMDE HERKES GİBİ OLDUKTAN SONRA GELDİN

Söz : Cengiz CAN, Şeref USLUSOY
Müzik: Şeref USLUSOY

Usul : Semai

(Nihavend)

DAMLA DAMLA DÜŞ ÜSTÜME

DAM LA DAM LA DÜŞ ÜS TÜ ME BA HAR YA Ğ MU RU GI BI
DA MA RIM DA KI KAN GI BI YÜ RE ĞİM DE KI CAN GI BI

HAS RET ÇÖK TÜ ÜS TÜ ME GE CENİN MATE Mİ GI BI
İLK GÜN Kİ HE YE CAN GI BI DAM LA DAM LA DÜŞ ÜS TÜ ME

- SAZ -

GÖ ZÜM DEN A KAN YA Ş GI BI GÜL LE RE KO NAN KUŞ GI BI

HA YALİM DE KI DÜŞ GI BI DAM LA DAM LA DÜŞ ÜS TÜ ME ÜS TÜ ME

Damla damla düş üstüme,bahar yağmuru gibi

Hasret çöktü üstüme,gecenin matemi gibi

Gözümden akan yaş gibi,güllere konan kuş gibi

Hayalimdeki düş gibi,damla damla düş üstüme

Damarımdaki kan gibi,yüreğimdeki can gibi

İlk gün'ki heyecan gibi, damla damla düş üstüme

N a k a r a t.

Beste : Şeref USLUSOY
Güfte : İsmet IŞIK

Usul : DÜYEK

(Hicaz Şarkı)
ÜZERSİN BENİ

Arañağme

5

Sev gi mi a yak lar al tu na al ma SAZ
Sen yok san ba har yok mev sim le rim de SAZ

9

da rıl tur in ci tir ü zer sin be ni SAZ
Gün doğ sa ba na ne bat sa ba na ne SAZ

13

Sa kın mer ha met tir is te ğim san ma SAZ
Aş ki mi çe vir me bul ma ba ha ne SAZ

17

Da rıl tur in ci tir ü zer sin be ni SAZ

21

ü zer sin ü zer sin ü zer sin be ni SAZ ni SAZ

1. 2. D.C.

Dışan Özalçın nisan 2008

SEVGİMİ AYAKLAR ALTINA ALMA
DARILTIR, İNCİTİR, ÜZERSİN BENİ
SAKIN MERHAMETTİR İSTEĞİM SANMA
DARILTIR, İNCİTİR, ÜZERSİN BENİ

SEN YOKSAN BAHAR YOK, MEVSİMLERİMDE
GÜN DOĞSA BANA NE, BATSA BANA NE
AŞKIMI ÇEVİRME BULMA BAHANE
DARILTIR, İNCİTİR, ÜZERSİN BENİ

Söz : Ali ARIKAN
Müzik: Şeref USLUSOY

Usul : Duyek
♩ : 126

(Hüzzam Şarkı)

KADER

ARANAĞME

5

9

13

17

21

25

29

33

37

41

1. 2. 1. 2. 1. 2.

Ka der se ni ben den SAZ a yı ra cak sa SAZ

Bu tun ha yal le rim yok o la cak sa SAZ

sa SAZ Aş kı mız bir an da son bu la cak

sa SAZ İs te mem böy le aşk ye rin de kal

ye rin de kal sin. Mut lu gün le ri miz SAZ

U çup gi der se SAZ Sa na do ya ma dan

Ö mür bi ter se SAZ se SAZ Kab ri min üs

tün de bay kuş ö ter se SAZ Ü ze ri me

bir gül di ki ver ye di ki ver ye ter.

KADER SENİ BENDEN AYIRACAKSA
BÜTÜN HAYALLERİM YOK OLACAKSA
AŞKIMIZ BİR ANDA SON BULACAKSA
İSTEMEM BÖYLE AŞK YERİNDE KALSIN

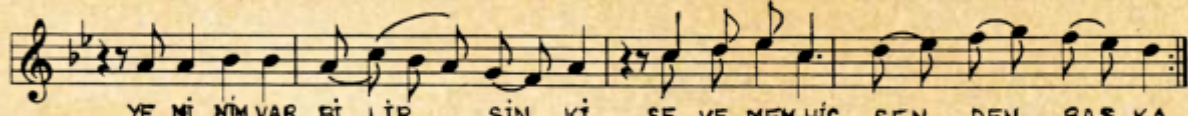
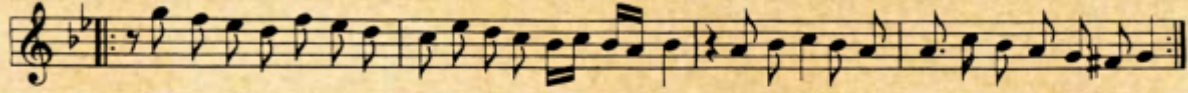
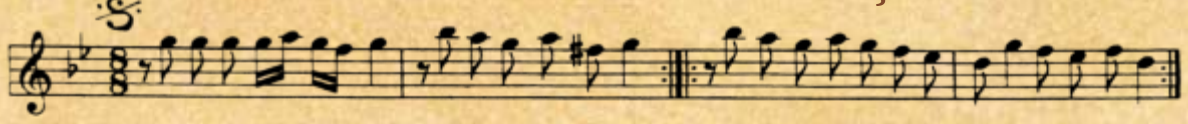
MUTLU GÜNLERİMİZ UÇUP GİDERSE
SANA DOYAMADAN ÖMÜR BİTERSE
KABRİMİN ÜSTÜNDE BAYKUŞ ÖTERSE
ÜZERİME BİR GÜL DİKİVER YETER

Söz : Cengiz ÖZAKTAŞLAR
Müzik: Şeref USLUSOY

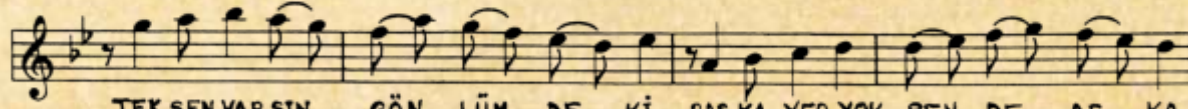
Usul : DÜYEK

(Nihavend)

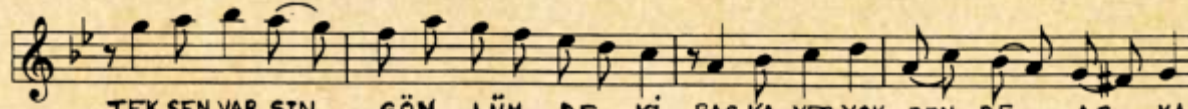
NAZAR DEĞMESİN BU AŞKA

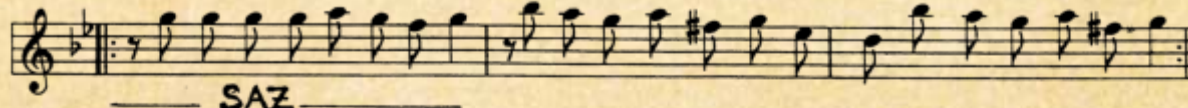
YE Mİ NİM VAR Bİ LİR... SİN. Kİ SE VE MEM HİÇ SEN DEN BAŞ KA
YIL LAR SONRA OL SA... BEL Kİ GÖN LÜM DÜ ŞER SE. BİR AŞ. KA

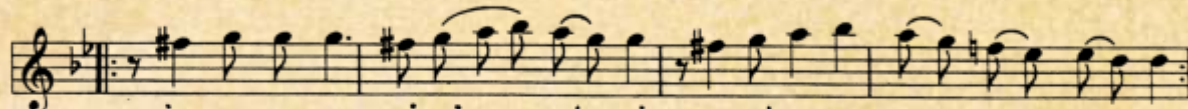
TEK SEN VARSIN GÖN LÜM DE. Kİ BAŞ KA YER YOK BEN DE. AŞ. KA
GEL E LİN LE ÖL. DÜR BE. Nİ VUR BA ŞI MI TAŞ TAN TA. ŞA

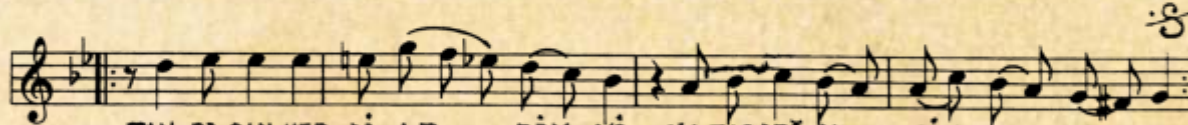
TEK SEN VARSIN GÖN LÜM DE. Kİ BAŞ KA YER YOK BEN DE. AŞ. KA
GEL E LİN LE ÖL. DÜR BE. Nİ VUR BA ŞI MI TAŞ TAN TA. ŞA

SAZ

BİT ME YE CEK Bİ LİR... SİN Kİ SEVGİN BAŞ KA AŞ. KİN BAŞ KA

TAN RI DAN HEP Dİ LE... RİM Kİ NAZAR DEĞ ME. SİN BU. AŞ. KA

Yeminim var blirsin ki,sevemem hiç şenden başka
Tek sen varsın gönlümdeki,başka yer yok bende aşka
Bitmeyecek bilirsin ki,sevgin başka aşkın başka
Tanrıdan hep dilerim ki,nazar değmesin bu aşka
Yıllar sonra olsa belki,gönlüm düşerse bir aşka
Gel elinle öldür beni,vur başımı taştan taş
Nakar at...

Söz : Yavuz ÖZTÜRK
Müzik: Şeref USLUSOY

Usul : Semai

(Kürdili Hicazkâr)
SEVGİ SELİ

Aranağme

5

9

18

26

SAZ

30

38

Bit me yen ef kar gi bi
Sev da yı an lar gi bi

gön. lüm de sev gi se li

1. 2. D C

Barın 12'li Al 1/16 neme 2005

COŞUYOR SELLER GİBİ, AŞIK BÜLBÜLLER GİBİ
YANIYOR ÇÖLLER GİBİ, GÖNLÜMDE SEVGİ SELİ

YAĞIYOR KARLAR GİBİ, ESİYOR RÜZGAR GİBİ
BİTMEYEN EFKAR GİBİ, GÖNLÜMDE SEVGİ SELİ

AĞAÇTA DALLAR GİBİ, PETEKTE BALLAR GİBİ
UZAYAN DALLAR GİBİ, GÖNLÜMDE SEVGİ SELİ

DAMARDA KANLAR GİBİ, YÜREKTE CANLAR GİBİ
SEVDAYI ANLAR GİBİ, GÖNLÜMDE SEVGİ SELİ

Güfte : Cengiz CAN
Beste : Şeref USLUSOY

Usul : DÜYEK

(Muhayyer Kürdi)
KİMDİ O

— ARANAĞME —

KİM Dİ O SE Nİ BEN DEN KO PA RAN

KİM Dİ O

BAK MA DAN GÖZ YA ŞI MA KİM Dİ O — — — — — Bİ RAK TIN TEK

BA ŞI MA KİM Dİ O — — — — — KİM Dİ O — — — — —

— SAZ —

KİM Bİ LİR BU GE CE NA SİL MUT LU SUN
HA LİM DEN HA BERSİZ NEŞ'E DO LU SUN

SEN BİR BAŞ KA Sİ NİN NA SİL O LUR SUN

KİM Dİ O KİM Dİ O KİM Dİ O KİM KİM KİM Bİ O

Kimdi o seni benden koparan kimdi o, bakmadan göz yaşına kimdi o, bıraktın tek başıma kimdi o.
Kim bilir bu gece nasıl mutlusun, halimden habersiz neş'e dolusun.
Sen bir başkasının nasıl olursun, kimdi o, kimdi o, kimdi o, kim, kim, kimdi o..?

Beste : Şeref USLUSOY
Güfte : Cengiz ÖZAKTAŞLI

Makam : Muhayyerkürdi
Usul : Düyek

AYRILMAK HIÇ OLUR MUYDU (Sayın İbrahim TATLİSES'e...)

Aranağme...

Tan rım se ni se ven le re bak biz le re ba ğış la dı o tat lı se se doy ma dan

ay rılmak hiç o lur muy du ay rılmak hiç o lur muy du o tat lı se se doy ma dan

ay rılmak hiç o lur muy du saz... o lur muy du o lur muy du

ay rılmak hiç o lur muy du o tat lı se se doy ma dan ay rılmak hiç o lur muy

du saz... du *H. Altınöz*

*Tanrım seni sevenlere
Bak bizlere bağışladı
O tatlı sese doymadan
Ayrılmak hiç olurmuydu*

*En güzel şarkıların bak
Hep söyleniyor dillerde
Sevenleri bırakta
Ayrılmak hiç olurmuydu*

*Her gün dualar edilen
Şifa dileyen gönülden
Sen bir imparator iken
Ayrılmak hiç olurmuydu*

*Olurmuydu olurmuydu ayrılmak hiç olurmuydu
O tatlı sese doymadan ayrılmak hiç olurmuydu*

HZ. EYYUB ve KUYUSU

Selahattin E. GÜLER
Yerel Tarih Araştırmacısı

Şanlıurfa'nın en eski mahallelerinden biri olan Eyyubiye Mahallesi, tarihi geçmişi çok eskilere dayanan ve tarihte önemli yapılara mekânlık etmiş şehrin güneydeki en önemli bölümüdür. Bu bölgede bugün yedi mahalle bulunmakta ve 100 binin üzerinde insan yaşamaktadır.

Kuyunun Yeri

Günümüzde "Eyyüpnebi Mahallesi"nin güneyinde, girişindeki tabelada "Hz. Eyyub Sabır Makamı" yazılı olan alanda, Hz. Eyyub'un hastalığı boyunca kaldığına inanılan küçük bir mağara (sabır mağarası), ayağını vurmasıyla yerden çıkan şifalı suyun bulunduğu bir kuyu ve yakın zamanda alanın güneyindeki mezarlık kaldırılarak yerine inşa edilen "Hz. Eyyub Camii" bulunmaktadır.

Kuyu kayadan oyulmuştur. Yüzlerce yıl kullanıldığı bellidir. Kuyunun ağzında taştan bir bilezik mevcut olup su çekmekten dolayı aşınmış ve el derinliğinde oyuklar oluşmuştur. Suyu soğuk ve temiz olup hiç kurumaz. Kuyunun suyu Hıristiyanlar ve Müslümanlar tarafından şifalı su olarak kabul edilmiştir. Hastalar tarafından yıkanmak ve içilmek için kullanılır.¹

Sabır Mağarası, gerek Urfa'dan gerekse ve Türkiye'nin değişik yerlerinden özellikle hafta sonları çok sayıda insan tarafından ziyaret edilmekte ve içinde namaz kılanarak dua edilmektedir. Bunun dışında borularla kuyudan sebillerle aktarılan şifalı sular hem içilmekte hem de çeşitli kaplarla götürülmektedir.

Alandaki Türkçe ve İngilizce tanım levhaları bilimsellikten uzak, eksik ve yetersizdir. Levhaların doğru metinleri ve İngilizce doğru tercümelemeleri tarafımızdan yetkililere teslim edilmesine rağmen, şimdiye kadar değiştirilmemiştir.

Eyyub Kuyusu'nun tarihine girmeye Urfa'da halk arasında anlatılan Hz. Eyyûb'un kıssasını gözden geçirelim:

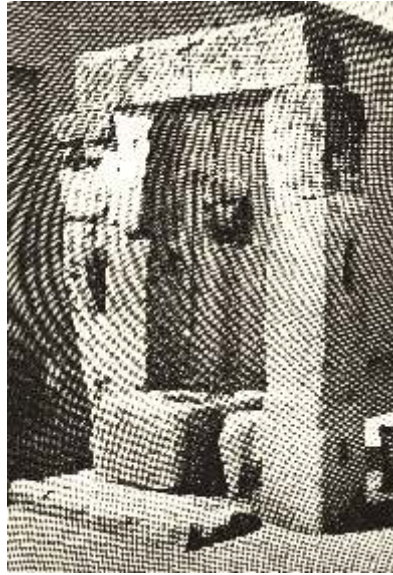
HZ. EYYUB KISSASI

"Cenab-ı Hakk, seçkin bir kulu olan Hz. Eyyûb'u peygamberlikle görevlendirdi. Onu ve ailesini bol nimetlerle rızıklandırdı. Ona birçok evlat verdi. Malına ve davalarına bereket girdi.

Birçok köyü, bu köylerde bereketli toprakları ve sürülerce davarı oldu. Yüce Allah'ın (c.c.) kendisine verdiği bu nimetlerden kendisi, ailesi ve çevresi bol bol faydalandı. Bu nimetlerden fakir ve fukaraya vererek onların da ihtiyaçlarını giderdi.

Cenab-ı Hakk, onu imtihan için, önce malını ve sürülerini sonra tüm evlatlarını elinden aldı. Varlıktan yokuşa, perişan bir hayata sürüklendi. O ise, "Veren Allah, alan Allah" diyerek isyana ve hüznemeden haline şükrederek sabretti. Sarsılmaz bir imanla metanetini kaybetmedi ve ibadetini devam etti. Hz. Eyyûb bu kaybettiklerinin dışında bir de ihtiyarlık çağında ağır bir hastalığa tutuldu. Her tarafı yara bere içinde kaldı. Çevresindeki uzak, yakın akrabaları ve son olarak hanımı bulaşıcı bir hastalığa tutulduğuna kanaat getirip onu bir bir terk ettiler. Hiç kimsenin değil de hanımı Rahme'nin kendisini terk etmesine içerledi.

İnsanlar, Hz. Eyyûb'u köyden kovdular. Hanımı Rahme onu köyün dışında oldukça uzakta bir mağaraya bırakıp geri döndü. Şeytan, Hz. Eyyûb'a ve Rahme'ye zaman zaman musallat oldu. Rahme etkisi altında kalsa da Hz. Eyyûb, şeytanı kovarak zerre kadar etkisi altında kalmadı. Mağarada tek başına Rabbine sığınarak ibadetini ve zikrine devam etti. Hanımı Rahme zaman zaman mağaraya gelip onu ziyaret ederdi. Beraberinde yiyecekler getirirdi. Bir müddet kaldıktan sonra onu tekrar yalnızlığa terk ederdi. Böylesi bir durumda, eşini yalnız bırakması ve

HZ. EYYUB KUYUSU
Fotoğraf: J.B. Segal 1970

şeytanın kalbine vesvese koymak istemesi bu yüce insanı asla sarsmadı.

Hiz. Eyyub Mağara Giriş Eski Hali

Mağaranın İçi

Hiz. Eyyub Mağara Giriş Yeni Hali

geçmişini bulunuyor.

1144 yılında Urfa'yı Haçlıların elinden alarak fetheden Musul hükümdarı İmadeddin Zengi, bir yıl sonra hasat mevsiminde tekrar Urfa'yı ziyarete geldi. Tarihi ve dini mekânları gezdi. Zengi kendisine eşlik eden kentin Süryani papazı Abul Farac Basilius Bar Şumana'ya Harran Kapısı dışındaki Şehit Doktor Kosmas Manastırı yanındaki kuyu (Eyyub Kuyusu) hakkında bilgi istedi. Zira Ortaçağ'da "Eyyüb Kuyusu" balıklı göllerden daha önemliydi. Hıristiyan şehit doktorlardan Kosmas ve Aziz Damianus'un mezarları bu kuyunun yanında idi. Burada ayrıca bir manastır, hastane ve misafirhane de vardı. Ne yazık ki bu yapılardan herhangi bir kalıntı günümüze ulaşmamıştır.

Papaz Basilius, bu bilgileri verdikten sonra Aziz Stefanos Kilisesi'nde (şimdi Ulu Camii) saklanan ve Hiz.İsa'nın yüz hatları gözüktüğüne inanılan Kutsal Mendil Mandylion'u çalan doğulu biri hakkındaki o dönemin şu popüler öyküsünü anlattı:

"Urfa'da yatmakta olan bir hasta, geceleyin Harran Kapısı'ndan kente girerek kilisede saklanmakta olan ve üzerinde İsa'nın portresi beliren kutsal mendili çalar ve Kosmas Manastırı'na gelerek geceyi geçirmeye başlar. Ancak cebinde saklamış olduğu kutsal mendilin ışık ve nur saçmasından korkarak, onu manastır yanındaki kuyunun içine atar. Kuyudan hemen bir nur sütünü çıkar ve suyun içi bir güneş gibi parlar. Kutsal mendil daha sonra bulunur ve yerine konulur."

Bu olaydan sonra hastalar, özellikle Müslümanlar bu kuyunun sularıyla yıkanarak fil hastalığı, cüzzam ve "Abgar hastalığı" olarak bilinen Damla (Gut) gibi hastalıklardan kurtularak şifa buldular.⁴

Zengi'nin ayaklarında da damla hastalığı vardı ve ondan acı çekmekteydi. Atına binerek kuyunun yanına geldi ve kuyudan su çekerek ayaklarını yıkadı. Zengi, oraya gelen hastaların ve acı çekenlerin kullanmaları ve dinlenmeleri için bir hastane yapılmasını emretti. Civardaki bütün tarlaların hastaneye vakfedilmesi için emirler verdi. Ancak onun 1146 yılında Caber Kalesi'nde öldürülmesi üzerine bu projeler gerçekleşmedi.

Eyyüb Kuyusu, 13. yüzyılda "Fil hastalığına tutulanların kuyusu" adıyla

çağrılıyordu. Kuyu olağanüstü özellikleriyle o kadar ünlenmişti ki, kent

Eyyüb Nebi Köyü / Hz. Eyyüb Türbesi - 1997

Dipnotlar:

- (1) Selami Yıldız, Peygamberler Diyarı Urfa, Ankara 2006, s. 109.
- (2) Yıldız, a.g.e., s. 104, 107.
- (3) <http://ermeni.org/turkce/vkayutyun.php?tp=ea&lng=tr&nmb=132>
- (4) J.B. Segal, Edessa, Kutsal Şehir, çev. Ahmet Aslan, İletişim Yayınları, Dünya Şehirleri Dizisi 5, İstanbul 2002, s. 313, 315.
- (5) Segal, a.g.e., s. 113.
- (6) Cabiye, Şam'ın 80 km. kadar güneybatısında Havran bölgesindeki Cevlan'da bugünkü Neva'ya çok yakın bir yerde kurulmuş bir şehirdir. Bkz. Yakut el-Hamevi, Mu'cemül-Buldan, Beyrut 1979, cilt II, s. 91.
- (7) Buhârî, Sahîh-i Buhârî Muhtasarı. Tecrîd-i Sarîh Tercümesi ve Şerhi, müellifi: Zeynüddin Ahmed Zebîdî, mütercim ve şarihi: Kâmil Miras, 6. baskı, Diyanet İşleri Başk. Yay. Doğu Matbaası, Ankara 1981, cilt IX, s. 142-143.
- (8) El-Mes'ûdî, Mürucü'z-Zeheb ve Me'adinü'l Cevher, neşr. M.Muhyiddin Abdülhamid, Beyrut 1964-65, cilt I, s. 48.
- (9) MaxSeligsohn, "Eyyûb" maddesi, İslam Ansiklopedisi, cilt IV, s. 423.
- (10) El-Karamâni, Ahmed bin Yusûf, Ahbarüd-Düvel ve Asarül-Üvel fit-Tarih, 1019/1610, Diraset ve Tahkik: AhmedHatat-Fehmi Sa'ad, Beyrut, Âlemül-Kütüb 1992, s. 42.
- (11) <http://www.answers.com/topic/job-biblical-figure>

ŞANLIURFA HALK KÜLTÜRÜNDE ÖLÇÜ, TARTI VE HESAP KAVRAMLARI

Öğr. Gör. S. Sabri KÜRKÇÜOĞLU
Harran Üniversitesi
GAP Bölgesi El Sanatları
Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürü

Urfa halı fabrikasının sulu boya resmi (Kalimano Karlo Orlando Arşivi , 1898)

Yerleşim merkezi olarak günümüzdün 12.000 yıl önceye uzanan bir tarihe sahip olan Şanlıurfa, halk kültürü yönünden de zengin bir hazineye sahiptir. Şanlıurfa halk kültürü üzerine yapılacak araştırma ve derlemeler, geçmişe yönelik ayrıntılı bilgiler vereceği gibi, şu andaki kültür hayatımıza da değişik boyutlar getirecektir.

Günümüzde; ahilik, geleneksel müzik, sıra gecesi, halk oyunları, aşıklık geleneği, dağ yatsısı, kirvelik, sünnet, evlenme ve düğün adetleri, giyimkuşam, el sanatları, mutfak kültürü, geleneksel mimari, güvercin-at-keklik gibi hayvanlara olan tutku, halk edebiyatı ürünleri gibi halk kültürü öğeleri Şanlıurfa'da bütün canlılığıyla yaşamaktadır.

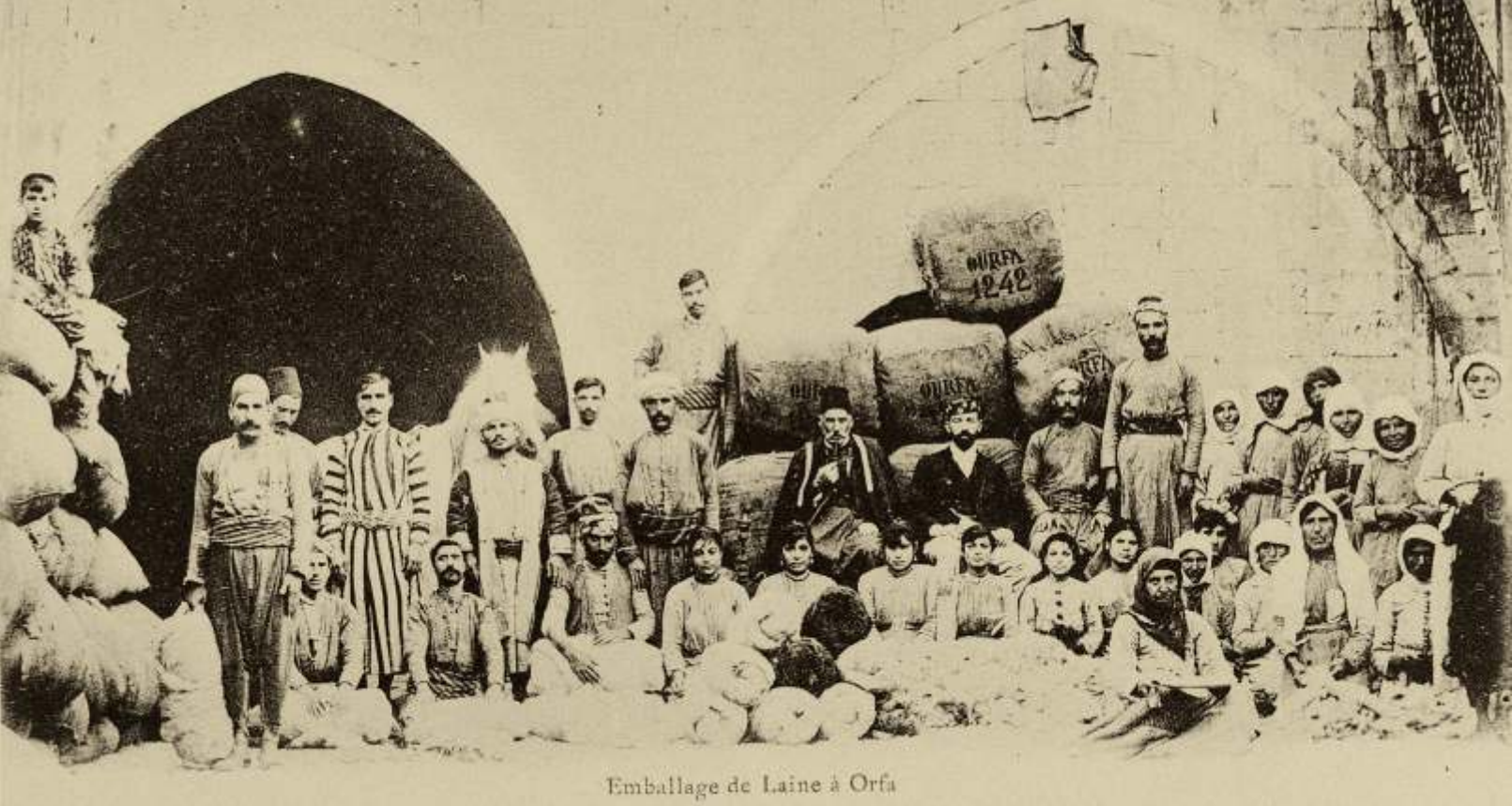
"Güneydoğu Anadolu Projesi"ne bağlı olarak son yıllarda Şanlıurfa'daki nüfus artışıyla oluşan yeni sosyal yapı, kültürel değişim sürecini hızlandırmıştır. Kültürel değişim ve etkileşim süreci yaşanırken halk kültürüne ait birçok

konunun araştırılıp bilinmesi, geleceğe aktarılması ve bu değerlerin yaşatılması çalışmalarına önem vermek gerekmektedir.

Halk kültüründe ölçü tartı ve hesap kavramları, geleneksel toplumda insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta olup uzun yıllardan beri kullanılmaktadır. Çağımızda; radyo, televizyon, internet gibi iletişim araçlarının uluslararası bilgi alışverişinde kullanılır olması, şehirler ve ülkeler arası insan gidiş-gelişlerinin artmış olması, sürekli olarak yeni teknolojik araç ve gereçlerin yaşamımıza girmiş olması, konuştuğumuz dil ve bu dilin kavramları üzerinde zamanla bazı değişimleri kaçınılmaz kılmaktadır. Bu sebeple ölçü, tartı ve hesap kavramları de zamana uygun olarak değişiklikler göstermektedir. Halk kültürü olarak ele aldığımızda bu kavramların tarihi süreç içindeki gelişim ve değişimleri önem taşımaktadır.

1908 (H.1313) tarihli *Halep Vilayeti Salnamesi*'nde Urfa merkez kazasında 491.960 dönüm tarla olduğu; Birecik kazasında 233.000 dönüm ekilebilir araziden 17.000 kile buğday, 22.000 kile arpa, 2.000 kile culban, 5.000 kile zeytin, 600 kantar kendir, 40 kantar fıstık üretildiği; Ekilebilir arazinin her bir dönümünde 40 kıyye (52 kg) ile 200 kıyye (260 kg) arasında ürün elde edilebildiği belirtilmektedir. Bu ölçülerden Kıyye (okka): Yaklaşık 1.3 kg ağırlık ölçüsü; Kantar: 44 kıyye (57.2 kg); Kile: 8 semen, 80 okka (104 kg); Batman: 6 okka (7.8 kg); Okka: 400 dirhemdir. 1 ölçek buğday ise 15 kıyyedir. (Bayraktar, 2007, s 188)

Urfa Şer'iyye sicillerinde ölçü birimi olarak nügi, kile, batman, kıyye, dirhem, tava, deste ve sümün birimleri verilmiştir. Sümün 1/8 anlamına gelir. 8 sümün 1 tam, yani 1 kile etmektedir. Walther Hinz, Urfa'da bir kile buğdayın 51.312 kg olduğunu belirtmektedir. Ayrıca 8 amid kilesine denk Osmanlı

Emballage de Laine à Orfa

Mişel Obeg'inin iş yerinde çalışan kadın ve erkek işçiler (Kalimano Karlo Orlando Arşivi, 1905)

kilesi vardı. Bu da 102.624 kilograma denkti. Bkz. Hinz, *İslamda Ölçü Sistemleri, Edebiyat Fakültesi Basımevi*, İstanbul 1990. s.51. 1841 senesinden sonra Türkiye'de kile her yerde 20 okkalk buğday ağırlığına denk hale getirildi. 20 okka 25.656 kg buğday, 22.25 kg arpaya denktir. Unda da buğdaydaki gibi 25.656 kg olarak alınmaktadır. Bugün Urfa'da 1 sümün (tımın) buğday 23, arpa 19 kilogramdır. 8 sümün 1 kile, 1 kile buğday 184, arpa 152 kilogramdır. Bu bilgiler Urfa İmam keskin Buğday pazarı C7 Blok No: 2 esnafı Süleyman Koyuncu'dan 28.06.2006 tarihinde alınmıştır. H. 1277 senesine kadar 1 şenbil=48 hokka (1 hokka=1.2828 kg)=61.5744 kg, yine bir şenbil 2.4 istanbul kilesidir. (Bayraktar, 2007, s.233)

Şanlıurfa halk kültüründe, geçmişte ve günümüzde geçerli resmi ölçü, tartı ve hesap birimlerinin yanında, değerlerini ancak kullanan halkın bildiği bir takım ölçü, tartı ve hesap birimleri yer almaktadır. Bu kavramlar halkın gündelik hayatında ve iktisadi hayatında geçmişte kullanılmış olup bir kısmı bugün de kullanılmaktadır.

Osmanlı döneminde uzunluk ölçü birimi olarak arşın; ağırlık ölçüsü olarak okka, batman, dirhem denilen ölçü birimleri kullanılıyordu. Türkiye'de 26 Mart 1931 tarih ve 1782 sayılı kanunla, arşın ölçü birimi kaldırılıp yerine metre sistemi kabul edildi. 1933'ten sonra arşının bütün çeşitleri ortadan kaldırılıp

metre sistemine geçildi. Ancak uzun yıllar arşın kullanılmaya devam etti

Şanlıurfa yöresinde tespit edebildiğimiz ölçü-tartı ve hesap kavramlarından önemli bir kısmı halk tarafından, diğer bir kısmı ise resmi ölçü olarak kullanılmıştır. Bugün bu kavramların yerini, çoğu batıdan ve diğer dillerden gelen kavramlar almıştır. Ancak yine de eski kavramların bir kısmı günümüzde yaşamaktadır.

Bu kavramların bazıları eskisi gibi bir birim olarak kullanılsa bile, bazı deyim, atasözü, mani ve türkülerimizde yerinde durmaktadır.

Harmanlar kilelendi

Timinler silelendi

Sen benden ayrıldı

Benzime kül elendi

manisinde olduğu gibi.

Ölçü tartı ve hesap kavramlarında Türkçe olanların yanında yabancı dillerden de halkın diline geçmiş birimler vardır. Arapça, Farsça ve diğer yabancı dillerden dilimize geçmiş olan kavramlar bazen değişikliğe uğrayarak halk tarafından kullanılmıştır.

Bu çalışmada Şanlıurfa yöresinde kullanılan ölçü, tartı ve hesap kavramlarından derlemeler yapılmıştır. Ayrıca belirtmek isteriz ki Şanlıurfa'da kullanılan bu kavramların bazıları diğer yörelerde de kullanılmaktadır.

Şanlıurfa halk kültüründen derlenen ölçü tartı ve hesap kavramlarını; "genel", "miktar", "uzunluk - yükseklik",

"alan", "ağırlık", "zaman" gibi bölümlere ayırmak mümkündür. Ancak bu ölçüler bazen kesin ve belli bir birimi vermeyebilir.

Geçmişte ve günümüzde Şanlıurfa halk kültüründe kullanıldığı tespit edilebilen ölçü tartı ve hesap kavramlarından derlediklerimizi anlamlarıyla ve gündelik hayatta kullanıldığı "urfa ağzı" örnek cümlelerle belirtmenin halk bilimi açısından yararlı olacağı kanaatindeyiz.

I- Ölçü, Tartı, Mal Niteliği İle İlgili Kavramlar

Alt baş: Arazinin, bağın, bahçenin yola yakın olan giriş ve çıkışı, aşağı taraf.

Arabbazar: 1- Götürü alış veriş yapmak. Bir nesne için bir fiyat belirleyerek, satıcıya tartmadan ölçmeden "Bu fiyata verirsene alırım" diye teklifte bulunmak. Bunun aksini satıcı da teklif edebilir.

Bahalı: Pahalı, paha biçilmez.

Bikiyas: Aynı ölçüde. Birbiri kadar.

Bişgel: Çabuk pişen mercimek, nohut, kuru fasulye gibi şeyler için kullanılır. "Mercimeğimiz çok bişgeldir."

Besli: Büyükçe, iri. "Çok besli bir koyun."

Bösböyyik: Çok büyük, iri yarı.

Cıncıh kimin: Temiz, parlak ve göz alıcı nesnelerin güzelliğini ifade etmek için benzetme. "Cıncıh kimin bi mal"

Çırıpı: Ağaçlardan, bilhassa üzüm kütüklerinden kesilen ve kurutulan ince dallar. "Çırıpı gibi olmasın"

Çetele: Bazı esnafın hesap tutmak için üzerine bir şeyle işaret yapılan ağaç dalı, tahta.

Çihin: Ufak bohça. "Bir çihin olsun."

Çizo: Zayıf, sıska, kısa. "Bu koyun çizo kalmış."

Dellallıh: Tellala görevi karşılığı verilen ücret. "Dellallığı katarak fiyatını söyle"

Diş kirası: Bir kimseye fazladan verilen para ya da hediye. "Malı almış bi de diş kirası istiy"

Dolam: Defa, çevrilme durumu. Bir nesne üzerine bir tur ip, zincir, tel, sargı, kuşak gibi şeyler sarmak. "kendirin bağı yirmi dolam, sizin kuyuya yeter mi?"

Duzlı: Kendi kesesine göre ekonomik olmayan. Pahalı, masraflı. "Bının fiyatı birez duzlu."

Düzayah: İçinde merdiven ya da inilip çıkılacak bölümü olmayan ev. "Bize bir düzayah ev bul alah"

Ebra: Dara, kabıyla birlikte tartılan bir nesnenin kabının ağırlığı.

Eşkimah: Özelliğini yitirmek, ekşimemek. "Kimse yoğurdum eşki demez."

Firdolayı: Çepeçevre.

Hatra: Defa, kez, kere. "Bu buğday eşekle kaç hatrada daşınır."

Hıra: Zayıf, ince, cılız, "İyi ama bı koyun birez hıra kalmış."

Hırhana: Bir sürü, fazla kalabalık. "Bir hırhana gelmişler ona göre yemek yapmamız lazım."

Kabala: Götürü, tartı ve ölçü ile olmayarak, toptan ve kesin olan.

Karar: Ne az ne çok olan, tam ölçü. Ölçülülük. "Kararında olsun..."

Kese: Para konulan, ağız büzülen kese. "Bir kese altın verdiler, vermedim."

Kistas: Mizan, ölçü, manevi değer ve kıymet ölçüsü.

Kurtarmah: Satılacak malın kâr sınırının başlayıp yükseltilerek satılması. "Bu halı beşyüz liraya kurtarır mı? Kurtarmaz vallahi o fiyete ben almışam."

Mangır: Bakır sikke, bir akçenin dörtte biri.

Mehenk: 1- Ölçü, bir şeyin kıymet ve vasfını gösterir olan. 2- Altın ve gümüş ayarını anlamaya mahsus taş. "Mehengi bozuk..."

M'eheyter: Muhayyer. İki şeyden birinin seçimi arasında serbest bırakılmış, beğenilirse almak, beğenilmezse geri vermek şartıyla alınan şey. "Yağımız m'eheyterdir."

Metelik: On para olarak değeri olan, ayarı bozuk rayicin yarım kuruşluk parası.

Nakıl: Kere, defa, kez. "Kaç nakıl taşınır bilemem."

Narh fiyatı: Temel ihtiyaç maddeleri için resmi makamlarca belirlenen ve geçerli olan fiyat. Narh fiyatlarını akçanın değeri, üründen ürüne mahalline göre değişen birim ölçüler, ürün kapasitesi gibi unsurlar belirlemektedir.

(Turan, 2005, s.80)

Nisab: Zekat ölçüsü. Üzerine zekat verilmesi farz olan mal miktarı.

Perk: Sert katı. "Perk bir yoğurt."

Sehim: 1- Hisse bedeli 2- Pay, hisse.

Tay: 1- Yük dengi 2- Dolu küfe 3- Eş, akran. 4- At yavrusu

Taylık: Urfa'da 35-40 kilogramlık üzüm, incir gibi bağcılık ürünlerini taşıma sepeti.

Teze: Taze, bayat olmayan. "Tezesi gelirse bi fiyat olmaz."

Tirink: Peşin para ile satılan, ya da alınanlar için söylenir.

Toklı: Bir yaşında erkek kuzu.

Üste istemah: Alış verişte fazladan bir şey daha elde etmek; fazladan bir şeyler istemek. "Üste iki torba daha istedi, ben de vermedim."

Üste vermah: Alış verişte verilen şeye, başka bir şey daha katmak. "Bir deste üste verirse alıram."

Yarıya vermah: Tarlasını, bağını, bahçesini v.b. kazancın yarısı üzerinden kiralamak.

Zaviye (Zevye): 1- Köşe, 2- Açı ölçü birimi

II- Miktar Ölçüsü

Ağız: 1- Defa, kez, kere. 2- Yeni doğuran hayvandan ilk günlerde sağılan koyu yapışkan süt. 3- Şive, lehçe. "Bu koyundan günde kaç ağız süt alınır."

Urfa Çarşısı / 19. Yüzyıl sonları / Fotoğraf: Peder Gabriel Bretocq.

Urfa dokumacılar hanında kumaş dokuyucular -1908

At yükü: Bir atın alacağı miktar. "XVI. Yüzyıldaki vergi kanunnamelerinde Ruha'dan transit geçen mallardan alınan vergilerden, bir at yükü kumaş için 200 akça vergi alınacağı hükme bağlanmaktadır. (Turan, 2005, s.107)

Avıç dolısı: Pek çok, avuç içinin alacağı miktar. "Bir avuç versen yeter"

Baş: İnsan, hayvan, kimi nesnelere sayımında tane, dilim. "Yirmi baş peynir bize bir hafta yeter"

Binakıl: Bir kere, bir defa, bir kez. "Aldığın odunlar at arabasıyla binakılda gider"

Birez: Biraz. Çok az.

Bire: "bir adedin yerine" anlamında kullanılır. "Buğdamız bı yıl bire kırk geldi."

Bit kadar: Çok küçük parça, ufacak şey.

Bö'cük kadar: Böcek büyüklüğünde küçük nesne.

Buhça: Büyük çıkmın, uçları bir yere getirilmiş dört köşe bir sargı. "Bir buhça çeyizlik kumaş aldıh."

Cüçük: Palaz, küçük, ufak. "Cüçük kadar..."

Cürmü: Hacim, büyüklük. "Cürmü kadaryer tutar"

Curın: Taştan oyma sabit su kabı,

yalak. Urfa'da eski evlerin avlusunda su curunu, üzüm ezilen curun gibi çeşitler bulunmaktadır. "On curın üzüm ezdik."

Çeynem: Çok küçük lokma. Ağızda bir defada çiğnenecek kadar. "Bi çeynem ver dadına bahah"

Çirtik: Bir üzüm salkımının ayrıldığı küçük kollarından her biri, ufak salkımlar. "Bir çirtik versene dadına bahah."

Çömçe: İçi çukur büyük kaşık. "On çömçe pekmez yeter."

Çimdik: Tutam, iki parmak ucuyla tutulacak miktar. "Bir çimdik versey dadına bahsak."

Çüt: İki adet, çift. "bu keçenin çütü ne kadar?"

Dadımlıh: Bir yiyeceğin tadına bakılacak kadar küçük miktar. "Yeni gelen baldan dadımlıh gönder."

Dam: Ev veya odanın alabileceği nesne. "Bir dam dolusu saman aldık."

Dibek: İçinde bazı şeylerin dövüldüğü çukur kap. "Bir dibek kahve kaynattım."

Dip: Taban, alt kısım, derinlik. "Bekmezin dibinde ne kalmışsa hepsini verim."

Deleme: 1-Peynir tekerleği. 2-Topaç. "Kırk deleme peynir göndersey yeter."

Deste: 1-Aynı cinsten onluk bir

küme. 2-Bir tutam, bir kol dolama ot.

Deve dişi: Nar ve sarımsağın tanelerinin abartılarak deve dişine benzetilmesi. "Bı narın teneleri deve dişi kadar"

Deve yükü: Odun ve yakacak satanların kullandığı bir ölçü. "Beş deve yükü biyan (meyan kökü dalları) geldi." XVI. Yüzyıldaki vergi kanunnamelerinde Ruha'dan transit geçen mallardan alınan vergilerden bir deve yükü kumaş için 300 akça vergi alınacağı hükme bağlanmaktadır. (Turan, 2005, s.107)

Diş: Diş büyüklüğünde nesnelere. "Bir diş kadardı."

Doyumluh: Doyacak miktarda yemek. "Bize tike kebabı için beş kişilik doyumluh et ver."

En: En. En büyük. "Çuvalın en böyiğine doldurup gönder."

Ferik: Küçük, taze. "ferik tavuğun eti lezzetli olur."

Gülle: Yumurtadan küçük yuvarlak nesne. "Yengi dünyalarımızın her biri gülle kadar."

Halbır: Daire şeklinde, tahta kenarlı tabanı örgülü kabin alabileceği nesne. "İki halbır saman yeter."

Haral: Kıldan dokunmuş 150 kg. kadarlık buğday veya un alan çuval.

Haşa: Büyük çuval. "İki haşa saman geldi."

Hatra: Defa, kez, sefer. "İki hatra odun gönder."

Hurç: Büyük heybe. "Hurcunu doldur yeter."

İçim: Bir defa da içilecek nesne. "Bir içimlik verde bu sütün dadına bahah."

İfah: Ufak, küçük. "Hıttılar İfah olsun."

Kazan: Geniş ve çukur, büyüklükleri değişik bakır veya madeni kap. "Bir kazan pilav için pirinç lazım."

Keşkül: Seyyah dervişlerin içerisine su, yemek koydukları sefertası ödevini gören kap. "Keşkülün alacağı kadar olsun."

Kırtık: Ufak parça. "Bir kırtık verdiler", "Borcunu kırtık kırtık ödedi."

Kömesi: Hepsisi. "Kiloymı bırah bı soğanın kömesine ne istiyen?"

Kucah: Kucaklanacak miktar, "Bir kucak has (marul) göndermiş para da istemez demiş"

Külle: Huni biçiminde kağıttan kap. "Bir külle payamlı şeker yeter."

Küle: Tahtadan yapılan, yarım fıçı biçiminde kulplu su kovası, sütün sağıldığı kova. "Yarım külek süt."

Küp: İçine su, yağ gibi sıvı maddeler konulan çeşitli ebatlarda topraktan yapılmış ağız dar ve karınlı kab. "Bi sene için bi küp bekmez aldım."

Lenger: Büyük, yayvan bakır kap. "Beş lenger pilav için pirinç lazım."

Legen: Kenarlı geniş kap. "Bir legen dolusu köfte yaptık."

Loğ: Ufak taş silindir. "Loğ gibi olmuş."

Marhama: Büyük mendil ve bunun alacağı kadar nesne. "Bir marhama dolusu badem."

Nehit: Büyük kesme taş. "Bir nehit kadardı."

Ölbe: İçine, katı ve sıvı nesne konan kap. "İki ölbe yoğurt göndersey yeter."

Sırğa: Eşek, katır, at gibi hayvanların üzerine konulan iki bölümlü büyük heybe. "Bir sırğa has aldık."

Sıtıl: Madeni, kulplu taşınır kap. Urfa'da yoğurt, süt, su, için belli büyüklükte sıtıllar vardır. Süt sıtılı yaklaşık 10 kilo süt alır. "Bir sıtıl süt geldi."

Sağım: Sağma işinde kere, kez. "Bi inekten iki sağım süt bir sıtılı doldurur."

Sehen: Madeni yayvan yemek kabı. "İki sehen un ver, parası ne kadarsa verelim."

Sele: Kulplu büyük sepet. "Bir sele ekmek lazım."

Sile: Ağız ağızına, dopdolu. "Kazan sile doldır gönder fiyatı önemli değil."

Şellek: Arkada taşınan yük. "Bi şellek üzüm göndersey yeter."

Sihim: Bir avuç sıkımı kadar nesne. "Bir sihim kadardı."

Tepeleme: Bir kap, sıvı olmayan şeylerle doldurulduktan sonra üstüne alabileceği kadar daha ilave edilmesi. "Bir halbir tepeleme nohit yeter."

Teşt: Madeni geniş çamaşır leğeni. "Bir teşt un ile ekmek yapacağız."

Tas: Madeni su bardağı, maşrapası. "Bir tas yağ ver bi helve yapah dadına bahah."

Tava: Saman ölçüsünde kullanılan kap.

Taylık: Yaklaşık 40-50 kğ sebze veya meyve konulan büyük sepet. "Bağdan beş taylık üzüm geldi."

Tepeleme: Tepe teşkil edecek kadar doldurulmuş. "İki halbir tepeleme olsun."

Topah: Toparлак, yuvarlak, yumru kadar küme. "Bi topah ver dadına bahah."

Tulih: Koyun, keçi ve sığır derisinden yapılan içine sıvı nesne konan kap. "Bir tulik yağ yeter."

Urubiye: Çeyrek altın.

Urup: Dörtte bir. çeyrek. Arşının sekizde biri. "Urup altın"

Üsküre: Büyük, çorba veya ayran

tası. (yaklaşık 1 litrelik bakır kap) "Bir üsküre yoğurt olsa yeter"

Yuvalah: Cevizden küçük yuvarlak köfte. "Zeytinler yuvalah büyüklüğündeydi."

Yarıba yarı: Eşit miktarda. "tarlayı yarıba yarı böldük."

Zırnık: Bir bütünün en değersiz, faydasız, işe yaramayan parçası, çok az. "Zırnık bile vermez."

III- Uzunluk-Yükseklik Ölçüsü

Arşın: 2- Eskiden metre yerine kullanılan osmanlı uzunluk ölçüsü. 2- Erişkin bir insanın parmak ucundan omzuna kadar olan uzunluk. (Metre hesabıyla çarşı arşını 68 cm. dir.) "Bu kumaştan on arşın kes."

Arşınlamak: 1- Ölçmek. 2- Hızlı ve açık adımlarla yürümek.

Boğım: 1- Parmak boğumu, 2 cm. civarında bölüm. 2- Deste, demet, tutam "Beş boğım yeter."

Endaze: 1-Ölçü, 2-Değerli kumaşları ölçmede kullanılan ölçü (65.25 cm.dir), 3-Hesap, 4-Derece

Enni: Enli. "Enlisinden bir top bez gönder."

Kor: Yapıda aynı yükseklikteki taşların yan yana konularak yapılmasıyla oluşan sıra. Genellikle her korun yüksekliği 25 santimetredir.

Tarihi çarşıda satıcılar

Kulaç: 1.89 m.lik bir ölçü. (Bazı kaynaklarda 1.37 cm.dir)

Kuttik: Kısa. "Kuttik boylu biriydi."

Fersah: 5.685 m.lik bir ölçü.

IV- Ağırlık Ölçüsü

Batman (men): 6 okka, kantarın 30'da biri, yaklaşık 8 kg. 1k (7.8 kg) bir ölçü. "İki batman pekmez aldım."

Barmil: Fıçı, yaklaşık bin litrenin üçte biri. "Gaz yağının barmil kaç lira?"

Dırhem: Okkanın dörtyüzde biri, ağırlığı 3.207 grama eşittir. (Bazı kaynaklarda 2.97 gram, bazılarında 3 gramdır.) Yetmiş tane orta boy arpa ağırlığındadır.

Kantar: 44 okka (kıyye), 30 ritil (56.44 kg).

Kırat: Altın ve gümüş tartılarında bir ölçü. Bir dirhem onikide biri. Altın için 0.176, gümüş için 0.186 gr.

Kırat: Bir tahıl ölçüsü, bir kilenin sekizde biri, timinin dörtte biri.

Kıyye: Yaklaşık 1.28 (1.3) kg ağırlık ölçüsü, okka

Kile: 8 sümün (Tımın), 80 okka. 1 kile buğday Urfa'da 184 kg, arpa 152 kilogramdır.

Miskal: Zamana ve yerine göre ağırlığı değişmekte olan bir buçuk dirhem ya da 24 kırata eşit bir ağırlık birimi.

Müd (Ruha Müdü): Bir Ruha müdü sekiz İstanbul kilesine denk olup 205.25 kilogramdır. (Turan, 2005, s.89)

Nügi: 200 dirhemlik ağırlık ölçüsü, yarım okka

Okka (Hokka): 400 istanbul dirhemi tutarında. (400x3.207 gr). Yaklaşık 1.28 (1.3) kg ağırlık ölçüsü.

Ritil: 6 okka.

Semen: 10 okka.

Şimbil: Yüzon kiloluk tahıl ölçüğü.

Tımın (sümün): Urfa'da 1 tımın buğday 23 kg, arpa 19 kilogramdır.

Tike: Yaklaşık 15 gr ağırlığında et parçası. "On şiş tike kebabı olacak kadar kuzu eti olsun."

Vukkiye: 67 dirhem.

V- Alan Ölçüsü

Bazlamaç: Orta büyüklükte ev ekmeği. (50-60 cm çapında) "Bazlamaç kadardı."

Baran: Bağda kütük, bostanda fidelik sırası. "Beş baranlık bir bahçeydi."

Dönüm: Dört evlek (919 metre kare).

Evlek: Dönümün dörtte biri, (229.66 metre kare) tarlaya tohum ekme için saban iziyle bölünen parçalardan her biri, bahçelerde sebze ve benzerlerini dikmek için ayrılan bölümlerden her biri.

Gedemeç: Eski evlerde, odanın ilk girişinde ayrılan yer, yaklaşık 2 ila 8 metre karelik bir yer. "Bize gedemeç kadar bir yer bırakmışlar."

Maşara: Bağ ve bahçelerde sebze ekme için ayrılan küçük bölümler. "Bir yıl on maşara domates gelecek."

Sini: İnce kenarlı, çeşitli büyüklükleri olan geniş bakır kap. "Böyük bir sini kadardı."

Desdeğirmi: Yusuvarlak.

VI- Zaman Ölçüsü

Bayah: Biraz önce. Demin. "Peynirimiz tazedir, bayah geldi."

Bıldır: Geçen yıl. "Bıldır bi dam yanmış bi yıl kohısı çıkmış." U. De. De.

Birezden: Birazdan, Kısa süre sonra. "Sade yağımız yağımız birezden gelir."

Birdahakine: Gelecek sefere.

Cığara içimi: Bir sigara içinceye kadar geçen zaman. "Bir cığara içimi kadar beklerseniz hazır olur."

Çoktanki: Çok önceki. "Çoktanki bi maldır."

Dayım: Daima, her zaman. "Bir yoğurttan her dayım gelir."

Dekke: Dakika. "Dekke sürmez yetiştirrem."

Devrisi gün: Ertesi gün. "Yağımız, sordığın günün devrisi gün geldi."

Eli kulağında: Zamanı gelmek üzere olan. "Mal böğün gelecek, eli kulağında."

ÉR: Erken. "Yarın ér gelirse malın hepsini görürsen"

Érgünüzken: Göz gözü görünürken, vakit varken. "Malları ergünüzken yolla"

Gün aşırı: Bir gün sonrası, her gün değil iki günde bir. "Peynirimiz gün aşırı gelir."

Her dayım: Daima. Her zaman.

Hezar: Binlerce. Pek çok.

İki göz arasında: İki kez bakmadan geçen süre, bir saniye gibi. "İki göz arasında hallederiz."

İkinci: Günün ikinci kesimi olan öğle ile akşam arasındaki zaman ortası.

İlk ahşam: Güneş batımından sonraki kısa zaman.

Kuşlıh vahtı: Tan ağarmadan önce. "kuşlıh vahtı bahçadan yola çıkar, sebbeh elimizde olur."

Lehse: Lahza, an, bir an. "Bir lahza uğrayın hallederiz."

Nefes: Bir solukluk zaman . "Bir nefeslik sürede hallederiz."

Vahit: Bu vakit. "İstedimiz bal yarın bi vahit gelir."

Kısaltmalar:

U. De. De. : Urfa'dan derlenmiş deyim

Kaynakça:

AKBİYİK, A. KÜRKÇÜOĞLU, S. (1990). Folklor (Halkbilim) ve Şanlıurfa, Şanlıurfa: ŞURHOY Yayınları.
AKBİYİK, A. KÜRKÇÜOĞLU, S. (1991). Şanlıurfa Hoyrat ve Manileri, Şanlıurfa: ŞURHOY Yayınları.
BAYRAKTAR, H. (2007). Tanzimattan Cumhuriyete URFA SANCAĞI (İdari, Sosyal ve Ekonomik Yapı), Elazığ: Fırat Üniversitesi Ortadoğu

Araştırmaları Merkezi Yayınları.

ELHAN, F. (2011). Kilis Ağzı ve Karacaoğlan, İstanbul: Kilis Vakfı Yayınları.

ERĞİN, E. (1972). Urfa'dan Derlenmiş Hoyratlar-Maniler, Adana: 1. baskı, Harran Yayınları.

ERĞİN, E. (1982). Urfa Ağzı Sözlüğü, Urfa: Harran Yayınları.

ÖZÇELİK, S. (1997), Urfa Merkez Ağzı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

TURAN, A.N. (2005). XVI. Yüzyılda Ruha (Urfa) Sancağı, Şanlıurfa: ŞURKAV yayınları

URFALI Kemal Edip (Kürkçüoğlu) (1945), Urfa Ağzı, İstanbul: 1. Baskı, Türk Dil Kurumu yayınları.

DÂRÜLELHÂN

(İstanbul Belediyesi Konservatuvarı)

1926 Yılı Derlemelerinde

Urfa Türküleri

- 1 -

Halil ALTINGÖZ
Kültür Bakanlığı
Şanlıurfa DTHM Korosu Şefi

Anlam olarak “nağmeler evi” manasını taşıyan Darülelhan, İstanbul Belediyesi Konservatuvarının kurulduğu zamanki adıdır. Bugünkü konservatuvarın temelini teşkil eder. 1916 yılında kurulmuş 1927 de kapanmıştır. 1927 yılından itibaren “Darülelhan” adı Milli Eğitim Bakanlığı tarafından “İstanbul Belediye Konservatuvarı” olarak değiştirilmiştir. 1916-1921 yılları arasında Darülelhan Alaturka musikisi okutup öğretmeye dayalı kalmıştır. 1923 yılında batı musikisi şubesi açılmıştır.

Darülelhan'da 4 yıllık bir eğitim sürecinde Türk musikisi yanında Batı musikisi eğitimi de verilmeye başlanmıştır. Ney, tanbur, keman, lavta,

sinekemanı, kemeçe ud, kanun, santur, kudüm, def gibi Türk musikisinde kullanılan sazların yanı sıra; arp, violonsel, viola, piano gibi batı sazları ve hanendelik (şan) eğitimi de verilmiştir.

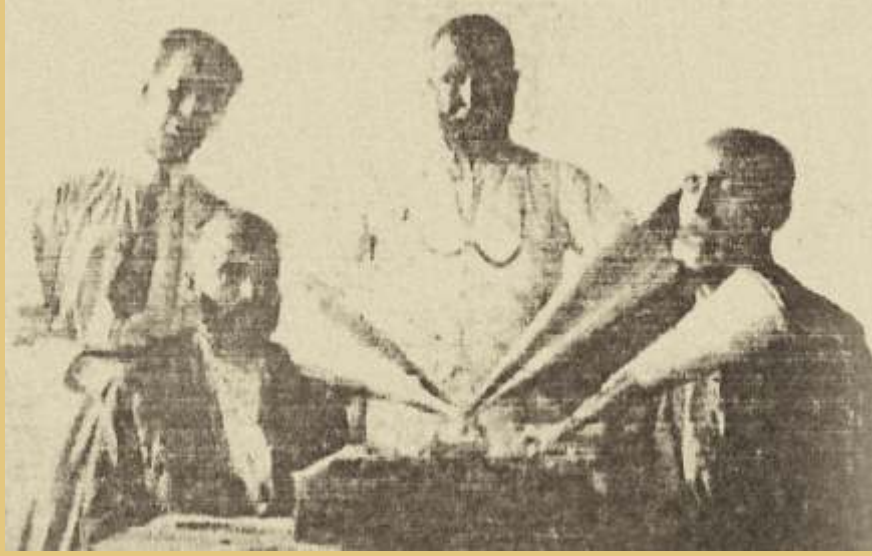
Müessesenin reisi Ziya Paşa, müdürleri sırasıyla Ali Rifat Çağatay, Rahmi Bey, Refik Talat Bey, Ahmed Irsoy, İsmail Hakkı Bey, Leon Hancıyan kurumun öğretim üyelerinden idiler. Rauf Yekta Bey ise Musiki tarihi eğitimi vermiştir.

Darülelhan 1923'te Musa Süreyya Beyin müdürlüğünde yeniden düzenlendi. Batı musikisi Türk musikisi ile beraber okutulmaktan vazgeçilerek ayrı bir teşkilat olarak konumlandırıldı.

Bu kısımda Musa Süreyya Bey, Mes'ud Cemil, Manas, Radeğlia Hege, V. Kanık, Z. Arca, Furlani, Zeki Üngör, Ali Sezin, Seyfi ve Sezai Asal kardeşler, M. Sadak, Cemal Reşit Rey, Ekrem Besim Tektaş hocalar eğitim verdiler.

1926 yılında kurumun başına Musa Süreyya Bey'in yerine Yusuf Ziya Demircioğlu getirildi. Türk Musiki kısmında Rauf Yekta Bey, Ahmed Irsoy, İsmail Hakkı Bey, F. Ergin, Dürri Turan, Sedat Öztoprak, Hayriye Örs gibi hocalar ders verdiler.

1924 yılında Darülelhan mecmuası neşrine başlandı. Türk Musikisi tasnif heyeti kurularak klasik eserlerimizin notaları neşredildi.

Dârülelhân heyeti Urfa seyahatinde ses kaydı yaparken

Darülelhan (İstanbul Belediye Konservatuarı) Derlemeleri

Konservatuarın 1926 yılından itibaren müdürlüğünü yapmış olan Yusuf Ziya DEMİRCİOĞLU başkanlığındaki heyet, o zaman İstanbul Valisi bulunan Muhittin ÜSTÜNDAĞ'ın yardımlarıyla her yıl belli zamanlarda araştırma, derleme gezilerine çıkmıştır. Anadolu'ya derleme gezilerine çıkan konservatuar heyeti çok sayıda halk müziği ezgisini derlemiş, kayıt altına almış ve notalamıştır.

Konservatuar Anadolu müziğini yerinde toplama işine ait dört araştırma gezisi düzenlemiştir. Derlenen ezgileri muhtelif yıllarda "Anadolu halk şarkıları" ismiyle yayınlamıştır. Tamamı 14 defter halinde yayınlanan bu halk türküleri defterlerinin bir kısmı eski Türkçe bir kısmı ise günümüz Türkçesi ile yayınlanmıştır. İstanbul Şehzadebaşı evkaf matbaası tarafından basılan bu defterlerde, derlenen halk şarkılarının güfte ve notaları bulunmaktadır.

Konservatuarın derleme çalışmaları 31 Temmuz 1926 tarihinde başlayıp 17 Eylül 1929 tarihine kadar yılın belirli aylarında ve dört gezi halinde yurdun birçok yöresinde yapılmıştır. Bu geziler sırasında yurdun milli ve yöresel havalarından 850 kadar türkü notaya alınmış ve bunların önemli bir kısmı plağa

kaydedilmiştir. Fakat bu plaklar iklimin tesiriyle birkaç yılda bozulmuştur. Bu plaklardaki ezgileri notaya alan Ferruh ARSUNAR milli kültürümüzün değerli nüvelerini ölümden kurtarmıştır.

Urfa Derleme Gezisi

Konservatuar heyetinin Urfa'ya gelişleri birinci araştırma gezisi kapsamındadır. Birinci araştırma gezisi kurumun henüz Darülelhan adını taşımakta olduğu zamana rastlar. 31 Temmuz 1926 yılında başlamış ve 51 gün sürmüştür. Bu ilk geziye Yusuf Ziya DEMİRCİOĞLU, Rauf Yekta Bey, Dürrü Turan ve Ekrem Besim Bey iştirak etmişler çalışma Güney ve Orta Anadolu'nun belli başlı merkezlerinde yapılmıştır. Adana, Antep, Urfa, Niğde, Kayseri ve Sivas illeri dolaşarak 250 parça türkü ve oyun havası derlenmiştir. Bu bölgelerden toplanan türkülerin nota ve sözleri "Anadolu Halk Şarkıları" defter 1, 2, 5 adı altında yayınlanmıştır. Darülelhan tarafından Urfa'dan derlenen türküler ilk olarak "Anadolu Halk Şarkıları" 5. Defterinde yayınlanmış daha sonra 6. ve 13. defterde de bazı türküler yayınlanmıştır.

Bu yayımlanmış mecmualar da ki eserler Ferruh Arsunar tarafından notaya alınmış ve eski yazı ile yazılmıştır. Notanın soldan sağa olan seyrine karşılık Osmanlıca yazının sağdan sola olan seyri Osmanlıca'yı bilenler için bile solfej yaparken bir okuma zorluğu getirmektedir.

Bu mecmuaları arşivlerinde bulunduran değerli dostlarım araştırmacı yazar Sabri Kürkçüoğlu ve Sabri Dişli bu dokümanları bana ulaştırdıklarında, herkesin okuyabilmesi için bu eski yazım notaları günümüzde kullanılan notaya çevirme fikri bizde uyandı. Uzun süre çalışarak bu notaları güncel notaya çevirmek nasip oldu. Bundan büyük mutluluk ve onur duydum. Yeniden güncel notaya uyarlanarak yazılan bu notaların, şimdi okuduğumuz Urfa türkülerinin bundan 86 yıl evvelki icrası konusunda bize çok somut bilgiler sunacağı aşikârdır. Bu çalışma bizim ve yeni nesil halk müziği icracıları için çok önemli bir kaynak olacaktır.

Notalara bir müdahalede bulunmadım. Hatalı sayılabilecek noktalarda bile 86 yıl önceden günümüze ulaşan bu belgelerin aynen korunması adına notaların olduğu gibi kalmasına dikkat edip bire bir aynısını yazdım. Bu notaların tamamının bir belge olarak gelecek nesillere taşınması gayesi ile elimizdeki Osmanlıca yazılmış notaların dergimizde hem orijinal nüshası hem de yazdığım Türkçe güncel notası yan yana yayımlanacak. Bu vesile ile dergimizin editörü değerli dostum Sayın Sabri Kürkçüoğlu ve Sayın Sabri Dişli kardeşime bize ulaştırdıkları Osmanlıca yazım Urfa Türküleri notaları için şahsım ve halk müziği camiamız adına şükranlarımı sunuyorum.

اورفا

بودم ده کی تق آردن بودم ده کی

تق آردن تق آردن یا چیق آ باش یا چیق آ باش

یاد دم لو او تق یق یا چیق آ باش

دم لو او

(۱) کیدرم بورداه آرقه (مکرر)
 باسه آجه نیفا بیتره اولورم بار اولورم
 اینده دم غننه کیم (مکرر)
 غم کله غننه آرقه
 اولورم بار اولورم

(۲) اولورم بار اولورم (مکرر)
 زه کنشک کلیم دای (مکرر)
 به برتر کله دغیم دای
 مطامعه سنه آلیم دای
 آراسنی بولورم مطامعه سنه آلیم

اورفا

لیلنه لیلنه دا های نا دو او در کی لان اوغ

سو یاد لیلنه لیلنه دی آ لیر دیر

داغ لیر دی آ لیر ده به سی حا دا های دم

هان دو ده لی هام اوف مان آ در هان دو

ارغمدن کیدر اوردونه
 ضعیف نمیلن دیرلر آرنه
 یه فی لی به بار سوم لهای دا
 مسیبه ده دیرلر آرنه
 دافله دو مانده اوف آمان
 جامای ده دو مانده

قرانقیل بر نلک اولور
 عشقه دوسه نلک اولور
 او مارم باشک طله
 بیله سگ نلک اولور
 ایضا

* Dârüelhân Külliyyatı, Anadolu Halk Şarkıları Defteri: 6, İstanbul, Şehzadebaşı Evkaf Matbaası, 1928, Sayfa: 1

GİDERİM BURDAN ARTIK

URFA

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11

gi de rim bur dan ar tık gi de rim bur
is ter dim ğem sız gi dem is ter dim ğem

dan ar tık dem baş a çık ya ka yır tık
sız gi dem gam ge lir gam dan ar tık

baş a çık ya ka yır tık ö lü rem ben
gam ge lir gam dan ar tık ö lü rem ben

ö lü rem ben ö lü rem

Altingöz

Giderim burdan artık
Başaçık yaka yırtık
Ölürüm yar ölürüm
İstedim gamsız gidem
Gam gelir gamdan artık
Ölürüm yar ölürüm

Ölürüm yar ölürüm
Nere gitsen gelirim
Ben bir Türkmen oğluyum
Mutlak seni alırım vay
Arar seni bulurum mutlak seni alırım

Halil Altingöz tarafından Osmanlıca belgeden güncel notaya adapte edilip yeniden yazılmıştır.

OĞLAN GİDER ODUNA

URFA

1 oğ lan gi der 2 o du na hay da

3 ha lil ha lil der ler 4 a dı na

5 ye ni li ye 6 yar sev dim hay da

7 ha si be de der ler 8 a dı na

9 da ğ lar du man dır 10 a man of

11 çam lı da du man dır 12 Altungöz

Oğlan gider odına
Helil Helil derler adına
Yeniliye yar sevdim hayda
Hasibe de derler adına
Dağlar dumandır of aman
Çamlıda dumandır.

Karanfil bed reng olır
Aşka düşen deng olur
Umaram başıya gele
Bilisen ne reng olur
Dağlar dumandır of aman
Çamlıda dumandır.

Halil Altungöz tarafından Osmanlıca belgeden güncel notaya adapte edilip yeniden yazılmıştır.

BİR AY DOĞAR İKİNDİDEN ÖĞLEDEN

Urfa

1
bir ay do ğar ay göl ge den vay vay i kin

2
di den öğ le den yü rü kur ban yü rü yü rü yü rü kur ban

3
yü rü yü rü yü rü yü rü yav rum yü rü yü rü of

Bir ay doğar, ikindiden öğleden
Hep senin derdin değilmi beni öyle söyleden

“Şanlıurfa'nın Dijital Tanıtım Platformu” ŞANLIURFA TANITIM MERKEZİ

Mustafa AKGÜL
Grafik & Web Tasarımcı
Fotoğraf Sanatçısı

Dinleri ve medeniyetleri bağrında barındıran Şanlıurfa, teknolojinin en son olanakları ile dünyaya tanıtılıyor.

Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat Ve Araştırma Vakfı'nın Karacadağ Kalkınma Ajansı 2011 Turizm Altyapısı Mali Destek Programı kapsamında aldığı destek ile hayata geçirdiği proje Şanlıurfa Valisi Celalettin Güvenç tarafından hizmete açıldı.

Açılıшта konuşan Vali Güvenç, “Şanlıurfamız orijinal bir kent müzesine kavuştu. Tanıtım merkezimizde özel donanımlı gözlüklerle 3 boyutlu şehir turu ile tarihi kültürel, doğal zenginlikle-

rimize sanal ortamda gezi yapabiliyorsunuz. Ayrıca www.urfax.com adresi sayesinde buradaki bütün içerikleri dünyanın neresinde olursanız olun sanki buradaymışsınız gibi görebileceksiniz. Bu proje ile Göbeklitepe'den Şuayb Şehri'ne ve Soğmatar'dan Balıklıgöl'e; dünyaca ünlü bu ören yerlerine ev sahipliği yapan Şanlıurfa'nın tüm zenginlikleri aynı mekânda bu platform üzerinden dünyaya açıldı.” dedi.

Proje kapsamında Şanlıurfa ile özdeşleşmiş, tarihi, turistik, kültürel mekânların yaklaşık 1000 ayrı noktasin-

dan 360°'lik video ve fotoğraf çekimleri yapılarak, özel yazılımlar sayesinde elde edilen görüntüler; dokunmatik kiosklar ve gezi simülasyon düzenekleri ile sanal gezinti (Virtual Tour) imkânı sunuyor. Ayrıca ekonomi, Gap, kültür, tarih ve turizm temalı 5 ayrı belgesel film yaptırılmış İngilizce ve Türkçe olarak ziyaretçilerimizin beğenisine sunulmuştur. Tanıtım merkezi 7 gün boyunca mesai saatleri içerisinde yerli ve yabancı turistlere hizmet vermektedir.

ŞANLIURFA TANITIM MERKEZİ VE WELCOME CENTER PROJESİ

Şanlıurfa Kültür ve medeniyetin Dünyaya yayıldığı bölge olarak bilinen ve arkeoloji literatüründe "Bereketli Hilal" olarak adlandırılan topraklar üzerinde yer almaktadır.

Zengin kültürlerin harmanlandığı bu tarihi kent günümüzde, birer saray güzelliğindeki tarihi evleriyle, sokaklarıyla, hanlarıyla, hamamlarıyla, camileriyle, çeşmeleriyle, köprüleriyle, kapalı çarşılarıyla ve geleneksel el sanatlarıyla adeta bir açık hava müzesi görünümündedir. Dinler Tarihi ve İnanç Turizmi yönünden de önemli özelliklere sahip olan Şanlıurfa; Göbeklitepe, Harran, Şuayb Şehri ve Soğmatar gibi Dünya'ca ünlü ören yerleri ile aynı zamanda bir tarih ve arkeoloji kentidir.

İlimizin bu özelliklerini ve güzelliklerini tüm Dünya'ya tanıtmak amacıyla, Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı tarafından Welcome Center (Hoşgeldiniz Merkezi) projesi hazırlanmıştır.

Ocak 2012 tarihinde planlama ve uygulama faaliyetlerine başlanılan bu projede yer alacak içerikler ve çekim yapılacak yerlerin değerlendirme kurulu tarafından belirlenmesinin aka-

bininde belgesel filmleri ve sanal turların metinleri hazırlanmıştır.

Değerlendirme kurulu gerekli çalışmaları tamamlamasının ardından, anlaşma sağlanan firma elemanları ile kapsamlı bir çekim sürecine başlanmıştır. Bu çekim süreci kapsamında ilimiz merkez, ilçe ve beldelerinde bulunan Kültür ve Tabiat Varlıkları ile görülmeye değer turizm varlıklarının fotoğraf ve videoları çekilmiştir.

Şanlıurfa'nın; 350 mekan ve 1000 kadar noktasında gerçekleştirilen bu çekimlerle oluşturulan 360 derecelik fotoğraf ve videolar uydu haritaları üzerine gps kayıtları referans alınarak işaretlenmiş ve sanal tur (Virtual Tour) uygulamaları hazırlanmıştır.

Proje kapsamında 42" dokunmatik Kiosk sistemleri ve 3 boyutlu gezi simülasyon araçları tedarik edilerek tanıtım merkezi içerisinde beğeninize sunulmuştur. Proje kapsamında hazırlanan içerikler ayrıca DVD'ye aktarılarak Tanıtım Merkezini ziyaret eden yerli ve yabancı misafirlere verilmektedir.

360°lik sanaltur uygulamaları ve belgesellerin internet ortamında gösterimi için www.urfafx.com adlı Kent

Portalı oluşturularak Dünya'nın her yerinden bu içeriklere erişim imkanı sağlanmıştır. Kent portalı Şanlıurfa'nın tarihi ve kültürel zenginliklerini tanımanın yanı sıra; Sanatı, Müziği, Yemekleri, Ünlüleri ve başarılı idarecileri hakkında bilgilerde yer verilmiştir. Kent portalında ayrıca Şanlıurfa'da gerçekleştirilen etkinlikler hakkında bilgilerde yer verilmektedir.

Şanlıurfa'da faaliyet gösteren yerel işletmelerin tanıtımı için imkanlar sunularak kapsamlı bir kent rehberi oluşturma faaliyetleri sürmektedir.

Kent portalı vasıtası ile Şanlıurfa'yı ziyarete gelecek olan yerli yabancı misafirlerimize pratik, kolay ulaşılabilir ve güvenilir bir rehberlik hizmeti sunma amacı taşımaktadır.

Şanlıurfa'nın, tarihi güzellikleri, sosyo kültürel yapısı ve sanayi potansiyeli hakkındaki rehberlik hizmetleri ile kentin tanıtımına profesyonel düzeyde katkı sağlayacak olan merkez; Yeni Halil-ür Rahman Camii (Dergah Camisi) Şadırvanlı avluda hizmet vermektedir.

ŞURKAV YAYINLARI

Medeniyetler Tanığı Urfa Kalesi

Kalenin 814 yılında Abbasiler döneminde, Seleukoslar dönemine ait kalıntılar üzerinde yeniden inşa edildiği tahmin edilmektedir. Güneydeki kayadan oyma hendeğin M.S. III. yüzyıla ait kaya mezarlarının üzerine açıldığı, hendeğin kenarındaki kesilmiş kaya mezarlarından anlaşılmaktadır.

Kale üzerindeki "mancınık" denilen Korinth başlıklı iki sütunun arası 14 m. olup yükseklikleri 17.25 ve çevresi 4.60 metredir. Doğudaki sütunun kente bakan yüzünün 3 metre yukarısında Estrangela türündeki Süryanice kitabede:

"Ben askeri komutan BARŞAMAŞ (Güneşin oğlu)'in oğlu AFTUHA. Bu sütunu ve üzerindeki heykeli veliaht Prens MA'NU kızı, kral MA'NU eşi, hanımefendim ve velinimetim kraliçe ŞALMETH için yaptım" yazılıdır. Kitabede adı geçen Edessa kralı IX. MA'NU'nun M.S. 214 - 240 yılları arasında hüküm sürdüğünden, bu sütunlar günümüze ulaşan en eski anıtlardır.

Kale üzerinde; Seleukoslar, Bizans ve İslami devirlere ait çok sayıda yapı kalıntısı bulunmaktadır. Selçuklular, Eyyubiler, Memlûklar, Akkoyunlular ve Osmanlılar dönemlerinde çeşitli onarımlar geçiren kalenin kuzey, güney ve doğu cephesindeki duvarlarda toplam beş kitabe mevcuttur.

Mustafa AKGÜL

Şanlıurfa'nın Dijital Bilgi Platformu

www.urfafx.com

Şanlıurfa Hakkında Herşey